

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської наукової конференції
17 квітня 2021 р.

Хмельницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Хмельницький національний університет
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Громадська організація «Подільська правова ліга»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської наукової конференції
17 квітня 2021 р.

Хмельницький

УДК 34(477):341
Г20

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою
Хмельницького національного університету,
протокол № 5 від 30.04.2021 р.*

Подані тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (17 квіт. 2021 р., м. Хмельницький).

Розглянуті проблеми адаптації конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, податкового, кримінального, митного, іншого вітчизняного законодавства в контексті стандартів ЄС.

Спрямовано на залучення юридичних фахівців для стимулювання і підтримки наукової діяльності правничої спільноти України.

Редакційна колегія:

Вавринчук М. П. – канд. політ. наук, зав. кафедри права ХНУ;
Когут О. В. – канд. юрид. наук, доц. кафедри права ХНУ;
Лучковська С. І. – канд. юрид. наук, доц. кафедри права ХНУ

*Матеріали подані в авторській редакції.
Відповідальність за зміст, автентичність цитат
та правильність посилань несуть автори*

Г20 **Гармонізація** законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 17 квітня 2021 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2021. 209 с. (укр., рос.).
ISBN 978-966-330-393-2

Висвітлено проблеми адаптації конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, податкового, кримінального, митного, іншого вітчизняного законодавства до стандартів ЄС. Окреслено перспективи розвитку правничої науки в умовах євроінтеграції.

Для науково-педагогічних працівників, студентів та аспірантів юридичних спеціальностей, практикуючих юристів, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування.

УДК 34(477):341

ISBN 978-966-330-393-2

© Автори доповідей, 2021
© ХНУ, оригінал-макет, 2021

АВСІЄВИЧ АЛЛА ВАЛЕРІЇВНА,
доц. кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницького інституту МАУП, д-р філософії в галузі права

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АРБІТРАЖУ ЯК СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Арбітраж отримав широке визнання і став застосовуватися нарівні з розглядом справ у державних судах порівняно недавно – після Другої світової війни. Проте арбітраж як метод розв'язання спорів бере свій початок із моменту виникнення перших суперечок між людьми. Іншими словами, арбітраж існує стільки, скільки існує суспільство.

У розвитку цієї форми судочинства можна виділити кілька етапів. Перший пов'язаний із розвитком країн стародавнього світу. Досить широко застосовувався арбітраж у Древній Греції. Їїною систему арбітражу можна розглядати як прообраз сучасного міжнародного арбітражу. У практиці давньогрецьких держав арбітраж застосовувався в суперечках про межі та право володіння ріками [1].

Можливість розв'язання спорів через третейський суд передбачало і римське право. Римський арбітраж утворювався за згодою сторін, складався з «арбітрів» або «арбітраторів». Постанова перших не тягла юридичних наслідків і накладала на сторони лише моральне зобов'язання. Рішенням останніх створювалося юридичне зобов'язання між сторонами. Це зобов'язання могло бути вже примусово виконане як контракт [2; 3]. Ці перші законодавчо закріплені механізми арбітражу вплинули на подальшу історію «альтернативних засобів вирішення спорів» і визначили договірну концепцію третейського суду, про яку піде мова нижче. Отже у цих державах арбітраж можна охарактеризувати за своєю юридичною природою як такий, що тяжіє до договірної форми.

Водночас, наприклад, у Стародавньому Ізраїлі, що перебував під владою Риму, та в деяких інших країнах третейська форма судочинства мала змішану юридичну природу, більше тяжючі до публічної форми. Зокрема, зі Старого Заповіту, де викладено історію єврейського народу, дізнаємося, що роль арбітра виконував переважно або цар (див., наприклад книгу «Судді») або представники духовенства – левіти.

Подальшого розвитку арбітражний розгляд дістав у середні віки. Цей етап можна позначити як другий. Арбітражні засоби розв'язання спорів у той час, як відзначається в дореволюційній російській та радянській юридичній науці [4, с. 33–34], почали збагачуватися завдяки широкому використанню третейських судів. Тоді виникла

особлива форма арбітражу, що вперше була застосована між містами-державами Італії та між швейцарськими кантонами. Пізніше вона використовувалася як для вирішення суперечок між дрібними політичними утвореннями (феодальними організаціями), так і для розв'язання спорів, що виникали з відносин у міжнародній торгівлі, зокрема з торговельних відносин у приватній сфері між окремими торговцями [5; 6].

З огляду на важливість цієї форми судочинства, що використовувалася між феодальними організаціями, у юридичній науці вирізнялася навіть тенденція до розгляду третейського суду як публічної судової установи. З цього приводу російський учений В. В. Тенішев писав: «Вся суть феодальних організацій полягає в їх публічно-правовому характері, отже, феодалів можна визнавати суб'єктами публічного права, а суд між ними – публічним третейським судом» [3, с. 30].

Особливість розглянутого періоду історичного розвитку арбітражу полягає в тому, що останній зазвичай складався з однієї особи, яка за своїм суспільним статусом була вище сторін, що сперечаються (феодалів). Вищу юрисдикцію в середньовічній системі арбітражу мали імператори (римські або німецькі) і папа римський. Папи римські були впевнені в тому, що в силу своєї духовної влади вони є верховними владиками і всі спори повинні вирішуватись виключно за їхньою участю як арбітрів. Так, папи Інокентій III і Боніфаций VIII безуспішно намагалися ввести систему обов'язкового арбітражу з папою римським як незалежним арбітром [4].

А. Попков вказує на те, що перевага розгляду спорів одноособовим владним арбітром полягала в можливості змусити виконати, завдяки авторитету арбітра, несприятливе для однієї зі сторін рішення [7]. Однак суверенний арбітр, виносячи рішення щодо спору, не аргументував його. Практично неможливо було встановити, якими юридичними нормами він керувався при винесенні свого рішення.

У середні віки не проводилося чіткого розмежування між арбітражем і дипломатичними засобами розв'язання спорів. Роль арбітра при вирішенні спору зводилася до ролі мирового посередника. Роль останнього покладалась на окремі державні інституції або відомі громадські організації. Іноді як колективні арбітри у спорах виступали юридичні факультети університетів. Їхні арбітражні рішення ґрунтувалися, як правило, на дещо видозмінених нормах канонічного права або принципах, запозичених із римського приватного права [8, с. 22].

Стосовно сучасного етапу світового розвитку арбітражного судочинства, цей, третій, етап характеризується тим, що переважна більшість спорів, які випливають із цивільно-правових, господарських правовідносин стає об'єктом третейського розгляду. При цьому відповідні структури та законодавство розвиваються як у міжнародному

масштабі, так і на національному рівні. Зупинимося на розвитку відповідних інституцій детальніше.

Щодо міжнародних інституцій і міжнародного законодавства, одним із найвідоміших і найавторитетніших центрів для розгляду міжнародних комерційних спорів є Міжнародний арбітражний суд, створений Міжнародною торговою палатою (МТП) у 1923 році. Міжнародна торгова палата – це міжнародна недержавна організація, членами якої є, переважно, національні торгові, торгово-промислові палати. МТП розміщена в Парижі, і тут перебуває штаб-квартира Міжнародного арбітражного суду. Особливий статус МТП як міжнародної організації зумовив певну специфіку наявного при ній Міжнародного арбітражного суду, в якому особливо відображається його інтернаціональний характер. Такі характеристики, як відокремлення Міжнародного арбітражного суду від національної судової та правової системи, право сторін на власний розсуд призначати арбітрів, визначати місце, мову та процедуру розгляду спорів у Міжнародному арбітражному суді МТП особливо значущі і роблять його привабливим для учасників міжнародної комерційної діяльності. Ось чому протягом понад 70 років Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати (МАС МТП) посідає важливе місце серед судових закладів, пов'язаних із вирішенням комерційних спорів.

На структуру та організацію роботи МАС МТП суттєво впливає міжнародне право. Це пояснюється насамперед тим, що правову основу його складає не законодавство окремої держави, а волевиявлення міжнародного об'єднання – Міжнародної торгової палати. Саме особливий статус та визнання у всьому світі нормотворчої діяльності цієї організації значною мірою визначає специфіку Міжнародного арбітражного суду Міжнародної торгової палати.

МАС МТП (у міжнародних документах позначається як Суд) складається з голови, 8-ми заступників голови, генерального секретаря і одного або кількох технічних радників, що обираються радою МТП із складу членів Суду або інших осіб, і членів, що призначаються по одному від кожного національного комітету. Членів МАС МТП призначає рада на три роки згідно зі Статутом МТП за пропозицією двого національного комітету. Головування може забезпечуватися двома Головами. У такому випадку вони користуються рівними правами, і термін «голова», що використовується в Арбітражному регламенті, застосовується до обох рівною мірою. Порядок розгляду спорів у Міжнароднім арбітражнім суді МТП визначається його Регламентом, що затверджується МТП.

У міжнародно-правовому аспекті важливим є те, що можливість звернення до Міжнародного комерційного арбітражу МТП не обмежена умовою обов'язкової участі країни-підприємця в самій Між-

народній торговій палаті. Для порушення та подальшого розгляду справи в Міжнародному арбітражному суді МТП, відповідно до його Регламенту, потрібно щоб сторони зазначили в арбітражному застереженні, внесеному до зовнішньоекономічного контракту, або в окремій арбітражній угоді умову про подання спору до цього арбітражу. Якщо є посилання в арбітражному застереженні або арбітражній угоді на компетентність Міжнародного арбітражного суду вирішувати всі спори, сторони мають право звертатися до нього незалежно від того, чи представлені їхні країни в МТП [9].

Таким чином, нині міжнародний комерційний арбітраж – основний засіб вирішення спорів у галузі міжнародних комерційних відносин. І хоча точної статистики щодо кількості арбітражу немає, позаяк він є приватною закритою процедурою, загальноновизнаною є тенденція до збільшення його кількості у світі та зростання ролі в господарських відносинах. Міжнародні комерційні арбітражі стали досить авторитетним засобом вирішення спорів, між сторонами з різних країн.

Список використаних джерел

1. Торгашин О. Історія становлення і розвитку комерційного арбітражного суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 9. С. 21–25.
2. Гроций Г. О праве войны и мира. М., 1956. 149 с. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Groziy_Kn1.pdf
3. Тенищев В. В. Вечный мир и международный третейский суд. СПб., 1909. 127 с.
4. Тиунов О. И. Возникновение и развитие международного права // *Международное право : учеб. / под ред. Г. В. Игнатенко*. М. : Издательская группа Норма-Инфра, 1995. 584 с.
5. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.
6. Белов А. Международный коммерческий арбитраж в США. *Право и экономика*. 2008. № 4. С. 90–97.
7. Попков А. Н. Формы международного арбитража и современные тенденции их развития в международном праве. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998. № 3. С. 12–14.
8. Лазарев Б. М. Государственное управление на этапе перестройки. М. : Юрид. лит.-ра, 1988. 320 с.
9. Арбітражний Регламент МТП (2012 р.). URL: <https://iccwbo.org/>

ГАРАНТИИ СВОБОДЫ МНЕНИЙ И ВЫРАЖЕНИЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Одним из актуальных и перспективных научно-исследовательских направлений в области права является разработка проблемы сущности основных прав и свобод личности, которые служат базой для определения содержания и применения закона. Права человека являются не только общечеловеческой ценностью, но и правовым идеалом для всей правовой системы. С дальнейших времен наблюдается процесс изучения основополагающих прав и свобод гражданина, свидетельствующих об уровне развития того или иного общества, степени его зрелости.

Обеспечение максимально возможной реализации прав и свобод человека также не теряет своей актуальности на протяжении всего существования независимого государства. Анализ основ современного правопорядка позволяет вычлнить одно из основополагающих прав человека и основ всех гражданских свобод, такое как свобода мнений, убеждений и их свободное выражение. Одним из новейших направлений в области права является правовое регулирование основных прав личности в глобальной сети Интернет, которая открывают новые горизонты для всего общества.

На данный момент Интернет остается одной из последних площадок, на которой независимые источники могут вести свою деятельность. Именно Интернет играет наиболее важную роль в распространении информации: является основной силой, формирующей общественное мнение и тренды. Изначально считалось, что Интернет должен быть пространством свободы, законности и демократии, однако наблюдается ряд ограничений, которые имеют большую свободу для усмотрения.

Право на свободное выражение мнения гарантируется в нескольких источниках права Европейского союза. Согласно ст. 10 Европейской конвенции о защите прав человека «каждый имеет право свободно выражать свое мнение. Это право включает свободу придерживаться своего мнения и свободу получать и распространять информацию и идеи без какого-либо вмешательства со стороны публичных властей и независимо от государственных границ» [1, ст. 10]. Ст. 11 Хартии Европейского союза об основных правах человека также указывает на «свободу выражения мнений, включающую в себя свободу придерживаться собственных взглядов и свободу получать или распространять информацию и идеи без вмешательства со стороны публичных властей и вне зависимости от государственных границ» [2, ст. 11]. Соответст-

венно, свобода мнений и выражений как одно из основополагающих прав в европейской теории прав человека, не допускает вмешательство со стороны власти. Однако, в реальности эта свобода не является неограниченной и её осуществление предполагает наличие обязанностей и ответственности.

Документом непосредственно указывающим на тесную взаимосвязь свободы выражения мнений и Интернета является Совместная декларация о свободе выражения мнения и доступа к Интернету, которая «подчеркивает фундаментальную роль свободы выражения мнения и информации, при этом реализация права на свободу выражения мнения налагает на государства обязательство по предоставлению всеобщего доступа в Интернет» [3, с. 2]. Между тем, глобальное проникновение Интернета остается на уровне ниже 50 %, лишь в развитых странах данная цифра выше. Данным документом также рекомендовано «создавать нормативно-правовую и институциональную основу, способствующую развитию свободных, независимых и плюралистических цифровых средств массовой информации, которые могут предоставлять доступ к наиболее полной, достоверной и надежной информации, а также изучить возможность поддержки позитивных мер по борьбе с дезинформацией онлайн» [3, с. 3]. Рекомендации носят общий характер и не являются побуждением к действию, однако имеют важнейшие предпосылки для развития правового регулирования.

Право на выражение мнений и убеждений в сети Интернет защищено и во Всеобщей декларации прав человека: «каждый человек имеет право на свободу выражения своего мнения. Это право включает свободу придерживаться своего мнения, получать и распространять информацию и идеи без вмешательства со стороны государственных органов и независимо от государственных границ» [4, с. 4]. Соответственно, на государство возлагается обязанность не стеснять свободу без должных оснований. Следом мы наблюдаем то, что осуществление данных свобод может быть сопряжено с определенными формальностями, условиями, ограничениями или санкциями, которые предусмотрены законом и необходимы в демократическом обществе. Так, необходимость государственного вмешательства должна быть убедительно установлена и закреплена законодательно.

Международный пакт о гражданских и политических правах содержит очень схожую, но более детальную формулировку: «каждый человек имеет право беспрепятственно придерживаться своих мнений, а также на свободное выражение своего мнения; это право включает свободу искать, получать и распространять всякого рода информацию и идеи, независимо от государственных границ, устно, письменно или посредством печати или художественных форм выражения, или иными способами по своему выбору» [5, с. 2].

В законодательстве Европейского союза, несмотря на многие несовершенства, наблюдается законодательное регулирование свободы мнений, убеждений и их свободного выражения, но существуют определенного рода недоработки, в связи со стремительным развитием данных правоотношений. Считаю, законодательная база нуждается в доработке для обеспечения необходимой прозрачности для членов-государств и граждан в целом.

Список использованных источников

1. Совместная Декларация «О свободе выражения мнения и выборах в эпоху цифровых технологий». URL: https://www.ohchr.org/mDocuments/ssues/Opinion/JointDeclarationDigitalAge_30April2020_RU.pdf. (дата доступа: 15.03.2021).
2. Хартия Европейского Союза об основных правах: Комментарий / под ред. д. ю. н., проф. С. Ю. Кашкина. М. : Юриспруденция, 2001. С. 30.
3. Европейская конвенция по правам человека, с изменениями и дополнениями от 1 июня 2010 г., г. Рим URL: <https://www.coe.int/ru/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-itsprotocols>. (дата доступа: 15.03.2021).
4. Всеобщая декларация прав человека: принята и провозглашена резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 г. Минск : Амалфея, 2012. 28 с.
5. Международный пакт о гражданских и политических правах (Нью-Йорк, 19 декабря 1966 г.). *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1976 г. № 17 (1831). С. 29.

БАЙДЮК ІВАН ІВАНОВИЧ,
аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Для належного виконання завдань Державною прикордонною службою України (далі – Держприкордонслужба) та правоохоронними органами покладених на них завдань вони взаємодіють між собою. Це свідчить про те, що взаємодія невід’ємна частина діяльності вказаних

суб'єктів. Тому питання форм та методів взаємодії Держприкордонслужби та правоохоронних органів безсумнівно потребує вивчення.

Розглядаючи взаємодію суб'єктів під час розкриття злочинів, В. М. Тертишник і С. В. Слинько констатують, що взаємодія суб'єктів у сфері протидії злочинності здійснюється у формах – способах співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами, комплекси способів і прийомів, системи зв'язків і відносин взаємодіючих суб'єктів [1, с. 6]. Поширеним є поділ форм взаємодії на правові та організаційні. Правова форма – це діяльність, пов'язана зі створенням юридичних актів, організаційна – це фактична діяльність щодо встановлення зв'язків між суб'єктами [2, с. 128]. М. П. Гурковський та С. С. Єсімов відмічають, що правова форма має бути юридично оформленою, відповідати компетенції суб'єкта, що видав акт, і спричиняти правові наслідки [3, с. 124]. Цікавим є підхід Н. Конограй до класифікації форм взаємодії на процесуальні та непроцесуальні. Процесуальна форма виражається у встановленні співробітництва, порядок здійснення якого врегульовано КПК України. Головною особливістю процесуальної взаємодії є можливість збирання доказової інформації. Тоді як непроцесуальна взаємодія передбачає форми співробітництва, врегульовані підзаконними актами чи взагалі не врегульовані нормами права, зокрема, надання консультативної, методичної допомоги з окремих питань, обміні інформацією [4, с. 60].

Окрім вказаних класифікацій Р. М. Ляшук серед форм діяльності відділів прикордонної служби пропонує виділяти: 1) зовнішні форми: прикордонний контроль, оперативно-розшукова діяльність та прикордонна служба, структурними підформами якої є робота з місцевим населенням, контрольні, патрульні, режимні та спеціальні заходи з пошуку порушників; 2) внутрішні форми, що не мають юридичних наслідків та здійснюються в системі відділів прикордонної служби [5, с. 405].

На відомчому рівні закріплено наступні форми взаємодії Держприкордонслужби та правоохоронних органів: проведення спільних операцій, спільне розташування прикордонних нарядів і нарядів органів поліції; обмін інформацією про обстановку в контрольованих прикордонних районах; проведення спільних нарад із запобігання та протидії порушенням закону на кордоні і в контрольованих прикордонних районах [6].

Важливе місце належить інформаційній взаємодії, а її вдосконалення та цілеспрямований узгоджений аналітичний пошук ознак злочинності з використанням таких засобів мають спрямуватись на формування інтегрованого банку даних оперативної інформації. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р.

суб'єкти, що здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані здійснювати обмін інформацією щодо перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями, особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів; використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій тощо [7].

Варто відмітити, що Адміністрація Держприкордонслужби є розпорядником інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі «Аркан» щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон, яка забезпечує інформаційну взаємодію між суб'єктами системи, облік електронних документів, що передаються, вирішення інформаційних завдань в інтересах суб'єкта системи, захист інформації під час обробки даних. Але якщо звернути увагу на Стратегію інтегрованого управління кордонами до 2025 року, то інформаційний обмін Держприкордонслужби з іншими суб'єктами є недосконалим. Зважаючи на це є потреба у напрацюванні механізмів інформаційного обміну, зокрема автоматизованого, про порушення, виявлення підозрілих осіб, операцій з урахуванням компетенції таких суб'єктів.

Варто зазначити, що взаємодія не зводиться лише до обміну інформацією, оскільки мова йде і про реалізацію цієї інформації шляхом проведення спільних дій, обговорення їх результатів, планування заходів, спрямованих на розкриття злочинів.

Якщо говорити про спільні операції Держприкордонслужби з правоохоронними органами, то пропонуємо звернути увагу на прикордонну операцію під якою необхідно розуміти сукупність узгоджених та взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем та часом пошукових і бойових дій, боїв, маневру, які проводяться спеціально створеними групами Держприкордонслужби як самостійно так і спільно з Національною гвардією, Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями за єдиним задумом та планом для вирішення кризових ситуацій з метою забезпечення недоторканності державного кордону [8]. За І. О. Шаповалою ця форма взаємодії доцільна в таких випадках: припинення у взаємодії з правоохоронними органами збройних конфліктів та провокацій на державному кордоні України; участь у виконанні заходів, спрямованих на додержання правового режиму надзвичайного стану; здійснення розвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України; встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду/виїзду в умовах особливого періоду [9]. Зокрема, Держприкордонслужба у взаємодії з іншими правоохоронними та контролюючими органами щороку проводить прикордонну операцію «Кордон» у 15 прикордонних областях і м. Київ, яка передбачає заходи

із протидії загрозам у сфері боротьби з незаконним переміщенням через державний кордон нелегальних мігрантів, підкацизних товарів, контрабанди наркотичних засобів, зброї, що є ефективним механізмом зниження рівня протиправної діяльності на державному кордоні [10].

Формою взаємодії Держприкордонслужби з правоохоронними органами є також спільне патрулювання в інтересах охорони державного кордону поза пунктами пропуску. Так, в плані заходів щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на 2020–2022 роки передбачено, що для створення механізму ефективної взаємодії в інтересах охорони кордону поза пунктами пропуску передбачається вдосконалення механізму спільного патрулювання та проведення спільних операцій Держприкордонслужбою, Національною поліцією та Службою безпеки України [11].

Пропонуємо звернути увагу на спільні навчання як форму взаємодії вказаних суб'єктів. Зокрема, серед заходів реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року передбачено, вивчення потреб у проведенні спільних тренінгів суб'єктами інтегрованого управління кордонами, планування та проведення спільних тренінгів для персоналу суб'єктів інтегрованого управління кордонами [11].

А. А. Русецький як форму взаємодії правоохоронних органів на центральному та регіональному рівнях, до яких належить Держприкордонслужба, виділяє координацію правоохоронної діяльності [12, с. 282]. Координація є формою взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби та дільничних офіцерів поліції в Україні. Втім така координація полягає у спільній діяльності вказаних суб'єктів на узгодження, упорядкування дій, приведення їх у відповідність з поставленою метою не щодо один одного, а громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, що розташовані у контрольованому прикордонному районі [13].

Таким чином, серед форма взаємодії Держприкордонслужби з правоохоронними органами пропонуємо виділяти: обмін інформацією; спільні операції, зокрема, проведення прикордонних операцій; спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; проведення спільних навчань співробітників; спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції.

Список використаних джерел

1. Тертышник В. М., Слинько С. В. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие. Харьков : ИКФ «Гриф», 1997. 68 с.

2. Теория государства и права : курс лекций / под ред. М. Н. Марченко. М. : Зерцало, 1997. 143 с.
3. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії поліції з інститутами громадянського суспільства. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ України*. 2018. № 4. С. 121–133.
4. Конограй Н. Форми взаємодії спільних слідчих груп у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 56–65.
5. Ляшук Р. М. Зміст форм діяльності Відділів прикордонної служби. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. С. 397–407.
6. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного відселення : Наказ МВС України від 05.04.2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19#Text>.
7. Про боротьбу із тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
8. Магась Г. Теоретичне дослідження категорій оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_1_5
9. Шаповалова І. О. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку у надзвичайних ситуаціях соціального характеру: нормативно-правовий аспект. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 51–56.
10. Розпочалась активна фаза проведення спільної спеціальної операції «Кордон-2019». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpo-chalasya-aktivna-faza-provedennya-spilnoyi-speci-alnoyi-operaciyi-kordon-2019>
11. Про затвердження плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. № 1409-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-%D1%80#Text>
12. Русецький А. А. Система правоохоронних органів, які взаємодіють на регіональному рівні та особливості координації їх правотворчої діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Т. 2. С. 280–281.
13. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних офіцерів поліції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 04.08.2017 р. № 689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1083-17#Text>

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Що таке життя? Життя – це загальне питання біології – активна форма існування матерії, яка в обов'язковому порядку містить в собі всі «властивості живого»; сукупність хімічних і фізичних процесів, які відбуваються в організмі людини, що дозволяють здійснювати обмін речовин і їх розподіл.

На сьогодні законодавство держав Європейського Союзу закріплює медичні технології, що допомагають важкохворому пацієнту піти із життя.

Евтаназія – практика завершення життя людини, яка страждає від невиліковної хвороби і більше не хоче терпіти нестерпну біль. Вперше вжито термін «евтаназія» в XVI ст. Ф. Беконом, який зазначив: «легка смерть». Припинення життя хворого пацієнта, який страждає від невиліковної хвороби, здійснюють медичні працівники, з дозволу самого пацієнта чи його близьких родичів [1].

Евтаназія буває за відношенням до людини:

- примусова (проводиться всупереч волі пацієнта);
- добровільна (пацієнт дає згоду на проведення евтаназії лікарем щодо нього, наприклад, такий вид смерті є законним в Люксембурзі, Бельгії, Німеччині, Нідерландах);
- недобровільна (пацієнт за станом здоров'я не може дати згоду) [2].

Евтаназія – це узаконене вбивство однієї людини іншою, причому людиною, яка давала клятву Гіппократу і обіцяла зберігати і боротися за людське життя будь-якими засобами. Тобто, узаконене вбивство пацієнта лікарем.

Евтаназія за останні роки широко поширюється в законодавстві Євросоюзу, на сьогоднішній день є прихильники й в Україні. Моральна дозволеність потребує детального аналізу цієї процедури. Велика кількість наукових праць на цю тему свідчить про те, що суспільство не готове з погляду біоетики на таке завершення життєвого циклу. Біоетика – це сфера міждисциплінарних досліджень, що стосуються морального аспекту діяльності людини в медицині і біології, яка сформувалася в середині XX ст. на стику філософських дисциплін, юриспруденції, природничих наук. Принципово нова парадигма вивчення людиною навколишнього світу, збереження його в умовах науково-

технічного прогресу, в тому числі збереження здоров'я людини. Сучасна біоетика – активно поширена наукова галузь має безліч напрямів: біоетика навколишнього середовища або екологічна біоетика, медична біоетика, клінічна, деякі з них знаходяться в стадії формування [3].

Евтаназія, право на смерть, найбільш неоднозначна тема досліджень, наприклад Польща: тут евтаназія повністю заборонена навіть у формі припинення видачі препаратів, що підтримують життя, але на практиці дуже важко перевірити, чи не надається тут активна або пасивна допомога з вмирання. В Іспанії соціалісти не ухвалили новий закон про евтаназію, хоча обіцяли це зробити. Лікарі Швейцарії мають дозвіл надавати пацієнтам препарати зі смертоносною дією, але пацієнт приймає ці «ліки» сам.

У 1984 році Королівською асоціацією лікарів Нідерландів прийнято рішення щодо уникнення кримінальної відповідальності за вбивство. Тобто, евтаназія – це добре обдумане, неодноразово повторюване пацієнтом прохання про добровільне закінчення власного життя. Це рішення приймається лікарями колегіально.

23 вересня 2002 року в Бельгії ухвалено закон «Про евтаназію» (Bill on Euthanasia). За яким легалізована допомога в самогубстві. Умови, що проголошені в законі, виключали ці діяння з кримінальнокараних. Законом було встановлено, що право на евтаназію мають особи, які досягли вісімнадцятирічного віку. Щодо дитячої евтаназії в цій країні, рішення про неї було прийнято в 2016 році, на сьогоднішній статистика фіксує три випадки: дві дитини і підліток. У випадку, якщо людина не в змозі висловити своє прохання, щодо евтаназії, це може здійснити інша особа, яка досягла повноліття та має родинний зв'язок з пацієнтом [4].

Люксембург – третя країна ЄС, де евтаназія легалізована і на законодавчому рівні визнано право на смерть.

Про відмінність евтаназії від права на відмову в лікуванні йдеться в Декларації «Про евтаназію», яка була прийнята в 1987 році на 39-му з'їзді Всесвітньої Медичної Асамблеї (Іспанія, Мадрид). Наголошення щодо рішення: «...евтаназія, як акт умисного позбавлення життя пацієнта, навіть на прохання самого пацієнта чи на підставі самого звернення з подібним проханням його близьких, не етична. Це не виключає необхідності шанобливого ставлення лікаря до бажання хворого не перешкоджати перебігу природного процесу помирання в термінальній фазі захворювання» [5].

Не тільки країни Європи, а й США також має практику легалізації такого права, яке ухвалено в 1976 році Верховним Судом одного з штатів Нью-Джерсі. Цьому ухваленню сприяла поведінка лікаря, який припинив здійснення паліативного лікування, тобто, призначення пацієнту, який помирає, ліки, що полегшують страждання, для відстрочення смерті.

Проаналізуємо, як ставиться до права на евтаназію українська наукова спільнота. Чи є евтаназія кримінальним правопорушенням? З соціально-політичних та релігійних міркувань евтаназія може гальмувати процес розвитку медицини у нашій країні.

Цікавою з цього приводу є думка А. Л. Паніщева, який зазначає, що: «у результаті законодавчого прийняття евтаназії ми ризикуємо впасти в ту ситуацію, коли про цінність людини будуть, насамперед, судити не по її духовному, а фізичному стану» [6]. Тобто, менш ретельно шукатимуть ліки від невиліковних хвороб. З іншого боку, якщо спостерігати за ситуацією гуманно, насамперед, треба шукати інші методи допомоги людям, які прагнуть евтаназії.

Таким чином, ми бачимо, що законодавство кожної окремої країни Європейського Союзу, ці суспільні відносини регулює зовсім різними способами, й логічно, що в деяких європейських країнах відношення до цієї ситуації абсолютно неоднозначне. Законодавці не можуть дійти згоди: одні допускають її за умови дотримання встановлених вимог, інші забороняють евтаназію, так як вважають її звичайним вбивством.

Тобто, досягнення повного консенсусу в питаннях гармонізації законодавства Європейського Союзу та України в праві добровільного уходу з життя невиліковно хворої людини, на сьогодні вбачається нездійсненним. Й підтвердженням цьому є те, що навіть в європейських державах не досягнуто повним чином узгодження цього права в законодавстві цих країн.

Список використаних джерел

1. Силуянова И. В. Биоэтика в России: ценности и законы. М., 2001.
2. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199–205.
3. Вадзюк С. Н., Волкова Н. М. Основи біоетики і біобезпеки : посіб. / Тернопіль : ТДМУ; Укрмедкнига, 2019. 128 с.
4. Мірошніченко О. А. Евтаназія та право людини на життя у міжнародному та національному праві. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1590/1/Miroshnichenko_2012_3.pdf
5. Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти : тези VI Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., у рамках відзначення Всеукраїнського тижня права, присвяченого річниці проголошення Загальної декларації прав людини та Дню прав людини (Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 238 с.
6. Панищев А. Л. Хоспис как форма духовной ответственности государства. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2009. № 3. С. 67–72

БОРИСЛАВСЬКА МАРИНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА,
доц. кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доц.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Інститут опіки та піклування є універсальним правовим інститутом, який пройшов випробування століттями. Його правові положення можуть застосовуватися як щодо дітей, так і щодо повнолітніх осіб. Загалом положення законодавства щодо опіки та піклування не залишилися незмінними та постійно відбувалися намагання їх удосконалити.

Важливі зміни у даній сфері відбулися вже за часів незалежності України. Формування нового цивільного законодавства, яке почалося з 90-х років ХХ ст., проявилось у зміні значної кількості інститутів цивільного та сімейного права. Це стосується і положень про охорону прав та інтересів осіб з неповним об'ємом цивільної дієздатності.

Загальні положення про опіку та піклування, які до прийняття Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року та Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року врегульовувалися сімейним законодавством, були переміщені у цивільне законодавство. На користь цивільно-правової (а не сімейно-правової) природи загальних положень про опіку та піклування свідчить декілька аргументів: 1) СК України відповідно до ст. 2 врегульовує відносини між родичами та членами сім'ї, а щодо опікунів (піклувальників) закон ніколи категорично не встановлював вимогу щодо належності їх до родичів (членів сім'ї) підопічного, хоча таким особам і могла бути надана перевага (з урахуванням інших умов); 2) відносини між повнолітніми особами, які потребують призначення їм опікуна (піклувальника) не відносяться до сфери сімейно-правового регулювання; 3) такі питання, як правовий статус опікунів та піклувальників, їх правовідносини з третіми особами, порядок встановлення та припинення опіки (піклування) підпадають під сферу цивільно-правового регулювання. Отже, розміщення загальних положень про опіку та піклування саме у цивільному законодавстві виглядає абсолютно логічним.

Відбулися й інші важливі зміни. До таких можна віднести встановлення обов'язку саме суду призначати опікуна та піклувальника для мало- та неповнолітніх осіб (ст. 60 ЦК України) у тих випадках, коли із матеріалів справи, що ним розглядається чи із суті винесеного рішення є очевидним, що дитина позбавлена батьківського піклування. І, відповідно, необхідно обрати щодо неї форму влаштування, наприклад, опіки чи піклування. І лише у випадках, коли про необхідність встановлення щодо дитини опіки, піклування стане відомо з інших обставин, а

не під час розгляду будь-якої справи (зокрема, кримінальної), призначення опікуна, піклувальника покладається на орган опіки та піклування.

Проте, навіть внесені зміни не зробили інститут опіки та піклування таким, який би повною мірою відповідав сучасним реаліям та викликам. Тому значна частина дослідників критикує сучасний стан регулювання інституту опіки та піклування в Україні. Подальше удосконалення законодавства, спрямованого на захист незахищених, вразливих верств населення повинно розвиватись у двох напрямках.

По-перше, бути спрямованим на зменшення кількості осіб, які потребують влаштування, у тому числі й шляхом встановлення опіки та піклування. Це можливе шляхом зменшення впливу на психічне здоров'я людини негативних зовнішніх факторів (ризиків), запровадження щорічного обов'язкового обстеження громадян України. Щодо захисту дітей актуальним є посилення відповідальності батьків за неналежне виконання своїх батьківських обов'язків. Значною проблемою є трудова міграція, коли батьки, намагаючись заробити необхідні кошти за кордоном, фактично залишають дітей з іншими особами (зокрема, бабами, дідами, іншими родичами). Це призводить до значних проблем, зокрема, психологічних, як у їхніх дітей, так і у самих батьків. Наскільки б адекватними та ефективними не були б прийняті державою заходи щодо запобігання дитячій безпритульності, захворюваності на психічні розлади тощо, такого негативного явища, як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, повністю уникнути неможливо.

Слід визнати, що одним із напрямів здійснення державної політики у даній сфері є проведення виховної, пропагандистської, інформаційної політики, спрямованої на спонукання громадян брати на себе обов'язки опікунів, піклувальників. Звичайно, свою роль тут може відіграти й соціальна реклама з даної проблематики на зразок тієї, що подекуди зустрічається щодо усиновлення.

Другий напрям – удосконалення законодавства про опіку та піклування. Як показує практика, потенціал інституту опіки та піклування використовується недостатньо. Вбачається необхідним посилення диспозитивних засад правового регулювання опіки та піклування, врегулювання їх різновидів, які відповідали б різним інтересам учасників правовідносин.

Так, важливим є законодавче закріплення тимчасової опіки (піклування) над дітьми. Ще одне важливе питання: ст. 73 ЦК України передбачила право опікуна (піклувальника) на плату за виконання своїх послуг. Проте, на сьогоднішній день норма носить декларативний характер, оскільки у ній зазначено, що підстави виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір та порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України (ст. 73 ЦК України).

Але і до сьогоднішнього дня (а минуло 17 років з набуття чинності ЦК України) подібного нормативного акту Кабінету Міністрів України немає. Відповідно, про оплату послуг опікуна, піклувальника на сьогоднішній день не йдеться. Початкова редакція ч. 5 ст. 249 СК України суперечила зазначеній нормі ЦК України. Так, вона передбачала, що обов'язки з опіки та піклування щодо дитини виконуються опікуном та піклувальником безоплатно [5]. Показово, що зазначена суперечність була усунена шляхом прийняття ч. 5 ст. 249 СК України у новій редакції [1], яка дослівно повторює зміст ст. 73 ЦК України. Проте, навіть усунення даних суперечностей у ЦК України та СК України не усуває декларативності зазначених норм та потреби у реальному її виконанні.

Необґрунтованими є твердження, що така плата повинна здійснюватися, лише якщо опікун чи піклувальник вимагатиме оплату своїх послуг [2, с. 116]. Чинне законодавство України не дозволяє зробити такий висновок, оскільки у ньому відсутні будь-які вказівки щодо цього.

Аналізуючи оплату послуг опікуна (піклувальника), науковці часто трактують її у тому числі як право опікуна (піклувальника) на відшкодування необхідних витрат, понесених на утримання підопічного [2, с. 116; 3, с. 307].

Особливістю інституту опіки та піклування є те, що на сьогоднішній день чинне українське законодавство не передбачає врахування волі батьків дитини при обранні опікуна (піклувальника). Це не можна визнати справедливим та обґрунтованим, оскільки хто, як не батьки, здатні оцінити та обрати найкращий спосіб забезпечення прав власних дітей. Звичайно, за умови, що вони самі не порушують права та інтереси дітей.

Потребу у такому нововведенні у законодавстві Л. Ю. Міхєєва пояснює самою логікою закону, відповідно до якої можливість та право заміщати чи доповнювати волю мало- та неповнолітньої особи або впливати на її формування відповідно до закону мають її батьки. Відповідно, насамперед саме їм повинна бути надана можливість врахування волі батьків щодо влаштування їх дітей [4, с. 46].

Отже, безспірним правом батьків повинна бути визнана можливість визначати опікунів (піклувальників) у заповіті, а також їх побажання щодо визначення особи опікуна у випадку, коли вони у зв'язку з певними об'єктивними причинами не можуть самостійно здійснювати повноваження законних представників власних дітей. Такими причинами може бути тривала хвороба, довгострокове відрядження тощо. Вважаємо, що такою поважною причиною слід вважати і відбування покарання у місцях позбавлення волі. Окрім того, слід погодитись з Д. С. Прутяном, що при призначення опікуна (піклувальника) загальним правилом повинно стати з'ясування у разі думки батьків малолітньої дитини, які не позбавлені батьківських прав, щодо призначення

певної особи опікуном (піклувальником) їх дитини [5, с. 5]. Дане розпорядження може бути здійснене у заповіті, посвідченому нотаріусом та поданому органу опіки та піклування за місцем проживання дитини. Подібне нововведення потребує й відповідних змін у спадковому законодавстві. Проте, переконані, що воля батьків не повинна мати абсолютного та беззаперечного значення. Тобто, призначення опікуна повинно здійснюватися з врахуванням волі батьків, інтересів дитини, їх взаємовідносин з потенційним опікуном на момент його призначення тощо. А інтереси дитини гарантуються й тими обмеженнями, які передбачені українським законодавством щодо можливості біти опікуном (піклувальником). Тобто, думка батьків повинна враховуватися судом (чи органом опіки та піклування), але при цьому обов'язково мають бути дотримані положення законодавства щодо вимог до опікунів, піклувальників (ст. 63-64 ЦК України, п. 38 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [6]). Отже, необхідно відмежовувати призначення опікуна (піклувальника), яке здійснюється уповноваженим органом від висловленого батьками (одним із них) побажання (пропозиції) щодо призначення в якості опікуна (піклувальника) певної особи.

Таким чином, правовий інститут опіки та піклування має досить значні перспективи щодо його подальшого розвитку. Особливо враховуючи затвердження Концепції оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Сімейного і Цивільного кодексів України : Закон України від 22.12.2006 р. № 524-V. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/524-16>
2. Гражданский кодекс Украины: Комментарий. Т. 1. Издание второе. Харьков : ООО «Одиссей», 2004. 832 с.
3. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
4. Михеева Л. Ю. Опекa и попечительство: Теория и практика / под ред. Р. П. Мананковой. М. : Wolters Kluwer, 2004. 356 с.
5. Прутян Д. С. Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2007. 20 с.
6. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>

БРИГІНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ,
проф. кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, д-р юрид. наук, доц.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З «БІЛОКОМІРЦЕВОЮ» ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ

Реалізація ідеї про побудову ефективної правової держави пов'язана з подоланням багатьох негативних явищ в органах державної влади й управління. Одним із них виступає боротьба з організованою злочинністю. Відзначимо, що планування протиправних міжнародних операцій, використання сумнівних фінансових схем та пошук схем ухилення від оподаткування стали загальновизнаною зброєю злочинних організацій. Самі злочинці або наймані ними менеджери досконало володіють методами формування фінансових потоків, сучасними інформаційними технологіями, експертними аналітичними системами, які вже сьогодні є невід'ємними елементами інформаційного середовища. Завдяки цьому, вони враховують навіть можливості уникнення невинуватених витрат, пов'язаних з політичними і валютними ризиками, подвійним оподаткуванням доходів, інфляцією, зайвими адміністративними витратами, з одного боку, та, з іншого, – уникнення від переслідування правоохоронних та контролюючих органів. Правоохоронцям, якщо вони використовують тільки традиційні методи виявлення злочинів та розслідування кримінальних справ, доводиться часто поступатися міжнародним злочинним угрупованням. Виявляти, контролювати, стримувати, тим більш нейтралізувати джерела злочинності, в таких умовах стає, якщо не повністю неможливо, то занадто важко, і, тільки використовуючи спеціальні навички та знання, це стає реалізованим.

«Білокомірцева» злочинність, як ніхто інший, використовує поєднання теоретичних знань та практики. До кола звичайної практики злочинців, заснованої на економічній та теорії міжнародних відносин, наприклад, відносять використання транснаціональних господарських систем, в яких застосовуються перенесення фінансової бази міжнародних операцій у сприятливі економічні райони.

Часто представництва та філії компаній користуються закордонними авуарами і рахунками материнської компанії. В результаті операції компанії втрачають визначену локалізацію. Кошти, якими вони оперують, частково або цілком перебувають за межами повноважень національних податкових органів. У корпоративних схемах широко застосовується інститут «номінального» володіння компаніями і

банками. Завдяки цьому дочірні та залежні фірми для третіх осіб виглядають як самостійні господарські суб'єкти. Холдингові ланцюжки нерідко включають кілька, а іноді й десятки компаній. Зв'язок між такими компаніями налагоджено за допомогою найсучасніших інформаційно-телекомунікаційних технологій, часто розроблених не для використання широкого кола користувачів, а саме для обслуговування корпоративних інтересів.

Покажемо той факт, що транснаціональні корпорації (далі – ТНК) мають у своєму арсеналі й підрозділи, які виконують функції збору даних. Це дозволяє ТНК виробляти гнучкі системи збору, аналізу необхідної інформації, яку отримують від чисельних філій, розташованих в усьому світі, з урахуванням специфіки регіонів та окремих держав. Крім того, керівники приватних компаній уважно використовують практику державних спецслужб щодо здобування та аналізу інформації, впровадження сучасних технічних засобів та інформаційних систем. Так, деякі корпорації для вивчення світових ринків використовують автоматизовані інформаційно-аналітичні системи.

Слід усвідомити, що між злочинцями та правоохоронцями на традиційно сформоване протиборство впливають не тільки поляриність інтересів, фінансове забезпечення, інші матеріальні та нематеріальні фактори, а й ще протистояння якості знань та вміння їх використовувати.

Таким чином, знання (інформація), які необхідні правоохоронним органам у протидії злочинності, можуть бути надзвичайно різноманітними та визначатися потребами конкретної служби чи підрозділу, їх використання в оперативно-розшуковій, слідчій та управлінській діяльності органів внутрішніх справ буде корисним для прийняття рішення щодо запобігання, припинення, викриття, розслідування злочинів, забезпечення безпеки особи, суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. Агыбаев А. Беловоротничковая преступность. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30186141
2. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Київ, 2002. 449 с.
3. Бригінець О. О. Правове регулювання фінансової безпеки України : монографія. Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. 362 с.
4. Яковлев А. М. Преступность как образ жизни. М., 1967. С. 18.

ВАВРИНЧУК МИКОЛА ПРОРОКОВИЧ,
канд. політ. наук, доц., завідувач кафедри права
Хмельницького національного університету;
ЗАДВОРНА ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА,
студентка Хмельницького національного університету

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Пріоритетом для будь-якої цивілізованої держави є дотримання прав і свобод людини. Стан і рівень забезпечення прав людини у XXI столітті є однією з найбільш актуальних проблем людства. Права людини виступають як особлива глобальна проблема, вирішення якої залежить від кожної держави, у т.ч. і України, від якості конституційної регламентації та конституційного регулювання суспільних відносин.

Проблема тісно пов'язана з недостатнім рівнем дотримання закріплених в Основному законі України прав і свобод людини з боку держави, виникають серйозні труднощі реалізації деяких з них (соціальних, економічних).

Світова спільнота має достатні напрацювання і досвід втілення правових норм по захисту прав і свобод людини в демократичних та правових державах. Необхідно лише, як вважає М. Лазарева, поставити за мету пристосувати ці світові і національні правові цінності до реалій нашого суспільного і державного життя, запровадити їх у дію [5, с. 51].

Права і свободи людини і громадянина є предметом дослідження праць багатьох українських науковців. Дослідженням даної проблеми в Україні займаються науковці: О. В. Зайчук, П. М. Рабінович, О. Г. Кушніренко, Ж. М. Пустовіт, В. В. Кравченко, А. Ю. Олійник, В. М. Решицький, Т. М. Слінько, Ю. М. Ситник, М. В. Примуш та ін.

Права людини, свобода є головною цінністю суспільства, вони еволюціонують разом з державою і суспільством. Чим суспільство більш розвинуте, тим ширші права людини. Як вважає Ю. Разметаєва, однією з властивостей прав людини є їхня здатність вважатися універсальною цінністю, тобто вони мають значення для будь-якого суспільства громадянського типу, незалежно від національно-культурного контексту [4, с. 111].

Права будь-якої людини є універсальними (вони належать усім людям в будь-яких ситуаціях незалежно від соціального становища), вродженими (вони вже належать кожній людині лише за фактом народження) і невід'ємними (це означає неможливість позбавити індивіда цих прав чи неможливість його добровільної відмови від цих прав).

У ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, с. 2]. Саме права людини і права народів – це

головні ціннісні характеристики умов їх життєдіяльності, покликани забезпечити свободу, справедливість, самодостатність. Вони є юридичним вираженням індивідуальної свободи. Найбільш вдале визначення прав людини як певних можливостей людини, необхідних для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів надав П. Рабінович. Таке визначення допомагає інтерпретувати права людини як: 1) унормування свободи; 2) певні потреби; 3) вимоги про надання певних благ; 4) певний вид, частина, форма існування, спосіб виявлення моралі [3, с. 20].

Права людини є невід'ємні, тобто жодна людина не може втратити свої права і ніхто не може їх відібрати у неї, оскільки вони надаються людині з народження і протягом усього її існування. Права людини універсальні, вони не залежать від місця проживання людини, від її національності, віросповідання чи політичних переконань.

В Україні провідна роль щодо забезпечення та реалізації прав і свобод людини і громадянина належить Президенту України. Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент є гарантом дотримання прав і свобод людини і громадянина [1, с. 56]. Реалізація цих повноважень здійснюється через ініціювання законів, видання указів, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

У теорії прав людини та у конституційній практиці не існує єдиного, уніфікованого підходу щодо класифікації прав та свобод людини і громадянина. Вони є досить різноманітними і можуть бути класифіковані за багатьма критеріями, які покладені в їх основу. Деякі із критеріїв відображають офіційну класифікацію прав людини, тобто законодавчо закріплений поділ прав та свобод, інші – неофіційну (доктринальну), тобто таку, яка відображає зміст теоретико-методологічних напрацювань науковців у сфері дослідження прав людини і їх видів. Офіційна класифікація насамперед впливає з назв та змісту відомих міжнародно-правових актів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р.), які є юридично-обов'язковими документами для будь-якої держави, у тому числі і для України [2, с. 96].

Права і свободи у зазначених актах поділяються на громадянські і політичні, з одного боку, і на економічні, соціальні і культурні – з іншого, які у своїй сукупності й утворюють систему основних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, до громадянських прав і свобод людини, які визнані основними, пріоритетними, належать такі права і свободи, як право на життя (ст. 27), право на повагу до своєї

гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), право на недоторканість житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте й сімейне життя (ст. 32) [1, с. 15–17].

Одним з головних органів ООН, що здійснює захист прав людини, є Комітет ООН з прав людини.

Істотний внесок у встановлення стандартів у галузі прав людини здійснює Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини [4, с. 47]. Діяльність ЄС в галузі прав людини охоплює широкий спектр тематичних питань, в тому числі:

- захист прав дітей, жінок, осіб з обмеженими можливостями;
- боротьбу із застосуванням тортур;
- протидію дискримінації, расизму та всіх форм нетерпимості

[4, с. 49].

Держави, що взяли на себе зобов'язання виконувати міжнародні документи про права людини, зобов'язані створити умови для здійснення і захисту прав кожної людини. Практично всі сучасні конституції демократичних держав мають норми, які у загальній формі гарантують непорушність основних прав людини.

Слід зазначити, що Україна є стороною практично всіх багатосторонніх конвенцій ООН в галузі прав людини.

В Україні права людини гарантуються Конституцією. Варто наголосити, що Конституція України закріпила якісно нову систему прав і свобод людини та громадянина, після розпаду СРСР, до якої включено відповідні положення міжнародно-правових актів, які безпосередньо стосуються прав і свобод громадянина та містять відповідні зобов'язання держав-учасниць щодо визнання, легалізації, гарантування реалізації, а також охорони і захисту таких прав і свобод з боку держави та її інституцій. Конституція України 1996 р. закріпила громадянські (особистісні), політичні, соціальні, економічні, культурні, інформаційні, екологічні права і свободи людини та громадянина [5, с. 44]. Так, в Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина, в якому вказано: 1) всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; 2) права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; 3) права і свободи людини і громадянина не є вичерпними; 4) конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; прийняття нових законів або при внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; 5) права будь-якої людини є універсальними (вони належать усім людям в будь-яких ситуаціях незалежно від соціального становища), вродженими (вони вже належать кожній людині лише за фактом наро-

дження) і невід'ємними (це означає неможливість позбавити індивіда цих прав чи неможливість його добровільної відмови від цих прав).

Відповідно до ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Крім того за захистом своїх порушених прав людина може звернутися до Європейського суду з прав людини.

На жаль, в Україні більшість прав з року в рік порушуються. Громадяни України не звикли до можливості судового захисту своїх прав і свобод та не використовують цей засіб в повній мірі. Це обумовлено тим, що: по-перше, строк розгляду справ законодавчо чітко не встановлений, тому громадяни роками не можуть захистити свої права, а це породжує недовіру, неповагу громадян до суддів та судової системи загалом; по-друге, через неспроможність більшості громадян сплатити державне мито та скористатися послугами адвоката; по-третє, існує велика кількість колізій в українському законодавстві, нестабільність, часто змінюване законодавство. Судова система все ще має прояви корумпованості [7, с. 29].

Питання прав людини сьогодні присутні практично у кожній сфері життєдіяльності суспільства й, відповідно, посідають у ньому особливе місце. Права людини є гарантом правової держави. Забезпечення належного захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні є важливим завданням держави і актуальним напрямом розвитку правової системи.

Необхідно зазначити, що проблема дійсних, або реальних прав, свобод має не лише правовий аспект. Вона пов'язана з політичним і економічним становищем в Україні, станом духовності, політичної і правової культури, консолідації суспільства. Як зазначає М. Лазарева, на сьогодні є факти, які засвідчують, що державні бюрократичні структури не завжди зацікавлені у забезпеченні прав людини [5, с. 52]. Це дійсно підтверджується масовими зверненнями громадян України до Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, також до Європейського суду з прав людини.

Аналіз матеріалів вказує і на те, що на сьогоднішній день, багато громадяни України є малообізнаними у своїх правах та у процесі їх захисту. Багато з них не звертається до суду за захистом своїх прав чи свобод. Така ситуація є критичною для держави, адже тоді не реалізується ст. 1 Конституції України, у якій зазначається, що Україна є правовою державою. Сьогодні необхідне підвищення правової обізнаності та реальний захист прав людини. Це можливо лише у повному залученні громадян й інститутів громадянського суспільства, усіх державних структур.

Сучасне українське суспільство переживає етап глибокого усвідомлення прав і свобод людини, який можна розглядати як початок духовного відродження України. Сама ідеологія прав стає більш загально визнаною та затребуваною у державному і суспільному житті. Доречним було би прийняти закон про можливість громадян збиратись для проведення мітингів та зібрань, на захист своїх прав і свобод який буде регламентувати самий процес реалізації такого зібрання, без втручання правоохоронних органів та збройного втручання. Також закони, що видаються Верховною Радою не повинні звужувати обсяг діючих прав та свобод людини чи громадянина. Нові закони повинні розширювати права і свободи громадян, видаватись для людей, а не проти них. Лише тоді, коли держава буде здійснювати свою діяльність на благо суспільства, тоді й права людини будуть реалізовані в повному обсязі і Україна буде суверенна, незалежна, демократична, соціальна і найголовніше правова держава, як це зазначено в Конституції.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Кузьменко П. Класифікація конституційних прав і свобод людини та громадянина за Конституцією України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 95–97.
3. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістовна класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 20.
4. Разметаєва Ю. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства. *Юридический вестник*. 2006. № 1. С. 109–112.
5. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі: *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/13.pdf
6. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О. 2018. 168 с.
7. Оніщенко Н. М. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2007. С. 185.
8. Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
9. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Наукові записки НаУКМА*. Том 129. Юридичні науки. 2012. № 2. С. 28–31.

ВАЛЬЧУК АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ,
зав. сектором Музею історії міста Хмельницького, доц. кафедри
правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту
соціальних технологій Університету «Україна», канд. філософ. наук, доц.

РОЛЬ ХРИСТІЯНСТВА У ФОРМУВАННІ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКИХ ПРАВОВИХ ІДЕЙ

Джерелом правового регулювання суспільних відносин наших предків до прийняття християнства було звичаєве право, яке базувалось на традиціях, побутових проявах культури, звичаях населення. У давньоукраїнській традиції до X ст. звичай набув значення неписаної норми права. Прийняття християнства спричинило зміни в поглядах та пріоритетах щодо правового регулювання суспільного життя. Змінилось саме ставлення до особистого життя та інше відношення до смерті. Якщо язичник не боїться власної смерті як певного стану в природі, то християнин отримує страх перед смертю, перед тим незвіданим, що чекає його після земного життя. Красномовно про це свідчить так звана розповідь філософа у «Повісті врем'яних літ». «Призначив же Бог один день, в який, зійшовши з небес, буде судити живих і мертвих і кожному воздасть за ділами його: праведному – царство небесне і красу несказанну, безкінечну веселість і безсмертя в віках, а грішникам – мука огненна, нескінченна гризота і муки без кінця. Такі будуть муки для тих, що не вірують Господу нашому Ісусу Христу, мучитимуться в огні, якщо не охрестяться». І коли сказав це, [філософ] показав [Володимир] запону, на якій було намальовано судилище господне; показав же йому праведників справа, які в радощах прямують у рай, а зліва – грішників, що йдуть на муки. Володимир, зітхнувши, сказав: «Добре цим, справа, горе ж цим, зліва» [1,168/169]. Ця проблема майбутнього воздаяння після смерті, а власне як і сам факт смертності поставлені як один з основних аргументів вибору віри для Київської Русі. Тут показана одна з головних причин світоглядної трансформації киеворусичів в образі князя Володимира.

Християнське розуміння людського життя та смерті вплинуло і на давньоукраїнське право часів Київської Русі. Після хрещення Володимир не страчував «розбійників», «боячись гріха». Але «єпископи» порадили, і Володимир встановив страту, яка швидко знову була замінена вірою (грошовим штрафом). Наскільки Володимир до хрещення був ярим язичником (обновлення культу, людська жертва) та женолюбцем, настільки після хрещення він предстає зразком князя-християнина. Його щедрість проявлялась в багатих бенкетах та великій милостині. «Бо коли у невігластві деколи було согрішав, то пізніше

розсипався покаяннями і милостинями. Як сказано: «У чому тебе застану, в тому тебе і судитиму». Як говорить пророк «Живий я, Аданай Господь, бо не хочу смерті грішника». Але як зійти йому із шляху свого і живим залишитися? Хрещенням повернешся із шляху свого гріховного. Бо багато праведників, що по правді живуть і роблять, перед смертю збиваються правдивого шляху і гинуть. А інші в розпутстві живуть, а перед смертю одумуються і покаянням добрим від гріхів очищаються. Як каже пророк: «Праведний не зможе врятуватися в день согрішіння». Коли кажуть праведному: «Живий будеш», – то він повірить у правдивість свою і зробить тобі беззаконня, і вся правда його загине в неправді його, яку вчинив, і в ній помре. І коли кажуть нечестивому: «Смертю помреш», – то він відійде з шляху свого, і вчинить суд і правду, і те, що брав у борг і обманом, суд простить, і захоплене поверне, всі гріхи його, що грішив, не пом'януться, оскільки суд і правду вчинив сам і жити буде в них» [1,204/205-206/207].

Певні релігійні ідеї відображались і в перших письмових юридичних пам'ятках. З приходом християнства окремі сфери суспільного життя, особливо моральна, почали регулюватись церквою. Починаючи з Володимира Великого з'являються специфічні церковні суди. Для регулювання їх діяльності князі створювали спеціальні «Устави». Це були писані кодекси церковного судового права, які використовувались аж до XVIII ст. Найпершим вважається «Устав Святого князя Володимира, крестившого Руськую землю, о церковних судех». Окрім опису сфери дії таких судів в ньому говориться про захист самих судів. «А хто пообидить суд церковний, платити ему собою, а перед богомь тому же отвечати на страшнем суде предтнами ангел, иде же коож до дела не скраются благая или злая, иде же не поможет никто же кому, то токмо правда избавить от вторья смерти, от вечныа муки, от хрещения неспасенаго, от огня негасимаго. Господь рече: в день мести въздамь сдержашим неправду в разуме, тех огонь не угаснетъ и червь их не умреть, створившим же благая – в жизнь и в радость й неизреченную. А створшим злая в възкрешенье суда, им же рече, неизмолим суд обрести» [2, 40].

Вплив християнства на давньоруське право відобразився і в «Руській правді», яка створена при Ярославі Мудрому, а пізніше розширена та конкретизована його нащадками. Це одна з перших кодифікованих збірок середньовічного права Русі. В ній втілена ідея цінності людського життя і неприйнятність вбивства. В «близькій» Візантії вбивство та каліцтво, як вид покарання за певну девіантну поведінку, були звичайним явищем. На Русі замість смертної кари набагато частіше використовувалась система грошових штрафів. Про це говориться вже у першій статті [3, 27–29]. Всупереч загальноприйнятій практиці

довічного рабства в Київській Русі застосовувалось тимчасове (наприклад, для відшкодування військових витрат) рабство, до того ж майже завжди для військових полонених [4, 18–19]. Це може свідчити про особливе ставлення до людської свободи. Можливо, такі ідеї і вплинули на формування так званого «українського індивідуалізму», який пройшов шлях від ранніх періодів історії української культури до кінця ХХ-го століття. Можна зробити припущення, що й українське козацтво теж формувалось завдяки прагненню українців до особистої свободи та незалежності від інших.

Смерть душі після Страшного суду вважалась більш жахливим явищем, аніж просто тілесна смерть. Про це свідчить навіть факт закріплення договорів клятвою на хресті та його цілуванням. Літопис досить часто приводить звичай хрестоцілування. Описуючи конфлікт між князями Ізяславом та Всеславом у 1067 та 1068 роках, літописець говорить про особливу роль цього звичаю. «Це Бог з'явив силу хреста, оскільки Ізяслав цілував хрест Всеславу і захопив його. Через те навіть Бог поганих, Всеслава ж явно визволив хрест чесний, бо в день Воздвиження Всеслав зітхнув і сказав: «О хрест чесний! Оскільки я в тебе вірив, ти і визволив мене із цього рову». Бог же показав силу хресну на науку землі Руській, щоб не порушували клятву дану на хресті, цілуючи його. І коли хто порушить, то і тут прийме кару, і на тому світі матиме кару вічну» [1,272/273].

«Руська правда» та ряд інших правових збірок базувалися на власній традиції, модифікованій під впливом християнства. Після занепаду давньої Русі правові ідеї продовжували діяти в Галицько-Волинському князівстві й Великому князівстві Литовському та на інших колишніх давньоруських землях. Державно-правова система того часу стала джерелом вітчизняних правових концепцій для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Повість Врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ : Радянський письменник, 1990. 558 с.
2. Устав Святого князя Володимира, крестившого Руськую землю, о церковних судах. *Хрестоматія з історії держави і права України*. Том 1. 3 найдавніших часів до початку ХХ СТ. : навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і факультетів: У 2 т. Київ, 1997. С. 40.
3. Руська правда (Коротка редакція). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Том 1. С. 27–29.
4. Маврикій. Стратегікон. *Хрестоматія з історії держави і права України*. Том 1. С. 18–19.

ВОЛКОВА СОФІЯ,
студентка Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ;
МЕЛЕХ ЛЮБОМИРА ВОЛОДИМИРІВНА,
проф. кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук, доц.

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Різні соціально-економічні чинники, які часто погіршуються, демографічні фактори, перехід підприємств у руки приватних власників мають великий вплив на безробіття. Ще й в теперішніх умовах нашої країни, яка переживає найгірші часи, а саме – епідемія, наслідки багаторічної війни. Це все дає свої наслідки, які, на жаль, не надто позитивні. І на сьогоднішній день, не тільки старші люди не знаходять собі роботи, а й молодь. Так, така проблема існувала завжди, проте на даний момент вона набирає великих масштабів і це все виливається у великий негативний наслідок – еміграцію українців.

Дослідженням теми безробіття займалось дуже багато відомих науковців із різних сфер життя. Із таких можна виокремити: Купрій О., Юровська В., Шкода Т., Щукін О., Жевакіна Н.

Безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати як джерела існування [5]. З поняттям «безробіття» зараз дуже часто стикається населення України. Особливої уваги потребують питання щодо дотримання принципів гідної праці, гарантування соціального захисту, дотримання загальних прав людини в соціально-трудовій сфері, впорядкування міжнародних міграційних потоків, щоб уникнути швидше названої проблеми. Відносини у сфері зайнятості населення регулюються Конституцією України, Законом України «Про зайнятість населення», Кодексом законів про працю України, Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [5].

Становище на даний момент ринку та зростання числа безробітних потребує якихось негайних дій. Для початку потрібно визначити низку проблем, які сприяють розвитку цього механізму.

Однією із перших проблем – є надання неправдивої інформації від безробітних. В Україні є значний відсоток громадян, які не влаштовані на роботу офіційно, а отже, як наслідок – неможливо відстежити хто отримує виплати по безробіттю й задіяний в тіньовій економіці. Ось такий момент дуже сприяє на підвищення статистики безробітних.

Наступна проблема – відсутність комплексного системного підходу до потреб кадрового забезпечення виробничої сфери як на

загальнодержавному, так і на регіональному рівні призвела до зростання невідповідності між потребою у кваліфікованих кадрах і фактичною професійно-кваліфікаційною структурою пропозиції робочої сили [3]. На сьогодні в Україні відслідковується тенденція невідповідності кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, кількості найнятих робітників, які скористалися послугами служби зайнятості, та потребі у робочій силі.

Також загострюється проблема зайнятості молоді в Україні. Останнім часом наявна тенденція до збільшення кількості безробітної молоді, у якої безробіття триває понад рік, і, як наслідок, руйнуються професійні навички. До того ж молоді люди розраховують на допомогу держави, батьків, що також знижує мотивацію до праці. Це все виникає із завищеними очікуваннями молоді через обіцянки кар'єрного зросту із сторони роботодавця. Недостатньо хороші умови праці, невідповідність роботи отриманій кваліфікації, сумнівні перспективи – усе це значно звужує можливості сучасної молоді.

На думку ученої Кафлевської С. Г.: «Оскільки головною причиною безробіття є незбалансованість попиту та пропозиції робочої сили, саме тому потрібно втілювати активну політику, яка складається із заходів, які спрямовані на: 1) збільшення попиту на робочу силу з боку державного та приватного сектора економіки; 2) підвищення конкурентоспроможності робочої сили та забезпечення відповідності робочої сили і робочих місць; 3) вдосконалення процесу працевлаштування» [4].

І ще від себе хотілось би доповнити цей список такими пунктами:

- покращити рівень співпраці із закордонними представниками;
- у школах та інших навчальних закладах додати більше практичних завдань, які у майбутньому будуть хорошим поштовхом для бажання влаштування на роботу молоді;
- сформулювати легалізацію тіньової зайнятості.

Отже, проблема безробіття є досить таки актуальним питанням сьогодні, насамперед у ринковій економіці країни. Якщо не шукати шляхи її вирішення, то ми не в змозі налагодити ефективну діяльність економіки і рівень безробіття буде зростати. Сукупність вищезазначених проблем дає зрозуміти, що тільки цілеспрямоване активне підвищення рівня зайнятості населення на новостворених високоефективних робочих місцях допоможе вивести економіку з безвихідного становища, дати простір розвитку ринкових і соціальних перспектив.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

2. Маршавін Ю. М. Шляхи підвищення ролі державного соціального страхування на випадок безробіття на ринку праці України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2013. № 3. С. 14–19. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rpzn_2013_3_5.pdf

3. Жевакіна Н. В. Визначення сутності поняття безробіття в соціальному забезпеченні. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 16. С. 512. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/vlup_2012_16_3.pdf

4. Лисюк О. С., Кафлевська С. Г. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 4. С. 48–53.

5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067VI. *Урядовий кур'єр* від 12.09.2012. № 164.

ГАЛУС ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
доц. кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доц.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Конституція України у ст. 46 проголошує, що громадяни мають право на соціальний захист. Для належної реалізації цього надзвичайно важливого конституційного права необхідно створити можливості для використання особою свого права.

Гарантії права на соціальний захист – це система умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначеного Конституцією та законами України права на соціальний захист.

Система гарантій права на соціальний захист представлена загальними і спеціальними (юридичними) гарантіями. Загальні гарантії поділяються на політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) і визначаються рівнем розвитку відповідних сфер суспільного і державного життя. Спеціальні (юридичні гарантії) права на соціальний захист поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові гарантії. Нормативно-правові гарантії знаходять своє об'єктивне відображення в системі чинного законодавства України у сфері соціального захисту населення, а саме – в Конституції, законах України та підзаконних нормативно-правових актах, в тому числі муніципально-правових актах. Організаційно-правові гарантії представлені системою суб'єктів системи соціального захисту. Нормативно-правові та організаційно-правові гарантії, в свою чергу, за сферою дії поділяються на національні (внутрішньодержавні) та міжнародні.

Організаційно-правові гарантії – це система органів публічної влади, підприємств, установи та організації, на які покладаються відповідні функції та повноваження щодо організації та здійснення, охорони і захисту права на соціальний захист.

Держава, згідно з Конституцією України, гарантує всім громадянам реалізацію їх права на соціальний захист шляхом: забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом; загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Верховна Рада (ВР) України як єдиний орган законодавчої влади в Україні визначає державну політику у сфері соціального захисту населення, зокрема, шляхом здійснення законодавчої, установчої, бюджетної функції та функцій парламентського контролю. Так, ВР України прийняла ряд важливих законодавчих актів у сфері соціального захисту населення, періодично їх змінює, враховуючи нові соціально-економічні реалії. Важливим кроком у реформування системи надання соціальних послуг стало прийняття парламентом у 2019 році ЗУ «Про соціальні послуги».

Парламентський контроль за дотриманням права на соціальний захист окремих вразливих груп населення здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Так, з метою здійснення парламентського контролю за дотриманням прав і свобод людини Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має право відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування такі місця: місця, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу; психіатричні заклади; пункти тимчасового розміщення біженців; приміщення для транзитних пасажирів у пунктах пропуску через державний кордон; будинки дитини, дитячі будинки-інтернати, притулки для дітей, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри соціально-психологічної реабілітації дітей; психоневрологічні інтернати; геріатричні пансіонати, будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; пансіонати для ветеранів війни і праці; соціально-реабілітаційні центри тощо.

Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо: використання коштів державного бюджету, наданих місцевим бюджетам та фондам загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування тощо.

Президент України виступає також елементом організаційно-правового механізму здійснення права на соціальний захист. Так, він визначений у Конституції України як гарант прав та свобод людини і громадянина, у т.ч. й у сфері соціального захисту. Повноваження Президента України у соціальній сфері полягають у виданні відповідних указів з питань соціального захисту, видачі доручень органам виконавчої влади, користування правом законодавчої ініціативи та правом вето на прийнятті парламентом закони. Президент України створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. Зокрема, в структуру Офісу Президента входить Уповноважений з прав дитини.

Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації забезпечують здійснення соціальної політики на загальнодержавному та місцевих рівнях. До системи органів виконавчої влади, які виступають організаційно-правовими гарантіями здійснення права на соціальний захист, належать: Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Національна соціальна сервісна служба України, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій тощо.

Органи місцевого самоврядування виступають важливою організаційно-правовою гарантією здійснення права на соціальний захист, оскільки є максимально наближеними до населення. В умовах проведення реформи з децентралізації публічної влади та територіальної реформи із укрупненням районів поступово відбувається передача повноважень від місцевих органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. До органів місцевого самоврядування, які наділені повноваженнями у сфері соціального захисту, належать:

- місцеві ради, які затверджують програми соціально-економічного розвитку, приймають обов'язкові на відповідній території рішення з питань соціального захисту, здійснюють установчі повноваження щодо виконавчих органів відповідної ради та комунальних установ соціальної сфери тощо;

- сільських, селищних, міський голова, який представляє територіальну громаду, заключає від її імені договори про співробітництво територіальних громад (наприклад, щодо створення спільного фронт-офісу для прийому заяв і документів про призначення державних соціальних виплат), має право вето на прийнятті місцевою радою рішення, подає на затвердження відповідної ради кандидатуру старости, скликає сесії місцевої ради та формує порядок денний, вносить на розгляд ради

пропозиції щодо структури виконавчих органів ради її виконавчого комітету, є розпорядником бюджетних коштів тощо;

- староста, який сприяє жителям старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування, представляє їх інтереси у виконавчих органах місцевого самоврядування;

- виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної в місті ради з питань соціального захисту населення;

- служба у справах дітей тощо.

Важливими організаційно-правовими гарантіями права на соціальний захист виступають центри соціальних служб та територіальні центри соціального обслуговування. Регіональні центри соціальних служб (республіканський Автономної Республіки Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський) – є закладами, що проводять методичне забезпечення організації соціальної роботи, надання соціальних послуг, організують навчання з питань проведення соціальної роботи, надання соціальних послуг; міський, районний, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб – є закладами, що проводять соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, і надає їм соціальні послуги. Центри соціальних служб зараз перебувають на етапі реорганізації із колишніх центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Цей процес ще не завершився.

Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) є бюджетною установою, рішення щодо утворення, ліквідації або реорганізації якої приймає місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. Територіальний центр утворюється для здійснення соціального обслуговування та надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування.

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» можуть створюватися надавачі соціальних послуг державного, комунального та недержавного сектора, які також виступають організаційно-правовими гарантіями права на соціальний захист. Так, до надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору належать: установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування); інші установи/заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі тощо.

Підсумовуючи, варто зазначити, що організаційно-правові гарантії права на соціальний захист мають надзвичайно важливе значення. Проте створення системи органів соціального захисту – це лише

створення можливостей для використання особою свого права, але не власне його здійснення. Тому поряд з організаційно-правовими гарантіями права на соціальний захист важливе значення має вдосконалення нормативно-правового регулювання самого механізму реалізації цього права з метою приведення його у відповідність до сучасних умов розвитку суспільства.

ГЕРЦ АЛЛА АНАТОЛІВНА,
проф. кафедри права Хмельницького національного університету,
д-р юрид. наук, проф.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ

Клонування людини – це створення людини, яка генетично ідентична іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення у залишену без ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини. Клонування як різновид репродуктивного права на сьогодні є чи не найбільш гостро обговорюваним у всьому світі. Суспільство вже розділилося на супротивників і прихильників клонування, що призводить до протистояння, і досить напруженого. Розділилася також світова спільнота, оскільки різні країни зайняли різні позиції, що відбилося у їхніх національних правових нормах. Якщо клонування людини буде все-таки здійснено, то виникне новий вид індивідуальних відмінностей – генетичний (за способом народження), нова соціальна верства – клони, нова проблема – співіснування клонів і звичайних людей. Навіть для психологічної адаптації до цих проблем соціуму знадобиться певний час і значні зусилля.

Безперечно, питання клонування має безліч аспектів, зокрема: медичний, етичний, біологічний, релігійний, психологічний, однак в цьому дослідженні акцент все ж буде сконцентровано більше на правовому аспекті.

Можливість клонування людини громадською думкою сприймається неоднозначно. Представники основних релігійних течій у сучасному світі – християни, іудеї і мусульмани проявляють рідкісну однакостанність в різко негативному ставленні до клонування людини.

Таким чином, на сьогоднішній день існують як морально-етичні, так і юридичні питання в контексті клонування людини.

До морально-етичних питань відносяться наступні: моральним є те, що людина з'являється штучним способом, а не природним; чи має людина право створювати собі подібних (тим самим ставлячи себе

на місце природи) та ін. До юридичних питань відносяться: забороняти чи не забороняти дану процедуру, накласти тимчасову заборону, законодавче регулювання правового становища клонів, регламентація процедури клонування. Як бачимо юридичні питання поділяються на першочергові (чи допустиме клонування) і похідні, які виникають після того, як клонування людини буде дозволено, почнеться клонування (з'явиться необхідність в регламентації самої процедури, наприклад питання: яким чином повинна бути оформлена згода людини на її клонування, чи існують групи людей, клонування яких повинно бути заборонено) і почнуть з'являтися клони людей (правове положення клонів, в частині визнання клонів рівних повноцінній людині хоча, принцип гуманізму і рівності вже зараз готовий відповісти на це питання ствердно).

Виділяють два основних види клонування:

1. Репродуктивне клонування є штучним відтворенням у лабораторних умовах генетично точної копії будь-якої живої істоти. Ягня Доллі, що з'явилося на світ у Единбурзькому інституті Рослин, є прикладом першого такого клонування великої тварини. У багатьох країнах світу, включаючи Великобританію, репродуктивне клонування людини із метою одержання дітей-клонів забороняється законом.

2. Терапевтичне клонування («клітинним розмноженням») є тим самим, що й репродуктивне клонування, але з обмеженням до 14 днів терміном росту ембріона. Після 14-денного терміну в ембріональних клітинах починає розвиватися центральна нервова система і конгломерат клітин і його вже варто вважати живою істотою.

Серед основних аргументів на захист репродуктивного клонування людини висувають появу можливості для бездітних пар мати власних дітей, збереження особливого генетичного матеріалу, забезпечення наукових цілей (боротьба із хворобами, трансплантація органів, піддослідний матеріал).

Але у зв'язку із потенційно можливою перспективою клонування людини виникає питання юридичного статусу клону. Деякі дослідники даного питання пропонують вважати, що клон повинен мати увесь спектр прав і обов'язків, котрі може мати фізична особа, без жодних обмежень.

Особливість юридичного оформлення клонування людини полягає в тому, що воно повинно здійснюватись за наявності добровільної згоди власника ДНК, який досяг 18-річного віку. Жінка, яка виношуватиме клон, має бути дієздатною та діяти із власної волі, без примусу.

На сьогоднішній день Україна підписала і ратифікувала міжнародні акти про заборону репродуктивного клонування людини. Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» вводить заборону репродуктивного клонування людини в Україні виходячи з

принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини.

В Україні забороняється репродуктивне клонування людини. Дія Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» не поширюється на клонування інших організмів. При цьому заборона поширюється лише на репродуктивне клонування, а на терапевтичне – не встановлена, що відповідає положенням Хартії ЄС про основні права людини (2000 р.). Але при цьому слід пам'ятати, що в технічному плані обидва види клонування є ідентичними і відрізняються лише кінцевою метою.

На сьогоднішній день перепонами для клонування людини, у т.ч. і в Україні, можна вважати: технологічні труднощі; соціально-етичні аспекти; етично-релігійні аспекти; суспільна думка; законодавчі заборони.

Щодо моєї особистої думки з приводу питання людського клонування, то варто сказати, що питання безперечно важке і однозначно зайняти якусь позицію ще важче. Однак, вважаю, що законодавчі бар'єри не можуть стримувати розвиток сучасної науки. Попри це і розвивати сучасні технології потрібно теж обережно, щоб вони, в кінці кінців, не стали причиною загибелі всієї людської цивілізації.

ГОЛДЗИЦЬКИЙ КАЗИМИР АДАМОВИЧ,
ст. викладач кафедри права
Хмельницького національного університету

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Відповідно до ст. 303 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) підозрюваний, його захисник чи законний представник під час досудового розслідування мають право оскаржити до суду повідомлення про підозру [1].

Слід зазначити, що відповідно до п. 5 ч.1 ст. 3 КПК досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [2] і закінчується закриттям кримінального провадження або направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Тобто кримінальне провадження не може бути розпочато до внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Необхідно визначити, які саме відомості є відомостями про кримінальне правопорушення в розумінні кримінального процесуального законодавства.

Так, відповідно до ст. 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним (слідчим, прокурором) з будь-якого джерела інформації, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

До ЄРДР вносяться відомості про дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення чи виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові заявника, або джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення злочину; короткий виклад обставин, попередня правова кваліфікація правопорушення з посиланням на статтю Кримінального Кодексу України; прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру.

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального правопорушення. Порядок формування ЄРДР та його ведення, а також надання відомостей з нього регулюється Положенням про порядок ведення ЄРДР, що затверджено наказом Генерального прокурора України [2].

Законодавець встановив чіткі часові рамки щодо оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру. Так, згідно п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України повідомлення про підозру може бути оскаржене лише після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником. Тут же зазначається право на оскарження мають підозрюваний, його захисник та законний представник.

До речі, ч. 1 ст. 303 КПК України доповнено пунктом 10 згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 р., вказані зміни не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін, а саме з 15.03.2018 р.

Підставою оскарження є порушення ст.ст. 276–278 КПК України: необґрунтована підозра, неправильна правова кваліфікація злочину, порушення порядку складання та вручення повідомлення про підозру.

Протягом 2019–2020 років судами задоволено приблизно 10 % клопотань захисників про скасування повідомлень про підозру у кримінальних провадженнях [3].

Як зазначає Четвертак К. (практикуючий адвокат), на практиці саме підстава «необґрунтованості підозри» є досить дискусійною, як серед адвокатів, так і серед суддівського корпусу. Частина суддів вважає, щоб визначити необґрунтованість підозри, необхідно досліджувати всі докази, проте згідно логіки КПК, не можуть оцінювати докази з точки зору достатності і допустимості для визнання особи винною чи невинною у вчиненні кримінального правопорушення, тому що це є безпосередньою прерогативою суду під час судового провадження. Проте, є і інша частина суддів, які все ж таки вважають, що необхідно вистежувати та дослідити матеріали кримінального провадження, щодо наявності та вагомості доказів на підставі яких і ґрунтувалася підозра. В тому числі, якщо захист надає докази, які навпаки виправдовують особу то чому суд не може дослідити їх? Адже це буде порушення основоположних прав та свобод людини. Тому, слідчі судді і звертають увагу на ч. 1 ст. 94 КПК України, якою зазначається, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [4].

Актуальним є питання самого змісту скарги до суду. На нашу думку, в скарзі суб'єкт оскарження повинен зазначити в чому суть незаконності самого повідомлення про підозру, навести аргументи з посиланням на норми закону. В «прохальній» частині скарги, як свідчить судова практика, суб'єкту оскарження слід просити суд скасувати повідомлення про підозру, а не формулювати одночасно декілька різних вимог.

Оскарження повідомлення про підозру є важливим кримінально-процесуальним інститутом. В той же час, на нашу думку, слід внести зміни до вказаної норми КПК України в частині зміни термінів оскарження: не через 2 місяці, а одразу після вручення повідомлення про підозру.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (Редакція станом на 17.03.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр судових розслідувань, порядок його формування та ведення : Наказ Генерального прокурора України від 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

3. Колесник Г, Светлічний І. Чи варто оскаржувати повідомлення про підозру та як це робити? Судова практика. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/5388-chi-var-to-oskarzhuvati-povidomlennya-pro-pidozru-ta-yak-ce-robiti-sudova-praktika.html>

4. Четвертак К. Оскарження повідомлення про підозру. Судова практика 2020 р. Ліга: Блоги. URL: <https://blog.liga.net/user/kchetvertak/article/oskarjennya-povidomlennya-pro-pidozru-sudova-praktika-2020-roku>

ГОЛОВАЧ ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Визначальним фактором сталої демократії та її інститутів є дієвий механізм надання публічних послуг. Українська держава, обравши шлях до євроінтеграції, має створити якісну систему надання нею послуг населенню. Важливо переконати суспільство у тому, що роль держави полягає не в його управлінні, а наданні якісних публічних послуг. Ефективність їх надання багато у чому залежить від вироблення та використання принципів надання публічних послуг.

Перш ніж аналізувати принципи надання публічних послуг, варто повернутися до загальноправового поняття принципів. Це дасть можливість розглянути їх місце в системі надання публічних послуг, необхідність дотримання, тощо. Адже ще П. Прудон зазначав, що принципи взагалі є душею історії. Будь-який принцип має свою ідею, отже свій принцип і свій закон; будь-яке явище відповідає якійсь ідеї; ніщо не відбувається у світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – усе це є аксіомою новітньої філософії. На принципах ґрунтується все життя народів і все моральне значення їхнього побуту; через певні принципи здійснюються державні перевороти, вмирають і відроджуються спільноти [1, с. 5].

Принцип (лат. *principium* – «основа, начало») – це керівна ідея, основне правило поведінки. У логічному розумінні принцип – основоположне поняття, основа системи, що є узагальненням і поширенням якогось положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип абстрагований. Під принципом дії, що по-іншому називається максимою, розуміється, наприклад, етична норма, яка характеризує відносини людей у суспільстві [2, с. 363].

А. Колодій зазначає, що принципи права – це певні відправні ідеї існування права, що виражають найважливіші закономірності та підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю,

вищою імперативністю і загальною значущістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу [3, с. 27].

Правові принципи є критерієм законності та правомірності дій громадян і посадових осіб, органів публічної влади, а також мають вагомe значення для зростання правосвідомості та правової освіти населення.

Принципи надання публічних послуг визначають як основоположні засади, на яких ґрунтується процес діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо реалізації передбачених законом прав та законних інтересів особи і забезпечення виконання їх обов'язків.

Якість надання публічних послуг залежить від послідовного застосування як усієї системи принципів, так і кожного із них. Принципи надання публічних послуг органами публічної влади взаємодіють між собою в межах єдиної системи, врівноважуючи чи підсилюючи один одного. Це дає змогу достатньою мірою розкрити їх правову природу і регулюючі можливості. Кожен принцип займає структурно відведене йому місце, тому повноцінне розкриття змісту і потенціалу окремого принципу можливе лише в межах і з урахуванням його системних залежностей.

На рівні законодавства принципи надання публічних послуг закріплено у низці законів. Так, наприклад, Законом України «Про адміністративні послуги» визначено такі принципи їх надання як верховенства права, законності, юридичної визначеності, стабільності, рівності перед законом, відкритості та прозорості, оперативності та своєчасності, доступності інформації про надання адміністративних послуг, захищеності персональних даних, раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для отримання адміністративних послуг, неупередженості та справедливості, доступності та зручності для суб'єктів звернень тощо [4].

Як бачимо, на загальні та спеціальні вони не розподілені, що часто приводить до незрозумілого дублювання з іншими нормативно-правовими актами.

Вважаємо доцільною класифікацію принципів надання публічних послуг, запропоновану Є. Легезою. Вказані принципи автор класифікував на: загальні (верховенства права; законності; рівності; відкритості та прозорості; оперативності та своєчасності; загальнодоступності правової та іншої необхідної інформації; неупередженості та справедливості; юридичної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб, свободи вибору, системності, гуманізму, демократизму та науковості, безперервності, цілеспрямованості, економічної доцільності, результативності, професійності, доступності, єдності, централізації, тощо); спеціальні (якість надання, юридична визначеність, зведення до раціонального мінімуму кількості документів та процедур-

них дій, що вимагаються для надання послуг, впровадження нових організаційних форм надання адміністративних послуг тощо) [5, с. 91].

Загальні принципи надання публічних послуг досить ґрунтовно охарактеризовані у юридичній літературі, значно менше уваги приділено характеристиці спеціальних принципів. Разом із тим, варто наголосити і на окремих загальних принципах. Це перш за все принцип верховенства права. Адже сама ідея сервісної держави та надання поліцейських послуг надзвичайно тісно із ним пов'язані. Він виявляється у повазі до людської гідності і включає відповідне ставлення органу публічної адміністрації до громадянина. Принцип законності розглядають як складову принципу верховенства права, так і окремий принцип [6, с. 91].

Певні особливості мають та не менш важливе значення мають і спеціальні принципи. Так, принцип юридичної визначеності полягає у необхідності визначати безпосередньо у законодавчому акті певні види діяльності як публічні послуги, а інші процедури – як особливості надання публічних послуг органами публічної адміністрації. Його суть полягає в тому, що, як правило, публічні послуги надаються за місцем проживання (реєстрації) фізичних чи за юридичною адресою (місцем реєстрації) юридичних осіб тощо.

Принцип результативності передбачає спрямованість суб'єктів надання публічних послуг на позитивне вирішення справи, тобто на надання особі певної публічної послуги. Результативність також передбачає орієнтацію на цілісність послуги, тобто отримання очікуваного результату.

Принцип зручності означає врахування інтересів і потреб споживачів послуг. Зручність включає можливість вибору способу звернення за публічною послугою (особисто, поштою, електронною поштою; мінімізацію кількості інстанцій, залучених до надання публічної послуги; максимальний обсяг і зручність для споживачів часу особистого прийому громадян, відсутність черг або впорядкованість (організованість) зручний порядок оплати публічної послуги (якщо послуга платна) тощо.

Принцип відкритості та прозорості наголошує на можливості насамперед для суб'єктів звернення повсякчасно й оперативно отримувати необхідні їм достовірні відомості щодо функціонування системи публічних послуг [6, с. 87–88].

Принцип своєчасності передбачає дотримання установленого терміну надання публічної послуги з орієнтацією на якнайшвидше вирішення справи. Орган, що надає таку послугу, має враховувати законні інтереси особи щодо прискореного надання публічної послуги.

Окремі дослідники наголошують на тому, що класифікація принципів надання публічних послуг є у певній мірі відносною, оскільки

значна їх частина може бути віднесена як до загальних, так і до спеціальних. Вказані підходи висвітлюють важливість подальших наукових досліджень як проблематики публічних послуг в цілому, так і принципів їх.

Список використаних джерел

1. Прудон П. Ж. Война и мир: исследование о принципе и содержании международного права. Сочинения П. Ж. Прудона : в 2 т. Т. 1. М. : Черепин и К, 1864. 346 с.
2. Философский энциклопедический словарь Губский Е. Ф., Кораблева Г. В., Лутченко В. А. М. : ИНФРА-М, 1997. 576 с.
3. Колодій А. М. Принципи права України. Київ : Нац. академія внутрішніх справ України, 1998. 208 с
4. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
5. Легеза Є. В. Характеристика принципів провадження з надання публічних послуг. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 90–92.
6. Тимощук В. П. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративні послуги». Київ : ФОП Москаленко О. М. 392 с.

ГУДЕЛЬ ВАДИМ ВЛАДИМИРОВИЧ,
ст. преподаватель кафедры менеджмента
Белорусского государственного университета
информатики и радиоэлектроники

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В БЕЛАРУСИ

В Беларуси сторонами трудового договора являются работник и наниматель. Согласно легальной дефиниции наниматель – юридическое или физическое лицо, которому законодательством предоставлено право заключения и прекращения трудового договора с работником (ст. 1 Трудового кодекса Республики Беларусь (далее – ТК Беларуси)). Таким образом, возможность заключения трудового договора – это один из определяющих признаков нанимателя. Согласно действующему трудовому законодательству трудовой договор заключается в письменной форме, составляется в двух экземплярах, каждая страница трудового договора и приложений к нему нумеруется и подписывается работником и нанимателем либо уполномоченным им должностным лицом, один экземпляр трудового договора передается работнику, другой хранится у нанимателя (ст. 18 ТК Беларуси). Исходя из этого, трудовой договор,

как документ, выступает важным гарантом договоренностей между работником и нанимателем (договоренности фиксируются в тексте договора) и подтверждает установления трудового правоотношения между ними.

Законом от 18 июля 2019 года были внесены многочисленные изменения в ТК Беларуси, на некоторых из них остановимся более подробно. К примеру, рассмотрим изменения в норме п. 5 части первой ст. 54 «Обязанности нанимателей при приеме на работу». Если согласно прежней формулировке (в редакции Закона от 20.07.2007) обязанность нанимателя была следующей: «оформить заключение трудового договора приказом (распоряжением) и объявить его работнику под роспись», то действующее правило устанавливает обязанность «заключить трудовой договор в письменной форме, оформить заключение трудового договора приказом (распоряжением) и объявить его работнику под роспись». Таким образом, данная обязанность была расширена за счет «заключить трудовой договор в письменной форме», что считаем верно: наниматель при приеме на работу обязан, в первую очередь, подтвердить установление трудового правоотношения между работником и нанимателем заключением трудового договора, а далее – заниматься оформлением трудоустройства путем приказа (распоряжения). Приказ (распоряжение) о приеме на работу являются вторичными по отношению к трудовому договору, без последнего, который является юридическим фактом возникновения трудового отношения, не было бы приказа (распоряжения).

В ТК Беларуси содержится «исключение», что фактическое допущение уполномоченным должностным лицом нанимателя работника к работе является началом действия трудового договора независимо от того, был ли прием на работу надлежащим образом оформлен (часть вторая ст. 25 ТК Беларуси). Данное правило служит гарантией подтверждения возникновения трудовых отношений между работником и нанимателем, оно устанавливает, что трудовой договор начинает действовать, несмотря на то, что он не оформлен фактически (таким образом, происходит разграничение трудового договора и его оформления). При этом фактическое допущение уполномоченным должностным лицом нанимателя работника к работе должно быть письменно оформлено не позднее дня, следующего за днем допущения работника к работе (часть третья ст. 25 ТК Беларуси).

Законом от 18 июля 2019 года было внесено и изменение в обязанности нанимателей при организации труда работников (ст. 55 ТК Беларуси), а именно, обязанность своевременно оформлять изменения в трудовых обязанностях работника и знакомить его с ними (п. 10 части первой (в редакции Закона от 20.07.2007)) была расширена фразой «под роспись, создавать условия для ознакомления работника с локальными правовыми актами, затрагивающими его права и обязан-

ности». В данном случае присутствуют два дополнения. Во-первых, указание на необходимость ознакомления работника под подпись с изменениями в его трудовых обязанностях. Такой подход следует считать правильным: наличие подписи работника подтверждает, что ему была предоставлена возможность ознакомиться с важными для него изменениями (изменениями в трудовых обязанностях). Во-вторых, расширение нормы за счет обязанности нанимателя создавать условия для ознакомления работника с локальными правовыми актами, затрагивающими его права и обязанности. Эту норму следует рассматривать как дополнительную гарантию для работника, что у него будет возможность ознакомиться с его правами и обязанностями, содержащимися в коллективных договорах, соглашениях, правилах внутреннего трудового распорядка и иными принятыми в установленном порядке актами, регулирующими трудовые и связанные с ними отношения у конкретного нанимателя. Следует заметить, что в локальных правовых актах могут содержаться дополнительные права и обязанности работника по сравнению с трудовым законодательством и трудовым договором, при этом данные права и обязанности не могут ухудшать правовое положение работника в сравнении с законодательством, поэтому знание их работником может обладать для него значением.

Законом от 18 июля 2019 года в ТК Беларуси было дано законодательное определение понятию «оплата труда работников» – определение размеров, структуры, условий и порядка выплаты заработной платы работникам за исполнение ими трудовых обязанностей в соответствии с ТК Беларуси, иными нормативными правовыми актами, коллективным договором, соглашением, иными локальными правовыми актами и трудовым договором (часть первая ст. 61). В данном определении можно выделить следующие черты. Во-первых, оплата труда работников – это комплексное понятие, которое включает в себя размер заработной платы, ее структуру, условия выплаты заработной платы, порядок выплаты заработной платы (то есть состоит из четырех компонентов). Во-вторых, оплата труда работников предоставляется за исполнение ими трудовых обязанностей. Здесь уместно отметить, что в настоящее время к обязательным сведениям и условиям трудового договора относится оплата труда работника (п. 7 части второй ст. 19 ТК Беларуси). В то время как в части первой ст. 61 ТК Беларуси приведена дефиниция понятия «оплата труда работников». Формально это два разных понятия. Поэтому получается неопределенность, что понимать под оплатой труда работника как обязательного сведения и условия трудового договора согласно ст. 19 ТК Беларуси.

В ТК Беларуси предусмотрена возможность, что работник может выполнять у одного и того же нанимателя наряду со своей

основной работой, предусмотренной трудовым договором (должностной (рабочей) инструкцией), дополнительную работу по другой или такой же трудовой функции без освобождения от своей основной работы. Правила, регламентирующие данную ситуацию содержатся в ст. 67 ТК Беларуси. Если в прежней редакции статьи 67 ТК Беларуси (в редакции Закона от 20.07.2007) только перечислялись варианты реализации такой возможности (совмещение профессий (должностей), расширение зоны обслуживания (увеличение объема выполняемых работ), выполнение обязанностей временно отсутствующего работника) без раскрытия содержания, то Законом от 18 июля 2019 года в ТК Беларуси было раскрыто содержание вариантов выполнения работником дополнительной работы у одного и того же нанимателя без освобождения от своей основной работы (часть вторая ст. 67). Например, под исполнением обязанностей временно отсутствующего работника понимается выполнение работником наряду с работой, определенной трудовым договором (должностной (рабочей) инструкцией), дополнительной работы как по другой, так и по такой же должности служащего (профессии рабочего) в течение установленной работнику продолжительности рабочего дня (рабочей смены) (п. 3 части второй ст. 67 ТК Беларуси). Или, к примеру, расширение зон обслуживания (увеличение объема работы) – выполнение работником наряду с работой, определенной трудовым договором (должностной (рабочей) инструкцией), дополнительной работы по такой же вакантной должности служащего (профессии рабочего) в течение установленной работнику продолжительности рабочего дня (рабочей смены) (п. 2 части второй ст. 67 ТК Беларуси). Отличие последнего из описанных вариантов от первого заключается в том, что при расширении зон обслуживания (увеличения объема работы) дополнительная работа выполняется по вакантной такой же должности служащего (профессии рабочего), при исполнении обязанностей временного отсутствующего работника – нет вакансии и дополнительная работа может выполняться по любой трудовой функции (такая же или другая должность служащего (профессия рабочего)). Раскрытие содержания вариантов выполнения работником дополнительной работы у одного и того же нанимателя без освобождения от своей основной работы (часть вторая ст. 67) является положительным моментом, так как уменьшает неопределенность.

Еще одним из отличий прежней редакции ст. 67 ТК Беларуси (в редакции Закона от 20.07.2007) в сравнении с нынешней является отличие в юридической технике: ранее было общее правило, которое прямо указывало, что выполнение работником дополнительной работы проводится «в течение установленной законодательством продолжительности рабочего дня (рабочей смены)». Несмотря на отсут-

ствии подобного общего правила в действующей части первой ст. 67, это не исключает аналогичной регламентации сейчас: во всех описаниях вариантов выполнения дополнительной работы без освобождения от своей основной работы (часть вторая ст. 67) закреплено «в течение установленной работнику продолжительности рабочего дня (рабочей смены)».

В сравнении со ст. 67 ТК Беларуси (в редакции Закона от 20.07.2007) с принятием Закона от 18 июля 2019 г. появились новые правила, регламентирующие ситуацию с выполнением работником наряду со своей основной работой у одного и того же нанимателя дополнительной работы без освобождения от своей основной работы, например: срок, в течение которого работник будет выполнять дополнительную работу, и размер доплаты конкретному работнику устанавливаются приказом (распоряжением) нанимателя с письменного согласия работника (часть четвертая ст. 67 ТК Беларуси); работник имеет право досрочно отказаться от выполнения дополнительной работы, а наниматель – досрочно отменить поручение о ее выполнении, письменно предупредив об этом другую сторону (часть пятая ст. 67 ТК Беларуси). Появление данных правил следует оценить положительно – они являются дополнительными гарантиями, в большей мере, учитывающими интересы работника.

В завершении доклада стоит отметить, представляется, что рассмотренное выше изменение обязанности нанимателей при приеме на работу (п. 5 части первой ст. 54 ТК Беларуси) служит дополнительной юридической гарантией, чтобы обеспечить реализацию на практике положений ТК Беларуси о том, что трудовой договор заключается в письменной форме. В ТК Беларуси было закреплено законодательное определение понятию «оплата труда работников», которое является многокомпонентным (в котором размер заработной платы является только одним из компонентов). Была детализирована регламентация выполнения работником дополнительной работы у одного и того же нанимателя без освобождения от его закрепленной основной работы, в частности, за счет появления новых правил (ст. 67).

ДАЦЕНКО ОЛЕГ ФЕДОРОВИЧ,

ст. викладач кафедри права, Хмельницького національного університету,
заступник начальника Державної екологічної інспекції у Хмельницькій області

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Проблеми інтеграції та диференціації еколого-правового регулювання – закономірні та перманентні процеси будь-якої держави. Не є виключення у ньому й Україна, особливо в умовах глобалізації

соціально-економічного розвитку суспільства і держави на шляху до формування громадянського суспільства в незалежній і суверенній Україні, що виборює демократичні засади розвитку.

Цей процес став невинним, особливо в добу незалежної України з метою вирішення назрілих екологічних глобалізаційних проблем щодо збереження та охорони клімату, створення безпечних умов життєдіяльності людства на Землі, зокрема в кожній країні нашої планети. Тож не випадково, що представники різних країн та відповідних правових систем об'єднують свої зусилля щодо підготовки, обговорення та прийняття різних міжнародно-правових актів щодо упередження настання екологічних катастроф планетарного (транснаціонального) та національного характеру, легалізують відповідні міжнародно-правові механізми вирішення актуальних екологічних проблем глобального, тобто планетарного характеру.

Саме інтеграційний підхід дозволяє презентувати екологічне право України в якості діалектичної сукупності трьох блоків (комплексів) правового регулювання та іманентних їм правовідносин, реалізації відповідних приписів (правових норм) через призму природноресурсового (регулювання використання, відтворення і охорону природних ресурсів (земельних, надрових, рослинних, водних, фауністичних, флористичних, природних лікувальних ресурсів, рекреаційних тощо), середовище охоронного (ландшафтного) права і права екологічної безпеки, виділити особливості системо утворюючих чинників на рівні відповідної правової спільності або над галузі екологічного права в системі права України, виділити суміжні (пограничні) норми на стику екологічних та інших правовідносин, з точки зору їх екологічної спрямованості з позицій забезпечення екологічної безпеки, збереження ландшафтів, природокористування та «відсікти», відмежувати близькі, але неоднорідні правові інститути, над інститути, галузі як самостійні у системі законодавства і права України, або належні до іншої правової сім'ї (галузі, підгалузі тощо).

В цьому аспекті запропонована наукова позиція є досить таки своєчасною та необхідною для обґрунтування чистоти відповідних понять і категорій, притаманних для галузі екологічного права і законодавства, відмежувати його від інших штучно сформульованих понять, що не розвивають, а лише спотворюють структуру та зміст екологічного права, його методологічне, гносеологічне, аксіологічне значення.

Диференціація від латинського слова «differentio», що означає розподіл, виділення чого-небудь на окремі елементи (частини), в нашому випадку на окремі частини (блоки) правового регулювання.

У такому значенні екологічне право України являє собою взаємопов'язану сукупність його частини у сфері природноресурсо-

вого права та його складових – земельного, водного, надрового, лісового, рослинного, фауністичного, лікувально-оздоровчого, рекреаційного тощо ресурсних галузей права, середовище охоронного або ландшафтного права з поділом на природні та штучно створені ландшафти із відповідним правовим режимом та права екологічної безпеки, що базується на суб'єктивному праві на безпеку, здоров'я та життя громадян та інших суб'єктів права (резидентів і нерезидентів України), що регламентує відносини щодо забезпечення екологічної безпеки та антропогенні відносини, що включають регламентацію та захист найвищих соціальних цінностей, визначених Конституцією України (ст. 3).

Природноресурсове право в системі екологічного права України відповідає першій історичній формі співвідношення людини та довкілля в процесі історичного розвитку з точки зору економічної функції екологічного права, що являє собою сферу правовідносин щодо використання та відтворення природних ресурсів як бази для розвитку галузей господарювання та задоволення інших суб'єктів у справлянні та забезпеченні життєво необхідних потреб. З точки зору їх співвідношення у системі екологічного права, єдності та відмінності у правовому регулюванні – найбільш міфічне питання теорії і практики природноресурсового та екологічного права.

Диференційні процеси екологічних правовідносин обумовили виділення у їх системі правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки відповідного блоку правового регулювання, що стало наслідком прояву екологічного ризику виникнення небезпеки внаслідок природних та техногенних небезпечних впливів на якість довкілля, здоров'я і життя людей.

Викладене дає підстави для деяких узагальнень в цій частині.

По-перше, інтеграція екологічної політики до програм соціально-економічного розвитку вимагає розробку і поширення відповідного блоку правового регулювання з урахуванням міжнародного досвіду у цій сфері.

По-друге, очевидно, що в центрі зазначених інтеграційних процесів має бути спектр національної екологічної політики, спрямованої на забезпечення права людини та здоров'я і життя, безпечності умов життєдіяльності.

По-третє, закономірно, що у процесі інтеграції екологічного законодавства постає питання щодо посилення низки еколого-соціальних факторів, що впливають на якість життя людини, насамперед, якості атмосферного повітря, що споживається соціумом, якість життєзабезпечувальної якості водних ресурсів тощо, що потребує включення у процес життєдіяльності людини та інтеграційної складової екологічного законодавства, йдеться про якість продукції та товарів, без яких сьогодні неможливий рівень та якість життя, а це, в свою чергу,

потребує визначення якості такої продукції, що забезпечує соціально-економічний захист людини і регулювання за допомогою еколого-правових важелів, зокрема профілактичного способу відвернення екобезпеки шляхом екологічного маркування, що сьогодні має добровільний характер з метою стимулювання відповідної діяльності.

По-четверте, забезпечення соціально-екологічних показників здоров'я і життя потребує колосальних економічних витрат, особливо в контексті забезпечення екологічної безпеки, продукції і продуктів, які щоденно використовуються, значна частина яких відповідно до Конституції України покладається на державу, економічна спроможність якої в цій частині обмежується значними витратами на здійснення антитерористичних операцій у зв'язку з анексією Автономної Республіки Крим та ведення військових операцій в Луганській та Донецькій областях, що потребують серйозних кредитів для вирішення військових і соціально-екологічних завдань.

По-п'яте, забезпечення екологічних критеріїв безпеки довкілля та здоров'я і життя людини обумовлює вищий рівень інтеграції в контексті становлення і розвитку антропозахисного права та права екологічної безпеки як складової екологічного права і законодавства України.

По-шосте, запровадження і поширення процедури екологічного маркування на різні види споживчої продукції свідчить про наскрізний характер забезпечення екологічної якості не лише елементів довкілля, а усіх можливих елементів умов життєдіяльності людини як передумови сталого розвитку України, що підтверджує свій національний вибір у Європейському співтоваристві, додержання міжнародних стандартів, нормативів та регламентів екологічної безпеки усього спектру соціально-екологічної сфери життєзабезпечення людини, її здоров'я та життя.

На моє переконання, механізм інтеграції та диференціації екологічного права України має бути пристосований для потреб людей і громадян, який би гарантував їх суб'єктивне право на безпеку довкілля.

Це принцип життя та, відповідно, законодавства і права. І тому цьому механізму і має надаватися пріоритетна роль у регулюванні екологічних правовідносин, оскільки він упорядковує усі правові зв'язки різних суб'єктів, відповідальних у державі за здійснення національної екологічної політики на усіх рівнях правничого життя України з точки зору його всеосяжного нормативно-правового опосередкування та інтеграції відповідно до пріоритетів, заявлених державою з тим, щоб узгодити сталий розвиток України у складі Європейського Співтовариства, адаптуючи, насамперед, механізм правового регулювання до подібних механізмів Європейського Союзу, сповідування цінностей, визнаних у Європі, її загального надбання народів Європи,

що сприяють прогресу і процвітання націй у складі цього міжнародного об'єднання, що виявили бажання жити і розвиватися у мирній співдружності народів на благо прав і свобод своїх громадян.

Тому, на мій погляд, проблеми інтеграції та диференціації екологічного законодавства – першочергове завдання Української держави, яка визнала і виголосила курс на європейську інтеграцію у всіх напрямках державного і самоврядного будівництва.

Розробка і прийняття запропонованих ідей сприяли б утвердженню права у регулюванні багатосторонніх екологічних правовідносин, формуванню та впровадженню сучасної екологічної політики, забезпеченню реалізації природних прав громадян на безпечну життєдіяльність і подальший розвиток демократичних інститутів суверенної України.

Список використаних джерел

1. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. Дн. : НГУ. 2011. С. 171–204.

2. Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату. Ратифікована Законом України № 435/96 від 29 жовтня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. Ст. 277.

3. Екологічне законодавство України (в 4-х книгах). За заг. ред. акад. Андрейцева В. І. Кн. 1. Київ, 2007. С. 449–503.

ДОВГАНЬ ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ,
проф. кафедри права Хмельницького національного університету,
д-р наук з держ. управління, проф.;
ПУНДА ОЛЕКСАНДР ОЛЕГОВИЧ,
проф. науковий співробітник Університету
Державної Фіскальної Служби України, д-р юрид. наук, доц.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДЕОКОНТРОЛЮ НА МИТНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

На сьогодні, багатьма митними органами зарубіжних держав активно використовуються системи відеоспостереження та відеоконтролю під час здійснення митних процедур. Проведений нами аналіз правового регулювання використання систем відеоспостереження та відеоконтролю у США, Республіці Казахстан, Республіці Білорусь

наштовхнув нас на висновок про наявність недоліків у правовому забезпеченні таких систем. Зокрема, про це йдеться у звіті правозахисного дослідного центру захисту електронної власності (Electronic Privacy Information Center, EPIC) [1].

Питання обробки персональних даних в системах відеоконтролю та відеоспостереження регламентує Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [2]. Відповідно до вимог гл. V даної Конвенції, було утворено Консультативний комітет, який уповноважений вносити пропозиції для сприяння застосуванню або поліпшення застосування норм даної Конвенції та розтлумачив, що звукозапис, зображення відносяться до персональних даних за умови, якщо вони містять інформацію про фізичну особу за якою таку особу можна ідентифікувати прямо чи опосередковано. Державні органи використовуючи відеоспостереження зобов'язані живити заходів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, гарантовані Конституцією України. Вони мають діяти відповідно до основних принципів відеоспостереження та відеоконтролю.

Систему принципів здійснення відеоконтролю в автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні України на нашу думку складають такі принципи: законності; відкритості та вільного доступу; захисту персональних даних осіб; всеохоплюваності; безперервності та стійкості. Законність є традиційним принципом усіх процесуальних дій, діяльності органів держави, у тому числі діяльності правоохоронних органів.

По-перше, як наявність законних, тобто легітимних підстав застосування відеоконтролю митними органами в автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні України. Отже, ДМС України має розробити локальний нормативно-правовий акт, тобто правову основу здійснення відеоконтролю. У такому нормативно-правовому акті мають міститися принципи, вимоги та рекомендації щодо цього виду діяльності, розроблені у суворій відповідності до міжнародних норм та чинного законодавства України. При цьому, матеріали відеоконтролю повинні відповідати вимогам допустимості, щоб у необхідних випадках могли бути використані у суді як докази.

По-друге, суворе та чітке дотримання норм розробленого нормативно-правового акту операторами відеоспостереження. Відтак, такі оператори повинні володіти спеціальними правовими знаннями у даній сфері. Другим принципом є принцип відкритості та вільного доступу до відеоконтролю. Фактично принцип відкритості та вільного доступу до відеоконтролю впливає із першого принципу, принципу законності. Досить часто відкритість діяльності державних органів отожднюють із гласністю.

Вільний доступ до відеоконтролю ми розуміємо як забезпечену ДМС України можливість кожної особи спостерігати за технологічним процесом здійснення митних процедур на будь-якому, обладнаному відеоспостереженням пункті пропуску на кордоні в он-лайн режимі через засоби Інтернету. Це дасть можливість особам, що подорожують швидко отримувати інформацію про завантаженість пунктів пропуску.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть спостерігати за проходженням митного контролю їх транспортними засобами. Реалізуючи принцип відкритості та вільного доступу до відеоконтролю необхідно забезпечувати захист персональних даних осіб. Тобто, при реалізації он-лайн трансляції у мережі Інтернет матеріалів відеоконтролю, треба буде передбачити можливість приховування номерних знаків транспортних засобів та обличчя осіб, що перетинають державний кордон України.

Принцип всеохоплюваності відеоконтролю розглядається нами як нормативна вимога до технічного оснащення СІВК. Тобто, локальні нормативні акти, що визначатимуть вимоги до СІВК мають містити вимогу до облаштування пункту пропуску відеокамерами таким чином, щоб була можливість здійснювати відеоконтроль в межах усїєї зони митного контролю та унеможливити наявність «мертвих зон» і вплив на роботу камер спостереження з боку будь-яких осіб.

Принцип безперервності та стійкості відеоконтролю у нашому баченні має кореспондуватися у локально-нормативних актах ДМС України, здатностями відеоспостереження здійснювати відеоконтроль впродовж часу роботи пункту пропуску на державному кордоні України залежно від розпорядку його роботи. При створенні СІВК технічні розробники повинні передбачити умови унеможливлення пошкодження чи монтажу та іншого коригування матеріалів відеоконтролю сторонніми особами.

Список використаних джерел

1. Annual Report to Congress, July 2007 July 2008. Privacy Office U.S. Department of Homeland Security. Washington, DC, July 2008 Electronic Privacy Information Center. URL : http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/privacy/privacy_rpt_annual_2008.pdf

2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Рада Європи, Страсбург, 28 січня 1981 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_326

ДУРМАН МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
проф. кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
д-р наук з держ. управління, доц.;

ЛІНЕЦЬКА ЯНА МИХАЙЛІВНА,
студентка освітньо-наукового рівня вищої освіти
Херсонського національного технічного університету

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ПОДАТКОВУ СФЕРУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

Використання інформаційних систем в державному управлінні має під собою вже давню історію, значні результати та ні в кого не викликає сумнівів у своїй доцільності. Проте вітчизняні владні структури поки що відстають в застосуванні цих систем в своїй діяльності у порівнянні зі своїми закордонними колегами. Особливо актуальним це стає під час взаємодії таких структур у процесах, що гармонізуються в межах імплементації положень Угоди про асоціацію [1] між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами (далі – Угода про асоціацію), яка була ратифікована у вересні 2014 року.

Для моніторингу процесів такої взаємодії та стану імплементації положень Угоди у вітчизняне законодавство щоквартально та щорічно готуються звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2]. Таким чином ми можемо визначити прогрес виконання заходів через відповідні індикатори – показники стану реалізації завдань з виконання Угоди. В процесі здійснення моніторингу кожному заходу присвоюється статус «виконано» або «не виконано». Стан виконання заходів простежується за головними виконавцями, – відповідними органами влади, що дає можливість зрозуміти, від кого в конкретний момент залежить виконання відповідного зобов'язання [3].

Сьогодні ми хотіли б зупинитися на такій сфері гармонізації законодавства України та Європейського Союзу як встановлення правових механізмів використання інформаційних систем при виконанні процедур оподаткування певних видів товарів та удосконалення процесів їх здійснення при міжнародній торгівлі та при внутрішньому обігу.

Главою 11 «Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями» розділу IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію надано визначення енергетичних товарів, окреслені положення щодо їх транзиту і транспортування, співробітництва у сфері використання інфраструктури передачі та збереження газу, встановлені принципи регулювання цін на енергоносії та уникнення подвійного ціноутворення, встановлена заборона на митні збори та кількісні обме-

ження на імпорт та експорт енергетичних товарів, врегульовані питання збою у постачанні та несанкціонованого відбору енергетичних товарів. Крім того, главою регламентовано діяльність регуляторного органу для електроенергії та газу. Обумовлено також взаємозв'язок з положеннями Договору про Енергетичне Співтовариство. Закріплено норми щодо доступу, розвідки, видобування та виробництва вуглеводнів, а також порядку ліцензування на видобуток або розвідку [4].

Так, з метою приведення національного законодавства з питань оподаткування акцизним податком продуктів енергії та електроенергії у відповідність з вимогами Директиви Ради 2003/96/ЄС [5] у 2018 році Верховною Радою України було прийнято розроблений Міністерством фінансів України Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків та зборів» № 2628-VIII [6]. Цим Законом передбачалося запровадження з 1 липня 2019 року електронного контролю за фактичним рухом пального в розрізі місць зберігання замість електронного обліку в розрізі суб'єктів господарювання за допомогою системи електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового (СЕАРПСЕ) [7], а також було введено ліцензування діяльності усіх суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, зберігання, оптову та роздрібну торгівлю паливом та спиртом етиловим.

Для органів Державної податкової служби запровадження цієї системи з оновленими процедурами створить цілісний, ефективний механізм контролю за реалізацією пального, що буде сприяти унеможливленню випадків реалізації на ринку не облікованих обсягів пального, з яких не сплачений акцизний податок, скорочення частки тіншового сектору ринку пального та як наслідок збільшення надходжень до державного бюджету.

Для платників податків ця система надає можливість упорядкувати доступ до трьох реєстрів та автоматизувати роботу з ними, а саме:

- робота всіх реєстрів будується за календарною черговістю реєстрації відповідних операцій від новіших до старіших та дозволяє отримати інформацію про актуальні ліміти та інші показники Реєстру;
- реєстр операцій обсягів пального – користувачі отримують перелік операцій, зареєстрованих в СЕАРП – акцизних накладних, розрахунків коригування, тощо за обсягами реалізації відповідного виду пального;
- реєстр сум акцизного податку – користувачі отримують перелік всіх операцій, зареєстрованих в СЕАРП – акцизних накладних, розрахунків коригування, тощо за сумами акцизного податку.
- реєстр транзакцій – користувачі отримують перелік всіх операцій з ПДВ-рахунком, у т.ч. інформацію про тип транзакції (зараху-

вання коштів, списання коштів тощо), загальну суму поповнення рахунку, списання коштів з рахунку, суму всіх кредитових оборотів по ПДВ-рахунку, заборгованість, актуальний залишок коштів на рахунку.

18 грудня 2019 року ВРУ було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування акцизного податку» № 391-ІХ [8]. Законом удосконалено роботу СЕАРП(СЕ) та спрощено умови ліцензування для суб'єктів господарювання. Цікавою новелою цього Закону є також упорядкування роботи зі ще однією інформаційною системою, а саме Єдиним реєстром акцизних накладних [9].

Таким чином, гармонізація нашого законодавства із законодавством ЄС у податковій сфері (що від нас вимагається положеннями Угоди про асоціацію) через ухвалення відповідних законів, а також запровадження інформаційних систем як результат цієї гармонізації, дає змогу більш точно прогнозувати надходження до Державного бюджету від сплати акцизного збору, підвищує прозорість процедур обігу підакцизних товарів та сплати акцизного збору від їх реалізації, зменшує витрати на адміністрування цього збору, а також покращує взаємовідносини контролюючих органів з суб'єктами господарювання, що здійснюють обіг підакцизних товарів вказаної групи.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>

3. Haidai O., Naumenko R., Durman M., Bondareva L., Bykov R. And Kliutsevskiy V. Ukraine's International Commitments to Resolve Regulatory Issues. Proceedings of the 34th International Business Information Management Association (IBIMA), 13–14 November 2019, Madrid, Spain, p. 10090-10099. (WoS Indexed Conference)

4. Кузьо М., Черніков Д., Павлюк С., Хорольський Р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. URL: https://parliament.org.ua/upload/docs/final_1.pdf

5. Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32003L0096>

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів: Закон України від 23.11.2018 № 2628-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2628-19>

7. Система електронного адміністрування реалізації пального: електронний кабінет платника податків. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/help/searp.html>

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування акцизного податку: Закон України від 18.12.2019 № 391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/391-20>

9. Єдиний реєстр акцизних накладних: електронний кабінет платника податків. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/help/erpn.html>

ДУРМАН ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА,
доц. кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету, канд. наук з держ. управління;
ГРИЦАК ЛЮБОМИР БОГДАНОВИЧ,
студент освітньо-наукового рівня вищої освіти
Херсонського національного технічного університету

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС В МЕЖАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір розглядається стратегічним орієнтиром і системо-утворювальним чинником державно-правового розвитку. У політико-правовому вимірі співпраця з Європейським Союзом означає передусім зміцнення демократичності політичної системи та її інститутів, модернізацію правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і повагу до прав людини [1].

Держава Україна, взявши 2014 року на себе ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами (далі – Угода про Асоціацію) [2], створила передумови для якнайшвидшого входу до європейської спільноти, проте зобов'язалася в межах імплементації цієї Угоди про асоціацію гармонізувати своє законодавство в різних сферах – політичного діалогу та асоціації, співробітництва та конвергенції у сфері закордонних справ та політики безпеки, юстиції, свободи і безпеки, торгівлі і пов'язаних з нею питаннях, економічного, секторального та фінансового співробітництва тощо.

Відповідно до ст. 486 Угоди з 1 листопада 2014 р. здійснювалося її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності. 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі. Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом [3].

Процес імплементації Угоди про асоціацію передбачає комплексну програму наближення законодавства України до права ЄС. Ми ж хочемо зупинитися на гармонізації митних процедур. Такий підхід сприятиме створенню гармонізованого правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва, усуненню нетарифних (технічних) бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС, розширенню доступу українських товарів та послуг до внутрішнього ринку ЄС, гармонізації митних процедур та підвищенню ефективності діяльності митних органів, стимулюванню розвитку конкуренції та обмеженню монополізму, зменшенню нетарифних обмежень у торгівлі сільськогосподарською продукцією в рамках співробітництва у сфері санітарних та фітосанітарних заходів тощо [4].

Тому хочемо проаналізувати виконання Угоди про асоціацію у 2020 році. Для цього використаємо офіційні звіти Міністерства фінансів України.

Так, для імплементації норм митного законодавства ЄС (директиви ЄС 952/2013 «Про запровадження Митного кодексу ЄС») Програмою EU4PFM (EU Public Finance Management Support Programme for Ukraine – Програма Європейського Союзу з підтримки управління державними фінансами в Україні) [5] було розроблено План заходів щодо надання консультативної та експертної допомоги в частині впровадження інституту авторизованих економічних операторів, розгортання програми спільного режиму транзиту (NCTS), доопрацювання системи аналізу та управління ризиками, пост-аудит контролю тощо. На нашу думку, це суттєво підвищить експертну якість рішень органів державної влади, що стосуються митної сфери та пов'язаних з нею сфер.

3 04 по 14 серпня 2020 року експертами проекту EU4PFM було проведено дистанційний семінар «Порівняльний аналіз митного законодавства України з відповідними положеннями митного законодавства ЄС щодо звільнення від сплати митних платежів» для представників Держмитслужби та Мінфіну. Під час семінару міжнародними експертами було представлено порівняльний аналіз положень Митного кодексу України та Регламенту Ради (ЄС) № 1186/2009 від 16 листопада 2009 року про встановлення у Співтоваристві системи звільнень від мита та надано рекомендації до законопроекту [6].

Для підвищення захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України Міністерством фінансів України було розроблено та затверджено Порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону [7]. Він встановлює порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності (далі – ПІВ), які охороняються відповідно до закону, включаючи форму заяви, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подання і розгляду заяви, внесення інформації до митного реєстру та його ведення. Крім того, ним передбачається створення та введення в експлуатацію нового програмно-інформаційного комплексу «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності» [8], а також відповідного програмно-інформаційного сервісу для правовласників (веб-ресурсу), який забезпечить реалізацію положень Порядку. Це, своєю чергою, дасть можливість виконати спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні при здійсненні міжнародної торгівлі товарами, які містять об'єкти права інтелектуальної власності, викладені в Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (ГАТТ).

Розроблено та затверджено на засіданні уряду і передано до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо урегулювання процедури складання митних декларацій на товари, які підпадають під різні товарні підпозиції згідно з УКТЗЕД, відповідно до Митного кодексу Європейського Союзу» (реєстр № 4517 від 18.12.2020) [9], яким передбачається спрощення декларування партій товарів та зміна порядку перерахунку ставки мита. На думку експертів, таке спрощення та зростання імпорту товарів дасть можливість залучити додатково до державного бюджету 150 млн грн [там же]. Згідно висновку Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики ВРУ від 31 березня 2021 р. (протокол 61) Верховній Раді України рекомендовано прийняти його за основу з дорученням Комітету підготувати його до другого читання з урахуванням пропозицій і поправок суб'єктів права законодавчої ініціативи.

Як висновок можна зазначити, що процеси імплементації положень Угоди про асоціацію в частині гармонізації вітчизняного митного законодавства з відповідним законодавством Європейського Союзу проходить з позитивною динамікою. У 2020 році виконання Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію склав всього 26 %. У той же час виконання запланованих заходів Розділу «Технічні бар'єри в торгівлі», до яких відноситься і митна сфера, склало 67 %, хоча виконання власне митних питань склало всього 41 % [10]. Тому для ліквідації цього розриву Верховній Раді України слід ухвалити чи внести зміни до п'яти законів.

Таким чином, є перспективи дальшого удосконалення митного законодавства і приведення його у відповідність до митного законодавства Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Микієвич М. М. Правові засади організації та діяльності Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики і безпеки : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2006. 410 с.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

3. Виконання Угоди про Асоціацію з ЄС: офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju>

4. Кузьо М., Черніков Д., Павлюк С., Хорольський Р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/final_1.pdf

5. EU Public Finance Management Support Programme for Ukraine. URL: <https://eu4pfm.com.ua/uk/>

6. Звіт щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони за III квартал 2020 року: офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju>

7. Про внесення змін до Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону : Наказ Міністерства фінансів України від 09.06.2020 № 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0548-20>

8. Новий митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону: Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». URL: <https://cabinet.customs.gov.ua/ipr/reg/overview>

9. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо урегулювання процедури складання митних декларацій на товари, які підпадають під різні товарні підпозиції згідно з УКТЗЕД, відповідно до Митного кодексу ЄС : проект Закону від 18.12.2020 р. № 4517. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70704

10. Прогрес виконання Угоди про Асоціацію з ЄС у 2020 р. – аналітика: офіційний сайт Українського кризового медіа-центру. URL: <https://uacrisis.org/uk/progres-vykonannya-ugody-pro-asotsiatsiyu-z-yes-u-2020-rotsi-skladaye-26-analityka>

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ СУДИМОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Соціально-економічна криза в Україні, безробіття, невирішені завдання культурно-виховного характеру інтенсивно впливають на формування молодого покоління. Особливого значення набула проблема алкоголізму та наркоманії серед неповнолітніх [3, с. 48]. Тому дослідження проблеми відповідальності неповнолітніх за вчинені правопорушення є досить актуальною. Об'єктом дослідження є кримінальна відповідальність як інститут кримінального права в Україні, а його предметом є поняття, правова природа та загальні засади кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні як особливий вид відповідальності. Дослідження має за мету комплексне вирішення питань звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього, як суб'єкта злочину, що стосуються особливостей їх покарання з урахуванням національного досвіду, судової практики, досвіду інших держав, а також міжнародних стандартів в галузі охорони прав неповнолітніх, узагальнення і розв'язання уявлень про зазначену проблему в аспекті трансформаційних змін сучасного соціального простору. Поставлена мета досягалась вирішенням завдань дослідження особистості неповнолітнього, визначенням особливості кримінальної відповідальності та звільнення від покарання неповнолітніх.

Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності врегульовано нормами ст. 106 КК. Питання застосування давності обумовлюються загальними правилами, визначеними кримінальним законом для цих інститутів і закріплених у нормах ст. 80 КК, які є загальними щодо норм ст. 106 КК. У зв'язку з цим застосування спеціальних норм повинно здійснюватись відповідно до загальних норм з урахуванням особливостей, визначених спеціальними нормами (ч. 1 ст. 106 КК) [1].

КК суттєво зменшує строки давності як у випадку звільнення від кримінальної відповідальності, так і у випадку визначення давності виконання обвинувального вироку щодо неповнолітніх у порівнянні з цими строками, встановленими для повнолітніх [3, с. 48].

Строки виконання обвинувального вироку визначені в таких межах (ч. 3 ст. 106 КК):

1) два роки – у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;

2) п'ять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;

3) сім років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин;

4) десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин.

В цілому, можна зробити висновок, що на неповнолітніх поширюються загальні умови застосування давності виконання обвинувального вироку, з врахуванням особливостей, що полягають в скороченні строків давності та їхній меншій диференціації, відносно строків давності повнолітніх осіб [2, с. 206]. Скорочені строки давності застосовуються щодо осіб, які вчинили злочин до досягнення повноліття. Тобто, звідси випливає, що положення статті 106 можуть застосовуватися і до осіб, які досягли повноліття на момент вирішення питання про їх направлення для відбування покарання. Якщо ж протягом строків давності, встановлених в ст. 106, але вже після досягнення повноліття, особа вчинить новий злочин, то строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за нього обчислюються за загальним правилом, встановленим ст. 49 КК України. Слід також зазначити, що положення про незастосування давності у разі вчинення злочинів проти миру і безпеки людства, передбачених ст.ст. 437–439, ч. 1 ст. 442, чи засудження за них поширюються і на осіб, які вчинили їх у віці від 16 до 18 років. Наскільки гуманним є таке положення законодавця – питання досить-таки дискусійне [5, с. 92].

Визначення порядку погашення і зняття судимості неповнолітнім здійснюється на підставі загальних норм, що регламентують цей кримінально-правовий інститут (ст.ст. 88–91 КК) з урахуванням особливостей його застосування відносно неповнолітніх, закріплених ст. 108 КК. Ці особливості є пільговими і визначаються характеристиками цієї категорії осіб. Вони пов'язані: із строками, після закінчення яких судимість погашається, та умовами дострокового зняття судимості. Законодавець не дає визначення поняття судимість. Але, в цілому, враховуючи положення науково-практичних коментарів, слід зазначити, що судимість – це правовий стан особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених в законі умов характеризується настанням для неї певних правових наслідків [2, с. 198].

З урахуванням норм кримінального законодавства та положень теорії кримінального права ми дійшли висновку про наявність різноманітних видів погашення судимості залежно від дотриманих умов: 1) погашення судимості у зв'язку з усуненням законом злочин-

ності й караності діяння, за яке особа відбула покарання; 2) погашення судимості внаслідок реабілітації засудженої особи; 3) погашення судимості у зв'язку із закінченням іспитового строку; 4) погашення судимості після виконання чи відбування покарання; 5) погашення судимості за перебігом певних строків після виконання чи відбуття покарання.

На нашу думку визнання особи такою, що не має судимості, можливе лише в разі звільнення її від покарання у зв'язку з втратою суспільної небезпечності та у зв'язку з давністю притягнення до кримінальної відповідальності. Інші випадки звільнення особи від покарання (через хворобу, на підставі закону України про амністію чи акта про помилування) є лише формами прояву гуманізму до особи та не свідчать про досягнення щодо неї мети покарання й судимості.

Як відомо, судимість має строковий характер. Закон визначає коли вона виникає (з дня набрання законної сили обвинувальним вироком) та встановлює підстави її припинення. Як погашення, так і зняття судимості пов'язані зі пропущенням певних термінів, протягом яких особа має сприйняти негативні наслідки та своєю поведінкою довести остаточне виправлення. Припинення судимості анулює всі кримінально-правові та загально-правові наслідки засудження та призначення покарання. Особливо таке анулювання важливе для неповнолітнього. Особа, судимість якої знята або погашена в правовому сенсі вважається такою, яка раніше злочину не вчиняла, покарання не відбувала. Врахування погашеної чи знятої судимості при вирішенні будь-яких питань, і при характеристиці особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості і є неприпустимим. Саме таку мету, напевно, передбачав законодавець, прописуючи в КК норми інституту судимості. Сьогодні ж картина є зовсім іншою особа, винна у вчиненні суспільно-небезпечного діяння, а тим паче неповнолітня особа, назавжди отримує тавро так званого «іншого члена суспільства», яка, зробивши в житті кілька хибних кроків, відбувши передбачене законом покарання за свої помилки має нести ще одне покарання – покарання суспільства, яке проявляється у відмові прийняти особу до кола своїх [4, с. 31]. Сьогодні дуже поширеним є явище врахування судимості при характеристиці особи. Особам, які відбували покарання набагато важче влаштуватися на роботу, а отже і мати належний соціальний статус в суспільстві. Суспільство з острахом дивиться на таку особу, і майже завжди бачить в ній потенційного злочинця. В кримінальному праві найбільш типовим і поширеним способом припинення судимості є її погашення. Для того, щоб судимість виявилася погашеною, необхідним є дотримання встановлених в КК умов, які диференційовані з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, виду призначеного покарання. Строк погашення судимості починає спливати з наступного

дня після закінчення відбування покарання. Якщо особі було призначене додаткове покарання, то строк погашення судимості починає текти після спливу останнього дня відбування цього покарання.

В цілому, згідно із положеннями ч. 2 ст. 108 КК такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання; засуджені до позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вони протягом одного року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину; засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину; засуджені до позбавлення волі за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом п'яти років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину [6, с. 36].

Судимість не є самоціллю. Вона покликана закріпити результати впливу на засудженого в ході виконання покарання, дати змогу переконатися, що відбулося його виправлення [2, с. 206].

Ми пропонуємо внести зміни до ст. 97 КК України, доповнивши її положеннями стосовно нових видів примусових заходів виховного характеру, що можуть бути застосовані до неповнолітнього при звільненні від кримінальної відповідальності. Погоджуючись з думкою В. М. Бурдіна, вважаємо за доцільне запровадження наступних видів примусових заходів виховного характеру, що можуть застосовуватися судом при звільненні неповнолітнього від кримінальної відповідальності:

- покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку, з урахуванням його майнового становища або наявності відповідних трудових навичок, обов'язку усунути заподіяну шкоду або виконати на користь потерпілої сторони певні роботи, з метою компенсації заподіяної шкоди;

- обов'язок відвідувати навчальну програму або продовжити навчання;

- громадські роботи;

- обмеження дозволя і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

- направлення неповнолітнього до центру медико-соціальної реабілітації неповнолітніх.

Крім того, ми пропонуємо змінити редакцію статті 100 КК України, зменшивши вік неповнолітнього до якого можуть застосовуватися громадські роботи з 16 років – до 14; та статті 99 КК України, передбачивши мінімальний розмір застосування штрафу до неповнолітніх у розмірі 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України 2001 р. (із змінами та доповненнями станом на 16.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 08.02.2020 р.).
2. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ : Атіка, 2004. 240 с.
3. Васькович І. Проблеми правового виховання молоді. *Право України*. 1997. № 2. С. 46–49.
4. Гнітій А. О. Сучасний стан злочинності неповнолітніх в Україні. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні. Том 2. 2016. С. 31–32.
5. Родіонов В. Проблемні питання кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 90–93.
6. Письменський Є. О. Деякі види погашення судимості : зб. матеріалів круглого столу [за ред. Л. А. Остапенко]. Чернігів : КП Вид-во «Чернігівські обереги», 2007. С. 33–38.

ЗАВГОРОДНЯ ЮЛІЯ СТЕПАНІВНА,

доц. кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доц.

НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

Актуальність проблематики дослідження у межах вітчизняного правознавства обумовлюється особливостями епохи постмодерну, формуванням громадянського суспільства, впровадженням демократичних засад діяльності органів публічної влади, формуванням правової держави.

Найбільш прогресивною формою організації суспільства стала держава. Саме вона взяла на себе значну кількість повноважень щодо забезпечення порядку в соціумі, безпеки, охорони території та ін. Поступово держава брала на себе все більшу кількість завдань, що, у свою чергу, вимагало передачі їй народом більших можливостей щодо втручання у приватність людини. Як наслідок середньовічна держава зосередила у своїх руках надзвичайні повноваження, що стало одним з факторів Реформації та Відродження.

Водночас, суспільні трансформації, що призвели до формування нової епохи – епохи постмодернізму – позначилися на усіх соціальних сферах та явищах, у т.ч. й на державі. У цей час в державах

західної правової традиції формується громадянське суспільства, що є свого роду опонентом держави, який починає перебирати на себе низку її функцій, зокрема, у соціальній сфері. Особливої актуальності набув волонтерський рух.

Для України проблематика значного переосмислення функцій держави набула особливої актуальності у 1991 році, що обумовлено здобуттям незалежності, відмовою нової держави від тоталітарних та авторитарних засобів управління суспільством та спробою запровадження реальної демократії, формуванням правової держави. Вказані обставини не могли не позначитися на основних напрямках діяльності публічної влади.

Іншим наступним фактором, що обумовив переоцінку основних напрямів діяльності української держави стала агресія зі сторони сусідньої держави, окупація частини української території (що показало певну інституційну неспроможність держави відповідати на виклики сучасності, адекватно визначати національні інтереси та оцінювати стан національної безпеки, чинники, що на нього впливають).

Окрім того, слід також вказати, що функції демократичної держави та функції держав тоталітарних та авторитарних певною мірою відрізняються, зокрема, у контексті їх змістовного наповнення. Відтак, використання народом України права на спротив свавільній владі у 2004 р. та 2013–2014 роках також доцільно розцінювати як чинник необхідності переосмислення основних напрямів діяльності української держави.

Наведені вище обставини обумовили посилення уваги науковців до проблематики функцій держави, зокрема, через український контекст. У цьому аспекті варто відзначити дослідження О. Марущак щодо висвітлення змісту поняття «функції держави», у якому автор відзначає, що «визначення функцій держави, залежить від ряду чинників – правових, політичних, ідеологічних, соціальних та ін.» [1, с. 17]. Заслужує на увагу і теза автора про те, що нині не має усталеного розуміння функцій держави у вітчизняній правничій науці, існує плюралізм підходів до інтерпретації позначуваного цим поняттям явища. При цьому, «у західній правовій науці функції держави не є базовою категорією, а основна увага приділяється цілям і задачам» [1, с. 17]. Додамо, що у вітчизняній навчальній та науковій літературі намагаються розмежувати функції держави, цілі держави, завдання держави, однак, чітких критеріїв такого поділу не наводиться. Тому цілком закономірним є положення, означене О. Марущак відносно особливостей терміносистеми вітчизняної теорії держави та західної.

У контексті нашого дослідження варто згадати і наукову роботу І. Дубинського, присвячену проблематиці історичній ретроспективі функцій держави. Вітчизняним правником «проаналізовано функції держави і показано, що вони не є усталеним і незмінним феноме-

ном, фундаментальним і застиглим у своєму розвитку, а залежно від конкретно-історичних умов елементи цих загальних функцій можуть набувати самостійного значення і ознак самостійності» [2, с. 18]. Наведене положення підтверджує означене нами вище щодо актуальності переосмислення змісту та сутності функцій держави у сучасних умовах.

Відзначимо також, що предметом ґносеології вітчизняних науковців стали і основні напрями діяльності держави у окремих сферах суспільної діяльності. Так, наприклад, Т. Барановська досліджувала функції сучасної держави у сфері розвитку місцевого самоврядування [3]. Не можна не погодитись з авторкою відносно наведених характеристик важливості пізнання функцій держави у означеній нею сфері: «Існуюче нині реальне віддалення населення і держави одне від одного, зумовлює байдужість держави до місцевих справ, з одного боку, та відсторонення жителів від участі в управлінських процесах, патерналістських настроїв, абсентеїзму, проявів громадської пасивності та політичної апатії, з іншого. Крім того, залишається проблемою відсутність в апараті державної влади та місцевого самоврядування якісного кадрового потенціалу» [3].

Загалом варто відзначити, що проблематика основних напрямів діяльності держави була предметом аналізу таких вітчизняних науковців як Білозьоров С. В., Власенко В. П., Горова О. Б., Гулієв В. С., Гусарєв С. Д., Денісов А. І., Завальний А. М., Заяць Н. В., Калюжний Р. А., Петришин О. В., Тихомиров О. Д., Цвік М. В. та ін.

Таким чином, виходячи з наведеного вище, нагальною проблемою, що потребує дослідження вітчизняною правничою наукою, є пізнання окремих основних напрямів діяльності сучасної держави, що відображають її сутність.

Список використаних джерел

1. Марущак О. А. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 3 (65). С. 17–21.
2. Дубинський І. Ю. Функції держави як найважливіші напрями розвитку держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 18–21.
3. Барановська Т. Функції сучасної держави у сфері розвитку місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=924>

ЗІЛІНСЬКА ОЛЬГА,
студентка Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ;
МЕЛЕХ ЛЮБОМИРА ВОЛОДИМИРІВНА,
проф. кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне суспільство неможливо уявити без інформаційних комп'ютеризованих систем. Дані системи мають здатність зберігати, передавати та переносити цифрову інформацію.

Інформаційні комп'ютеризовані системи створюються, розвиваються і удосконалюються для покращення рівня життєдіяльності людини.

Враховуючи рівень розвитку сучасного суспільства, варто зазначити, що дані системи мають не лише позитивний, а й негативний характер. Прояв негативного характеру інформаційних комп'ютеризованих систем має місце, зокрема, під час вчинення правопорушень. У ході судового розгляду справи суд повинен всебічно, повно та безпосередньо дослідити наявні у справі докази, в т.ч. й електронні докази.

Однак на практиці виникає багато запитань щодо дослідження електронних доказів. Господарське судочинство не є винятком, оскільки відсутній на законодавчому рівні порядок збирання, подання, дослідження та оцінки електронних доказів. Враховуючи рівень інформаційних комп'ютеризованих систем, досить актуальним є інститут електронних доказів [2, с. 180].

Дослідження науково-технічного прогресу засобів доказування одним із перших почав професор О. Т. Боннер. Вченим виділено окремі найбільш поширені види електронних засобів доказування:

- 1) аудіо- та відеозаписи;
- 2) електронні документи;
- 3) відомості, отримані з глобальних інформаційних систем (зокрема, мережі Інтернет);
- 4) електронна пошта;
- 5) свідчення (показання) спеціальних технічних засобів (наприклад, прилади обліку витрат електроенергії, води, газу, тепла; прилади визначення швидкості транспортного засобу чи ступеня алкогольного сп'яніння водія тощо);
- 6) засоби «електронного судочинства» (зокрема, відеоконференції, офіційні веб-сайти судових органів, листування з судовими органами за допомогою електронної пошти, автоматизовані судові інформаційні системи та ін.).

Заслугує уваги думка М. О. Мітрофанової, яка зазначає, що різноманітність видів електронних засобів доказування досить велика, відтак перерахувати їх всі не уявляється можливим. Однак можна віднести їх до тієї чи іншої групи індивідуально визначених предметів:

1) магнітні (дискети, різні магнітні стрічки, жорсткі диски ЕОМ, магнітні картки тощо);

2) оптичні (наприклад, компакт-диски);

3) напівпровідникові (засновані на мікросхемах, в яких інформація закріплюється в кристалічних решітках напівпровідників).

У науковій літературі відсутня єдина позиція щодо електронних доказів. Одні науковці вважають, що до електронних доказів належать лише електронні документи, інші ж зазначають, що не всі електронні докази можуть бути кваліфіковані як документи, оскільки існують також електронні речові докази. Наприклад, результати контролю, записи телефонних та інших переговорів, результати контролю телеграфних та інших повідомлень, зняття інформації з технічних каналів зв'язку утворюють речові докази. З огляду на використання цифрової техніки при їх отриманні зазначені вище результати будуть електронними речовими доказами [2, с. 179].

Питання використання електронних доказів були об'єктом досліджень таких вчених як: А. Ю. Каламайко, А. Т. Боннер, В. А. Черепанов, Т. Лежух, Т. В. Захнова, П. П. Зайцев, А. В. Лаєвська, Р. О. Халиков, Т. В. Руда, О. О. Присяжнюк, Є. Трусова та ін.

У 2017 р. Верховна Рада України прийняла зміни до 3-х процесуальних кодексів України, в тому числі Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України). Одним з нововведень є запровадження нового електронного виду доказів. З моменту впровадження змін виникло багато практичних питань, насамперед, пов'язаних з використанням електронних доказів.

Відповідно до ч.1 ст. 96 ГПК України *електронними доказами* є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

Також відповідно до ст. 96 Господарського процесуального кодексу України, електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирів-

няним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачений інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу [1].

Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ суд не бере до уваги.

На підставі аналізу положень нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що *копії електронних доказів може засвідчувати безпосередньо суддя, але після дослідження оригіналу електронного доказу.*

Враховуючи зазначене, якщо електронна копія електронного доказу не засвідчена електронним цифровим підписом або паперова копія не посвідчена, доцільно подавати до суду оригінал електронного доказу, а після його дослідження подавати відповідне клопотання про повернення матеріального носія, на якому він міститься, після чого суддя/секретар зробить з нього копію та її засвідчить.

Таким чином, для того щоб повною мірою гарантувати право на подання до суду електронних доказів, законодавцю варто визначити поняття оригіналу та електронної копії електронного доказу, регламентувати на законодавчому рівні порядок засвідчення електронних копій електронних доказів (у тому числі електронним цифровим підписом) та посвідчення паперових копій.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

2. Найченко А. М. Електронні докази та господарське судочинство. *Часопис Київського університету права*. 2017. С. 178–181.

КАЛАШЛІНСЬКА МАРИНА ВІКТОРІВНА,
канд. політ. наук, дослідник Програми Kirkland¹
Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), м. Люблін, Польща

ПРИВЕДЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПАЛІАТИВНОГО ДОГЛЯДУ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Надзвичайної актуальності сьогодні набувають проблеми надання паліативної допомоги в Україні. Обравши для себе європейський вектор розвитку, наша країна поставила собі за мету приведення всіх сфер життя суспільства у відповідність до європейських стандартів та вимог. Що, безперечно передбачає приведення законодавства України у відповідність до цих норм.

Пильна увага європейського співтовариства до необхідності забезпечення гідного супроводження людини в період закінчення її життя, не є новітньою тенденцією. Необхідність такого забезпечення викликано демографічними змінами, які відбуваються в Європі, починаючи з другої половини минулого століття. Йдеться про поліпшення якості медичних технологій та, як наслідок старіння населення та збільшення кількості осіб, які потребують паліативного супроводу (у т.ч. дітей). Важливим фактором, який призвів до розвитку паліативно-хоспісної сфери є подальша гуманізація свідомості населення Європи, та усвідомлення важливості кожного людського життя та того, що обов'язком цивілізованого суспільства є недопущення страждань його членів. Всі ці фактори чинять значний вплив на українські реалії та поступово призводять до зміни ставлення до цієї проблеми в нашій країні.

Базові права людини на життя, гідність та медичну допомогу закріплені в Конституції України [1] (право на паліативну допомогу тут не вказується). Головним нормативним актом в цій сфері варто визнати статтю 33 Основ законодавства України про охорону здоров'я [2], де паліативну допомогу визначено як окремий вид медичної допомоги, так сам як екстрену, первинну, вторинну (спеціалізовану), третинну (високоспеціалізовану) та медичну реабілітацію. Важливою є стаття 354 вказаного Закону, де окреслюється, що на останніх стадіях перебігу невиліковних захворювань пацієнтам надається паліативна допомога, яка включає комплекс заходів, спрямованих на полегшення фізичних та емоційних страждань пацієнтів, а також надання психосоціальної і моральної підтримки членам їх сімей.

¹ Дослідження виконано в межах Американсько-Польської Стипендіальної Програми ім. Лейн Киркланда 2020-2021. URL: <https://kirkland.edu/pl/o-programie/>

Варто зауважити, що відповідно до цих норм, паліативна допомога надається безоплатно за направленням закладу охорони здоров'я, у якому пацієнту надавалася вторинна (спеціалізована) чи третинна (високоспеціалізована) медична допомога, із яким укладено договір про медичне обслуговування населення. Також визначається, що порядок надання паліативної допомоги та перелік медичних показань для її надання визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Тож ми бачимо, що відсутність єдиного закону, який би регулював цю сферу, призводить до наявної складної схеми «відсильних» положень, які перенаправляють осіб, які потребують інформацію про свої права в сфері паліативної допомоги до необмеженої кількості підзаконних норм. Вважаємо вказану ситуацію неприпустимою, та такою, що суперечить європейській практиці в цій сфері.

На рівні МОЗ України порядок надання паліативної допомоги врегульовано, зокрема, пунктом 1.4 наказу «Про організацію паліативної допомоги в Україні» № 41 від 21.01.2013 року [3], де визначаються основні положення та принципи надання такої допомоги, зокрема тут визначається, що загальна паліативна допомога є паліативною допомогою, яка надається паліативному пацієнту від моменту встановлення діагнозу невиліковного прогресуючого захворювання медичними працівниками відповідно до їх спеціалізації. Паліативна допомога визначається, як вид медичної допомоги, що дає змогу покращити якість життя паліативного пацієнта та допомогти членам його родини шляхом профілактики та полегшення страждань невиліковно хворої людини. Визначається також поняття паліативного лікування, яке окреслюється, як складова паліативної допомоги, яка включає надання адекватного ефективного знеболювання, медикаментозної терапії, медико-психологічної реабілітації, хірургічних та інших методів лікування, догляду. Також підкреслено, що спеціалізованою паліативною допомогою є паліативна допомога, яка надається пацієнту зі складними потребами, що не можуть бути адекватно вирішені на первинному рівні надання медичної допомоги. В п.п. 3.1 та 3.2 наказу «Про організацію паліативної допомоги в Україні» додатково підтверджують, що паліативна допомога надається безоплатно за направленням закладу охорони здоров'я, а форми надання паліативної допомоги у стаціонарних, амбулаторних умовах або вдома визначаються залежно від стану пацієнта та його родини. Також вказаним наказом затверджуються порядок надання паліативної допомоги та перелік медичних показань для надання паліативної допомоги.

Ще одним підзаконним нормативно-правовим актом, який регулює сферу надання паліативної допомоги в Україні є державний стандарт паліативного догляду затверджений наказом міністерства

соціальної політики України № 58 від 29.01.2016 року [4], де визначається, що паліативним (хоспісним) доглядом є допомога в самообслуговуванні, спостереження за станом здоров'я, сприяння наданню медичних послуг, допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними, навчання членів сім'ї догляду, представництво інтересів, психологічна підтримка особи та членів її сім'ї, надання інформації з питань соціального захисту населення, допомога в отриманні безоплатної правової допомоги, організація та підтримка груп самодопомоги. Відповідно до положень стандарту отримувачем соціальної послуги з паліативного догляду виступає особа з обмеженим прогнозом життя, яка має невиліковні прогресуючі захворювання, що супроводжуються вираженим больовим синдромом, тяжкими розладами життєдіяльності, потребує догляду, психологічної, соціальної, духовної підтримки, користується заходами, які становлять зміст соціальної послуги з паліативного догляду. Вказується, що паліативну допомогу повинно надавати мультидисциплінарна команда, що включає не менше трьох спеціалістів, серед яких: соціальний працівник, медичний працівник, юристконсульт, психолог, духовник та інші фахівці, що пройшли навчання за тематичними циклами з питань паліативного догляду.

Є інші нормативно-правові акти в цій сфері: «Уніфікований клінічний протокол паліативної медичної допомоги при хронічному больовому синдромі», затверджений наказом МОЗ України № 311 від 25.04.2012 р. [5]; наказ МОЗ України № 494 від 07.08.2015 р. «Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я» [6]; спільний наказ Міністерства соціальної політики та МОЗ України № 317/353 від 23.05.2014 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів при наданні соціальних послуг паліативного догляду вдома невиліковно хворим» [7].

Як можна побачити з наведеного вище огляду, було би помилкою стверджувати, що в Україні повністю відсутні норми, які би надавали право пацієнтам отримувати паліативну допомогу. Однак, головною прогалиною в законодавстві України щодо порядку надання паліативної допомоги, яка порушує європейські стандарти в цій сфері, безперечно, є відсутність окремого закону, присвяченого порядку надання паліативно-хоспісної допомоги. Це призводить, на жаль, до того, що дуже часто теоретичному праву пацієнта на отримання такої допомоги, дуже часто не кореспондує практичний обов'язок держави таку допомогу йому надати. Це призводить до того, що термінальні пацієнти в Україні та їх родини дуже часто не можуть ефективно реалізувати своє право на допомогу і навіть на елементарне знеболення.

Так, відповідно з класифікацією Міжнародного альянсу паліативної допомоги при ВОЗ, Україна належить до групи країн «з несистемним забезпеченням паліативної допомоги» [8], що означає відсутність підтримки паліативного руху, дефіцит знеболювальних засобів та мала кількість хоспісних і паліативних центрів в країні.

Вважаємо, що однією з головних причин такої трагічної ситуації в сфері паліативної допомоги в Україні є відсутність відповідності законодавства України, що регулює цю сферу, європейським нормам та стандартам. Без прийняття відповідного закону «Про паліативну допомогу в Україні» ситуація не буде змінена на краще.

Список використаних джерел

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-вр> (дата звернення: 15.04.2021).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я № 2801-ХІІ від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 15.04.2021).

3. Наказ МОЗ України № 41 від 21.01.2013 р. Про організацію паліативної допомоги в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-13> (дата звернення: 15.04.2021).

4. Наказ Міністерства соціальної політики України № 58 від 29.01.2016 р. Про затвердження Державного стандарту паліативного догляду. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-16> (дата звернення: 15.04.2021).

5. Наказ МОЗ України № 311 від 25.04.2012 р. Про затвердження уніфікованого клінічного протоколу паліативної медичної допомоги при хронічному больовому синдромі», затверджений URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0311282-12#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

6. Наказ МОЗ України № 494 від 07.08.2015 р. Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-15#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

7. Спільний наказ Міністерства соціальної політики та МОЗ України № 317/353 від 23.05.2014 р. Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів при наданні соціальних послуг паліативного догляду вдома невиліковно хворим URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-14#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

8. Паліативна допомога для полегшення страждань. URL: <https://khm.gov.ua/en/node/8279> (дата звернення: 15.04.2021).

МІСЦЕ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

В ході дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності Служби судової охорони (далі – Служба) виникають певні дискусійні питання щодо сутності цієї публічно-правової інституції та визначення її місця в системі органів публічної влади. Так, дослідник А. А. Іваніщук визначив Службу судової охорони як одного з провідних суб'єктів публічної адміністрації по забезпеченню незалежності судової влади. Автор стверджує, що до провідних суб'єктів забезпечення незалежності також відносяться: органи суддівського врядування; Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Президент України; судді, які перебувають на адміністративних посадах; апарат суду; органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування [1, с. 160].

Згідно Положення про Службу судової охорони, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 р. № 1051/0/15-19, Служба – це сукупність підрозділів, які здійснюють заходи з підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя [2]. Вказане Положення [2] визнає Службу судової охорони державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, яка підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України. Означене закріплено ст. 161 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3].

Законодавчо закріплені норми про повноваження та завдання ССО, зокрема те, що співробітники Служби судової охорони мають спеціальні звання, мають право застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність» свідчать, що вказаний орган є правоохоронним. До того ж час проходження служби зараховується до стажу служби в правоохоронних органах, співробітники Служби мають спеціальні звання, а до кандидатів на посади співробітників Служби застосовуються вимоги, передбачені Законом України «Про Національну поліцію» для кандидатів на службу в поліції.

Законодавчо визначено, що у разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба [4]. Служба судової

охорони містить у своїй назві слово «служба», що має певне значення та навантаження для характеристики її місця у системі державних органів, однак вона не є службою в класичному розумінні теорії адміністративного права, в т.ч. з огляду на те, що законодавче визначення «служби» міститься в законі, яким регламентовано організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України. Так дійсно, Служба є правоохоронним органом поза системою органів виконавчої влади. Вона також органічно поєднує в собі функції забезпечення правопорядку в органах та установах правосуддя, та захисту прав і свобод учасників судового процесу. Служба є одним із суб'єктів забезпечення внутрішньої правоохоронної функції держави.

Крім того, Службу судової охорони не внесено в перелік правоохоронних органів, визначених у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [5], хоча указаний орган виконує правоохоронні функції. Проте відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 2 цього ж Закону захисту підлягають судді Конституційного Суду України, судді та працівники апаратів судів, працівники правоохоронних органів, зазначені у частині першій цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, співробітники Служби судової охорони, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь відповідно у: а) конституційному провадженні; б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів; е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; є) нагляді і контролі за виконанням законів [5]. Отже, законодавчо встановлено співробітниками Служби судової охорони під час виконання своїх безпосередніх правоохоронних функцій підлягають захисту з боку правоохоронних органів. Дослідник О. І. Шурко також звертає увагу на те, що дану Службу прямо не визначено законодавством як правоохоронний орган, хоча її завдання та функції свідчать про те, що її діяльність має ознаки правоохоронної [6].

На наше переконання, на даний час та в подальшому предметом фахової дискусії має стати визначення Служби судової охорони як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності, віднесення її на законодавчому рівні до переліку правоохоронних органів, закріплення повноважень видавати приписи про порушення громадського порядку тощо.

Список використаних джерел

1. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, НДІ публічного права. Київ, 2017. 466 с.
2. Положення про Службу судової охорони : Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 р. № 1051/0/15-19. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України 17.03.2011 р. № 3166-VI. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
6. Шурко О. І. Адміністративно-правове забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07, Суми : СумДУ, 2020. 217 с.

КОВАЛЬОВА АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА,
студентка Київського університету права НАН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ВІДПОВІДНО ДО ВАШИНГТОНСЬКОЇ ТА СЕУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЙ

З появою великої кількості інвестиційних суперечок, з'явилася також потреба і в створенні механізмів, які будуть здатні ефективним способом вирішувати існуючі інвестиційні конфлікти. Безсумнівно, що в кожній з даних систем є свої переваги і недоліки. Варто врахувати, що послідовність звернення до різних систем вирішення спору може бути як строго визначеною, наприклад, звернення в міжнародний арбітраж можливо тільки після вичерпання можливостей внутрішньо-державної арбітражно-судової захисту, так і застосовуватися за вибором позивача. Підставою для звернення в одну з міжнародних організацій служать двосторонні договори про взаємний захист інвестицій і капіталовкладень, членство в певних структурах і міжнародних договорах, які мають мету вирішувати інвестиційні суперечки.

Держави прагнуть вирішувати інвестиційні спори не на національному, а на міжнародному рівні, встановленому на основі двох найбільш відомих міжнародно-правових актів: Вашингтонська конвенція «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» 1965 г. (далі – Вашингтонська конвенція) та Сеульська конвенція «Про заснування Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій» 1985 р.

З прийняттям Вашингтонської конвенції 1965 р. були закладені інституційні основи правових механізмів вирішення інвестиційних спорів, вона вперше встановила універсальний міжнародно-правовий спосіб вирішення такої категорії спорів. Для приведення в дію механізму, встановленого цією конвенцією, не потрібно ні наявності системи страхування іноземних інвестицій, ні укладення двосторонніх міжнародних угод про їх захист. Ухвалення участі в конвенції дає можливість прийняти передбачену нею процедуру вирішення спорів в будь-яких випадках, коли мова йде про іноземні приватних інвестицій і коли сторонами в суперечці виступають держави та іноземна особа. Цінність Вашингтонської конвенції 1965 р. полягає в тому, що вона створила таку установу, як Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (далі – МЦВІС) в якості міжнародної організації і включила норми, що регулюють порядок розгляду інвестиційних спорів. Викликає схвалення те, що Вашингтонська конвенція не обмежує суверенітет і не зачіпає імунітети держави, що приймає інвестиції. Держава сама визначає категорію інвестиційних спорів, переданих для вирішення в МЦВІС. Дана Конвенція містить положення про порядок проведення примирної процедури та про порядок виконання рішень Центру [1].

Створення МЦВІС можна оцінити як вдало створений міжнародно-правовий механізм вирішення інвестиційних спорів. Основну частину дозволених їм інвестиційних суперечок складають спори, пов'язані з незмінністю умов концесійних угод. У наукових працях висловлюється думка, що МЦВІС демонструє еволюцію Міжнародного комерційного арбітражу. Як докази наводяться наступні аргументи: спеціальний характер суперечок, дозволених Центром; можливість застосування Арбітражним трибуналом МЦВІС норм міжнародного права при вирішенні спорів [1].

Ще одне цікаве питання виникає у зв'язку з діяльністю заснованого в 1988 р., на основі Сеульської конвенції 1985 року Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій (далі – БАГІ), яка є, за правовою природою, міждержавною міжнародною організацією. Відносно інвестора з БАГІ оформляються приватноправовим договором, який зобов'язує інвестора щорічно виплачувати страховий внесок, який визначається як відсоток від суми страхової гарантії. Зі свого боку БАГІ зобов'язується виплачувати певну страхову суму в залеж-

ності від величини збитків. При цьому до БАГІ в порядку суброгації (прийняття третьою стороною (наприклад, другим кредитором або страховою компанією) іншого законного права на стягнення боргу або відшкодування збитків [2]) переходять претензії до відповідної держави, таким чином, суперечка з приватноправового переходить в міжнародно-правовий[3]. Виникає неординарна ситуація, так як завдяки БАГІ суперечка виникає не між двома державами, а між одним з них та міжнародною організацією, таким чином зменшуючи ризик негативного впливу спору на взаємини зацікавлених в ньому держав. Кваліфікація проблем, пов'язаних з іноземними інвестиціями, як міжнародно-правових, змінює і характер і механізм дозволу. Так, в області міжнародного публічного права виникає питання про те, як вирішити суперечку, яка виникає між БАГІ і державою-членом цієї організації з виплати сум, належних Агентству в силу переходу до нього вимог на основі суброгації. Справа в тому, що суперечка є міжнародно-правовою, оскільки сторони спору є суб'єктами публічного права, а зміст заявленої вимоги носить чисто комерційний характер. З цього приводу Сеульська конвенція 1985 р. закріплює таке положення: в разі, якщо БАГІ виступає в якості суброгата, тобто особи, до якого переходять права вимоги в силу суброгації, учасники спору можуть домовитися про порядок його дозволу [3].

Питання, пов'язані з виплатою компенсації, в разі націоналізації або іншого примусового вилучення іноземної власності є лише одним з небагатьох підстав для виникнення інвестиційних суперечок. Інвестиційні спори можуть виникнути в будь-якому з багатьох випадків, коли у іноземного інвестора виникають претензії до держави, наприклад, через необґрунтованої відмови в реєстрації підприємства з іноземними інвестиціями або відмови в переміщенні прибутку за кордон, або через заморожування валютних рахунків, дострокового припинення концесійного договору, зміни його умов та ін.

Таким чином, вищезгаданий Договір встановив прямий арбітраж між інвестором і державою [4, с. 377]. У проєкті БАГІ, який покликаний надати більш високу ступінь захисту іноземних інвестицій, створити ефективний механізм вирішення спорів, що виникають у цій сфері правовідносин, передбачена не тільки формальна процедура для вирішення спорів, і розроблений дієвий механізм для вирішення розбіжностей ще на початкових стадіях їх виникнення. В рамках Угоди передбачається погоджувальний механізм переговорів, націлений на досягнення мирової угоди. Рішення арбітражу повинно носити обов'язковий характер. Як бачимо, концепція механізму БАГІ з вирішення інвестиційних суперечок вже розроблена. В області регулювання інвестиційних відносин Сеульська конвенція довела свою ефективність.

Аналіз обох конвенцій – Вашингтонська і Сеульська – підтверджує, що на їх основі створено єдиний механізм захисту іноземних

інвестицій, вони засновані на одних і тих же принципах регулювання. Концесійні угоди і пов'язані з незмінюваністю їх умов суперечки складають основну частину інвестиційних спорів, які розглядаються МЦВІС, створеним на підставі Вашингтонської конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державою та іноземним інвестором.

Таким чином, ми приходимо до висновку наскільки всі перераховані міжнародні органи з вирішення спорів різні і в той же час однакові, і кожен з них має як переваги так і недоліки. Кожен з них функціонує в межах своєї компетенції, намагаючись адаптуватися і модернізуватися до сучасних реалій. Однак, кількість органів мають компетенцію і спектр процедурних особливостей рішення самих спорів за участю інвесторів збільшується. Звідси і проблема, суть якої зводиться до відсутності єдиного систематизованого міжнародно-правового механізму вирішення інвестиційних спорів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text

2. Definition of SUBROGATION. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/subrogation> (date of access: 05.04.2021).

3. Сеульская Конвенция 1985 года об учреждении Многостороннего агентства по гарантиям инвестиций, Конвенция от 11 октября 1985 года. Docs.cntd.ru, все Кодексы СП, ГОСТ, СНИП, Санпин, регламенты, указы, законы. URL: <http://docs.cntd.ru/document/1900505>.

4. Фархутдинов И. З. Международное инвестиционное право и процесс. М. : Проспект, 2014. 416 с.

КОВАЛЬЧУК АЛЛА ЮРІЇВНА,
провідний науковий співробітник 2-го НДВ НДІ
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства ДНДІ МВС України, д-р юрид. наук, доц.

ВИХОВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Побудова демократичної, соціальної, правової держави і відповідного громадянського суспільства неможлива без підвищення рівня правової свідомості та правової культури всього населення країни. В умовах економічної кризи, соціальної невлаштованості населення,

росту злочинності та криміналізації суспільства певного значення набуває робота з підвищення рівня правосвідомості та правової культури підростаючого покоління. З цих позицій теоретичний розгляд і осмислення понять, структури і видів правосвідомості та правової культури, форм і методів формування у кожної людини цих правових якостей слід вважати дуже актуальною проблемою.

Правова свідомість формується лише тоді, коли повною мірою людина усвідомлює себе членом суспільства, живе за його законами, традиціями та звичаями, які не суперечать моральним нормам [1, с. 704]. Тому для формування суспільної свідомості важливе значення має група правосвідомості та індивідуальна, які є первинними ланками суспільної свідомості. Суспільна правосвідомість пов'язана також з правовими переконаннями кожної людини, визначаючи певний стан готовності до правомірної діяльності. Адже кожен по-своєму усвідомлює право і закон, по-різному сприймає ті чи інші правові впливи і по-різному реагує на порушення закону та призначення покарання за злочинні дії.

Формування правової свідомості, на думку О. І. Вишневського, один з основних напрямів розвитку особистості [2, с. 551]. У родині та в школі дитина повинна не тільки навчитися поважати закони, відстоювати свої права та свободи, але й поважати чужі, толерантно ставитись до чужих поглядів, шанувати права інших на самовираження, власні культурні цінності, вибір конфесій, участь у політичному житті тощо. Все це надзвичайно важлива сфера виховання, передусім з точки зору потреб державотворення.

Правова свідомість людини складається з: правової ідеології та правової психології. Правова ідеологія охоплює сукупність принципів, теорій, концепцій, що формуються внаслідок повного узагальнення правового розвитку суспільства. Правова психологія характеризується як сукупність правових почуттів, емоцій, оцінок, настрою, які переважають у суспільстві, виявляються у громадській думці.

Кажучи про суспільство, правова свідомість поділяється на: буденну, професійну, наукову. Буденна – сукупність знань, ідей, теорій, почуттів, емоцій та інших ідеологічних і психологічних якостей основної маси суспільства відносно чинного та бажаного права і правової системи.

З огляду на тему дослідження, слід акцентувати увагу саме на буденній свідомості, оскільки правосвідомість учнів має побутовий, щоденний характер. Щодо професійної та наукової свідомості – можна говорити про роль професіоналів і науковців щодо напрацювання практики та формування методів, програм, завданням яких є підвищення правосвідомості учнів.

Одним із найважливіших компонентів правової свідомості є переконання – усвідомлення людиною істинності світоглядних та

моральних понять та її особиста готовність діяти відповідно до цих правил і понять у суспільстві або ж індивідуально [3]. Роль такого методу неможливо переоцінити з огляду на формування особистих якостей дітей шкільного віку. Саме в шкільному віці закладається ставлення до існуючих правил поведінки, їх прийняття та формування відповідної моделі поведінки. Метою такого виховання є закласти таку модель правосвідомості, коли сприйняття та виконання правових норм є не стільки зобов'язанням, скільки потребою.

Особливістю формування індивідуальної свідомості підліткового віку є слідування певним ідеалам, сімейним правилам, інколи, якщо такі фактори недостатньо сформовані, на жаль, – підпадають під вплив «законів вулиці». Також слід зазначити, що саме у шкільному віці має значення розмежування віку: малолітні особи (до 14 років) і неповнолітні (14–18 років). Саме такими особливостями законодавець зумовив поділ дієздатності на часткову, неповну і повну [4].

Висновки. Подолання деформації правової свідомості та створення умов для підвищення рівня правової культури населення, активної й свідомої участі громадян у здійсненні реформи є сьогодні першочерговим завданням суспільства і держави на шляху розбудови в Україні громадянського суспільства і правової держави. Побудова правової держави без поліпшення правової культури та підвищення рівня правосвідомості громадян України є неможливою [5]. Це стосується і підростаючого покоління, адже їм будувати правову державу. І в цьому питанні головне поєднання зусиль школи та батьків. Саме при гармонійному поєднанні зусиль батьків та вчителів формується правосвідомість та права культура неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Коваль І. В. Церква в системі інститутів громадянського суспільства. *Держава і право* : зб. наук. праць : Юрид. і політ. науки. Київ : Ін-т держави і права НАНУ, 2005. Вип. 38. С. 703–709.
2. Вступ до теорії правових систем / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко : монографія. Київ : Юрид. думка, 2006. С. 31.
3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. С. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження) : монографія / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Фенікс, 2007. 430 с.

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Демократичною правовою державою може вважатися тільки та, в якій права та свободи людини не тільки декларуються в її Конституції та законах, а й у повному обсязі реалізуються на практиці, стаючи фундаментом для розбудови в такій державі громадянського суспільства. Для формування ж такого суспільства в Україні важливим є належне гарантування і забезпечення усіх прав і свобод людини, і особливо політичних, серед яких чільне місце посідають ті, які сприяють самоорганізації громадян. Серед такого кола прав на перший план виступає *право на свободу мирних зібрань*, адже на сучасному етапі розвитку українського суспільства такі зібрання набули вагомого значення як колективні форми самоорганізації, громадянської активності населення, його масового волевиявлення. Вважаємо за необхідне зробити аналіз вітчизняного нормативно-правового регулювання *відносин у сфері реалізації права на мирні зібрання, розглянути практику Європейського суду з прав людини* (далі – ЄСПЛ) з цього питання та окреслити необхідність і перспективи вирішення проблеми правового регулювання зазначеної сфери.

Основним нормативно-правовим актом регулювання *відносин у сфері реалізації права на мирні зібрання є Конституції України, стаття 39 якої яка встановлює, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, а обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку* [1]. Питання «завчасного сповіщення» стало предметом розгляду Конституційним Судом України (далі – КСУ). Так, у своєму Рішенні від 19 квітня 2001 року (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [2]. КСУ прийшов до висновку, що під завчасним сповіщенням розуміється сповіщення *заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення і ці строки* мають надавати можливість відповідним органам вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Також у рішенні зазначалось, що визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання. Але таке рішення КСУ поставило більше запитань, ніж

дало відповідей і на практиці привело до різних висновків щодо завчасного сповіщення – станом на 2015 рік такий строк коливався від 10 до 3 днів [3, с. 10] та до тенденції обмеження прав громадян на свободу мирних зібрань – за даними моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень, лише з 2009 по 2015 рік суди заборонили або в інший спосіб обмежили понад 1100 мирних зібрань на всій території України [4]. Часто суди у своїх рішеннях посилались на Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 р., який передбачав порядок проведення громадянами мирних зібрань лише за умови отримання дозволу відповідного органу та встановлював строк звернення за таким дозволом (за десять днів до відповідного заходу). І лише рішенням КСУ від 8 вересня 2016 року цей Указ було визнано неконституційним разом з аналогічними положеннями ч. 5 ст. 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Право на свободу мирних зібрань закріплено в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5] у ст. 11 «Свобода зібрань та об'єднання», відповідно до якої кожен має право на свободу мирних зібрань і здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки. Судові спори про порушення права на мирні зібрання в Україні перетнули національний кордон і дійшли до ЄСПЛ. Як зазначає державний експерт Директорату стратегічного планування та євроінтеграції Міністерства юстиції С.Івасик, за даними інформаційної системи Європейського суду HUDOC Суд встановлював порушення статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (свобода зібрань та об'єднання) в одинадцяти справах проти України [6]: справа «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року; справа «Шмушкович проти України» від 14 листопада 2013 року; справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» від 2 жовтня 2014 року; справа «Карпюк та інші проти України» від 6 жовтня 2015 року; справа «Чумак проти України» 06 березня 2018 року; справа «Чернега та інші проти України», 18 червня 2019 року та інші справи.

Найбільш знаковою вважаємо справу «Веренцов проти України», тому наведемо цитату з рішення ЄСПЛ у цій справі: «... досі парламентом України не було введено в дію жодного закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій, хоча статті 39 та 92 Конституції чітко вимагають того, щоб такий порядок було встановлено законом, тобто актом парламенту України. Хоча Суд погоджується з тим, що державі може знадобитися певний час для прийняття законодавчих актів протягом перехідного періоду, він не може

погодитися з тим, що затримка у *понад двадцять років* є виправданою, особливо коли йдеться про таке фундаментальне право як свобода мирних зібрань» [7]. Через декілька місяців у справі «Шмушкович проти України» від 14 листопада 2013 року ЄСПЛ підтвердив висновок, що втручання у право заявника на свободу мирних зібрань не було встановлено законом [8].

На дворі вже 2021 рік, а спеціального правового акту щодо реалізації конституційного права на мирні зібрання на що вказував не лише КСУ, а і ЄСПЛ, досі немає. У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію [9], стаття 14 якої визначає, що особливе значення має утвердження верховенства права та принцип поваги до прав людини та основоположних свобод. А План заходів на виконання Угоди про асоціацію [10] містить пункт 34 «Законодавче закріплення гарантій свободи мирних зібрань». Зазначимо, що відповідні законопроекти були, але всі вони або відправлялись на доопрацювання, або не приймались, або відкликались (так, останній проект Закону про гарантії свободи мирних зібрань №1200 було внесено у ВРУ ІХ скликання 29.08.2019, а вже 03.09.2019 – відкликано) [11].

Разом з тим, існує *адміністративна відповідальність* за порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1 КУпАП) та за створення умов для організації і проведення з порушенням установленого порядку зборів, мітингів, вуличних походів або демонстрацій (ст. 185-2 КУпАП) [12]. Але при цьому відкритим залишається питання щодо самого порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, відсутнє законодавче визначення понять конкретних мирних зібрань, більш чіткого формулювання потребує визначення суб'єкта порушення. Так, щодо суб'єктного складу, то по-перше, у ч.1 ст. 185-1 зазначений суб'єкт взагалі конкретно не визначений, тому існує можливість притягнути до відповідальності рядових учасників, адже важко чітко відділити учасників мітингу і осіб, які опинились на місці його проведення випадково, перехожих, які зупинились послухати ораторів. Вважаємо, що саме організаторами слід обмежити адміністративну відповідальність учасників масових акцій. По-друге, ч. 2 ст. 185 вже розрахована лише на їх організаторів, а такими можуть бути і політичні партії, громадські об'єднання.

Кодекс адміністративного судочинства України [13] встановлює особливості *провадження у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань* (ст. 280) та про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ст. 281). Але в нинішніх умовах недовіри до судової гілки влади, немає гарантії того, що суд прийме адекватне та

обґрунтоване рішення щодо визнання правових підстав для забезпечення позову. А з іншого боку, існують і особливості у строках звернення з позовом для органів влади та організаторів мирних зібрань. Так, організатор мирного зібрання може подати заявку на його проведення безпосередньо в день зібрання, тоді суд не зможе розглянути позовну заяву, яку подасть влада, адже позовна заява, яка надійшла пізніше ніж за 24 год до часу проведення заходів залишається без розгляду (ч. 4 ст. 280).

Отже, існує гостра необхідність законодавчого врегулювання фундаментального порядку реалізації права на свободу мирних зібрань. Це є не тільки обов'язком держави Україна перед своїми громадянами, а й міжнародним зобов'язанням та рішенням ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. У справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої ст. 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) : Рішення КСУ від 19 квітня 2001 року. № 4-рп/2001. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#n54>
3. Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Київ, 2015. 168 с.
4. Свобода мирних зібрань. Українська версія. URL: https://www.pravo.org.ua/img/zstored/files/DRI-UA_Freedom-of-Assembly_ua.pdf
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Івасик С. Живи, кохай та протестуй, або 28 років в очікуванні закону. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/09/18/7226449/>
7. Справа «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text
8. Справа «Шмушкович проти України» (Заява № 3276/10) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_990#Text
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

10. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : постанова КМУ від 25.10.2017 р. № 1106. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>

11. Проект Закону про гарантії свободи мирних зібрань № 1200 від 29.08.2019 р. *Верховна Рада України*. *Законотворчість*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66509

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073 -X. *Верховна Рада України*. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

13. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV (в ред. від 03.10.2017 р.). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

КОРСУН ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,

здобувач освітнього ступеня магістра права

Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом;

ОХМАН ОЛЬГА ВАСИЛІВНА,

доц. кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту

Міжрегіональної Академії управління персоналом, канд. юрид. наук

ДОСВІД ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

У сучасних умовах становлення України, реформування національного кримінального законодавства, а також адаптації його до європейських стандартів, вагоме значення надається порівняльно-правового методу, який буде застосовуватися під час вивчення досвіду деяких країн Європейського Союзу щодо регламентації кримінальної відповідальності за державну зраду, стає актуальним, тому що сприяє виявленню та вирішенню наявних проблем застосування національного законодавства. Адже порівняння надає можливість знайти ідеї та аргументи, які неможливо отримати навіть при належному володінні своїм правом. З огляду на це проаналізуємо досвід деяких країн Європейського Союзу щодо регламентації кримінальної відповідальності за державну зраду, що сприятиме різнобічному аналізу досліджуваної проблеми та допоможе знайти переваги і недоліки окремих законодавчих конструкцій.

В КК України кримінальна відповідальність за державну зраду передбачається ст. 111 «Державна зрада» Розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» та визначає, що

«державна зрада це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» [1]. Норму про кримінальну відповідальність за державну зраду законодавець досліджуваних зарубіжних країн відніс до різних розділів та глав Особливої частини, зокрема:

– КК Швеції передбачив кримінальну відповідальність за державну зраду у Главі «Про злочини проти безпеки королівства» [2];

– КК Данії визначає кримінальну відповідальність за державну зраду у Главі «Злочини проти незалежності та безпеки держави» [3];

– КК Австрії передбачив кримінальну відповідальність за державну зраду у Розділі XIV «Державна зрада та інші злочини проти інтересів держави» [4];

– КК Франції визначає кримінальну відповідальність за державну зраду в Розділі I під назвою «Про посягання на основоположні інтереси нації» Книги IV «Про злочини та проступки проти нації, держави та громадського спокою» [5];

– КК ФРН встановлює відповідальність за державну зраду в Розділі I «Зрада миру, державна зрада, і створення загрози демократичній правовій державі» [6];

– КК Іспанії передбачив кримінальну відповідальність за державну зраду в Главі I Розділу XXIII «Про зраду» [7];

– КК Республіки Польща визначає кримінальну відповідальність за державну зраду у в Главі XVII «Злочини проти Республіки Польща» [8].

Проте, в окремих кодексах країн Європейського Союзу не міститься прямої вказівки на чітке визначення поняття «державна зрада», але аналіз диспозицій вказує, що такий злочин має місце у кримінально протиправних діяннях. Зокрема, відповідно до параграфу 98 КК Данії передбачається, що «особа підлягає кримінальній відповідальності за державну зраду у разі вчинення діяння, спрямованого на те, щоб підвести Данську Державу або будь-яку її частину під дію іноземних правил», за параграфом 101 КК Данії передбачається відповідальність «за підготовку до надання допомоги ворогу під час війни, воєнної окупації або інших воєнних дій» та параграф 102 встановлює кримінальну відповідальність за «сприяння ворогу словом чи ділом, в його інтересах».

Необхідно також зазначити, що КК Франції передбачив кримінальну відповідальність за державну зраду у ст.ст. 411-3, 411-4 окремої Глави I Розділу I за назвою «Про зраду та шпигунство» визначивши поняття державної зради, як «здачу будь-якої іноземній державі, під-

приємству чи організації техніки, споруд, оснащення, які призначені для національної оборони та встановлення зв'язків з іноземною державою з метою спричинити воєнні дії або акти агресії проти Франції». Аналізовані норми КК Франції містять положення про застосування заохочення, якими є: 1) сприяння винною особою у припиненні кримінально протиправних діянь або запобігання смерті, хронічного захворювання потерпілої особи, яке може виникнути в результаті цих кримінально протиправних діянь; 2) вчасне повідомлення правоохоронних чи судових органів про таке кримінально протиправне діяння; 3) допомога у встановленні при потребі інших винних. Також зазначається, що в разі призначення покарання за аналізовані кримінально протиправні діяння у вигляді довічного позбавлення волі, то строк відбування покарання може бути зменшено до 20 років.

Дослідження КК Польщі надає підстави зробити висновок, що поняття державної зради було досить узагальнено. Зокрема, ст. 129 КК Польщі визначає, що «кримінально-караними є відносини з іншою державою або іноземною організацією, які діють на шкоду Республіки Польща». Окрім цього, аналізована норма визначає обмежено коло осіб, які можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, а саме тільки особа, що уповноважена виступати від імені Республіки Польща. Також ст. 131 КК Польщі містить заохочення: 1) не притягується до кримінальної відповідальності особа за готування до державної зради в разі її добровільної відмови від вчинення цього злочину; 2) добровільне припинення особою дальшої кримінально протиправної діяльності; 3) розкриття всіх суттєвих обставин вчиненого кримінально протиправного діяння органу, який уповноважений розслідувати злочини. Отже, можемо зазначити, що КК Польщі надає досить детальну регламентацію заохочувальних підстав для звільнення від кримінальної відповідальності на відміну від ч. 2 ст. 111 КК України, яка передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду тільки на стадії готування до цього злочину.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що окреслені положення кримінального законодавства деяких країн ЄС можуть слугувати приводом для наукової дискусії щодо впровадження їхнього позитивного досвіду притягнення до кримінальної відповідальності за державну зраду та детального передбачення заохочувальних норм. На підставі викладеного, можемо також зазначити, що в ч. 2 ст. 111 КК Україні передбачаються більш суворі вимоги щодо заохочувальної норми та пропонуємо визначити передумовою звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду не тільки стадію готування, а також стадію замаху до державної зради. На нашу думку, така заохочувальна норма надала б можливість особі, яка розпочала кримінально проти-

правну діяльність, свідомо або через якісь обставини, змогла б цю кримінально протиправну діяльність припинити, оскільки виникла б гарантія звільнення її від кримінальної відповідальності. Такий підхід більше відповідав би реаліям сучасності та у підсумку – це сприяло би уникненню або зменшенню шкоди національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 17.03.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.04.2021).
2. Уголовный кодекс Швеции / пер. с англ. С. С. Беляева. М., 2000. 167 с.
3. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. и предисл. С. С. Беляева; пер. с датского и англ. канд. юрид. наук С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб. : «Юридический центр Пресс», 2001. 230 с.
4. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. С. В. Милукова; предисловие Генерального прокурора Австрии, д-ра Эреста Ойгена Фабрици; перевод с нем. Л. С. Вихровой. СПб. : «Юридический центр Пресс», 2004. 352 с.
5. Уголовный кодекс Франции от 01 января 1992 г. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018&subID=100104265,100104266#text> (дата звернення: 08.04.2021).
6. Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. М. : Изд-во «Зерцало», 2000. 208 с.
7. Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисловием д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова. М. : Изд-во «Зерцало», 1998. 218 с.
8. Уголовный кодекс Республики Польша от 06 июля 1997 г. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817> (12.04.2021).

КРАВЧУК СТЕПАН ЙОСИПОВИЧ,
доц. кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, доц.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Для більшості сучасних соціальних держав існують певні пропорції оптимального співвідношення економічної ефективності й соціальної справедливості, що реалізуються у процесі розподілу матеріальних

благ, духовних цінностей, послуг та ін. У кожному окремому випадку ця проблема потребує спеціального вирішення. Зокрема. Статтею 1 Конституції України наша держава проголошена суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1].

Минулі майже 30 років незалежності України підтвердили, що влада нашої держави спроможна лише приймати закони спрямовані на соціальний захист населення, але не здатна дотримуватися їх виконання.

Разом з цим, державна влада, яка бере на себе відповідальність за кожного громадянина і прагне забезпечити кожному людині гідні умови існування (життя), соціальний захист, співучасть в управлінні виробництвом, в ідеалі зобов'язана створювати однакові життєві шанси та можливості для самореалізації особистості в суспільстві [2, с. 168]. Діяльність такої держави спрямована на загальне благо, утвердження в суспільстві соціальної злагоди. Соціальна держава розкриває свій зміст, орієнтуючись на повагу до людини як вищої цінності, на всебічний конституційний і соціальний захист громадян [5, с. 13].

Питання розбудови соціально-правової держави досліджували науковці Заєць А., Юрченко Ю., Чиркин В., Мамут Л. С., які достатньо глибоко вивчали проблеми формування України як демократичної європейської держави. В той же час, ігнорування сьогоденішньою владою соціальних проблем поставило більшу частину населення на грань виживання. Тому метою цієї статті є розгляд проблемних аспектів реалізації принципів соціально-правової держави в Україні та визначення шляхів їх вирішення.

Соціальна держава передбачає насамперед обов'язок законодавця бути соціально активним для об'єднання інтересів членів суспільства держави для забезпечення гідних умов життя, створення належних умов для розвитку рівності усіх форм власності на засоби виробництва. Держава зобов'язана виконувати роль органу подолання соціальних протиріч, урахування і координації інтересів різних груп населення, проведення до життя таких рішень, які б позитивно сприймалися різними верствами суспільства. Основна мета влади - за допомогою соціальної політики, забезпечення рівності та умов політичної співучасті об'єднати населення, стабілізувати на основі формування належних правових відносин соціальну і економічну системи, забезпечити їх прогресивну еволюцію. Соціально-правова держава - це сучасна політико-правова форма функціонування держави, яка бере на себе обов'язок матеріального добробуту громадян, виконує функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням вимог суспільства, забезпечує захист його соціальних та індивідуальних інтересів. Її завданням є також участь трудящих у прийнятті управлінських рішень для запобігання необмеженого впливу підприємців на політичну політику

державної влади. Безумовно, можна розглядати несумісність понять «правова держава» і «соціальна держава» оскільки перша передбачає певну свободу особи від держави, а друга, навпаки, – активність держави в соціальному захисті особи. Разом з тим, провідними принципами правової держави є принципи панування права і верховенства закону. Сутністю правової держави є забезпечення свободи людини, яка певним чином визначена правовими нормами: наскільки закон відповідає правам людини, її інтересам та потребам, ідеям соціальної справедливості, формальної рівності. У сучасних умовах суспільного розвитку основним критерієм правової держави притаманний соціальний характер. Тому поняття «правова держава» і «соціальна держава» це діалектика розвитку держави, що визнає пріоритет прав людини і визначає відповідно до них форми і методи своєї діяльності. Соціальні, економічні, культурні, екологічні права громадян можуть забезпечуватись лише за участю держави, яка повинна здійснювати політику, спрямовану на перерозподіл коштів на користь найменш захищених верств населення, забезпечення зайнятості, соціальне страхування, розвиток доступної освіти, охорони здоров'я тощо [3, с. 128].

Вирішуючи завдання розбудови власної соціальної держави, як слушно зауважив Ю. Юрченко, ми не повинні шукати суперечності між принципом правової рівності та справедливості, між правовою і соціальною державами, а зосередити головну увагу на розробці конструктивної доктрини соціально-правової держави [10, с. 71].

Особливо важливою проблемою на шляху становлення соціально-правової держави є наявність низького рівня розвитку громадянського суспільства, що гальмує процес структуралізації українського суспільства. Саме громадянське суспільство є умовою існування соціально-правової державності. Тому природно, що тільки держава з розвиненим громадянським суспільством може претендувати на те, щоб називатися соціальною [3, с. 93]. В умовах сучасного глобалізованого світу громадянське суспільство розглядається не тільки як умова послідовного і безперервного розвитку цивілізації, а й як важливий гарант існування і розвитку соціальної, правової держави [7, с. 38].

Громадянське суспільство сьогодні загалом – це система суспільних відносин, де юридично самостійні індивіди (приватні фізичні особи) та організації (юридичні особи), які вони законно створюють, пов'язані між собою взаємними економічними та іншими інтересами й мають можливість вільно діяти відповідно до цих інтересів та за своїм розсудом, не порушуючи при цьому законних інтересів інших осіб і суспільства загалом. Воно охоплює систему економічних, духовних, культурних, релігійних та інших відносин окремих індивідів, які добровільно об'єдналися в асоціації, корпорації для підвищення життєвого рівня населення, задоволення їх духовних і матеріальних потреб [8, с. 4].

Громадянським можна вважати суспільство, в якому послідовно забезпечуються такі різновиди прав, як: 1) громадянські: право на життя, свободу й особисту безпеку; 2) політичні: свобода переконань, виборчі права, право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо або через обраних представників; 3) економічні, соціальні, культурні: право на соціальне забезпечення, на працю, на вільний вибір роботи і захист від безробіття, право створювати профспілки, право на освіту, право на вільну участь у культурному житті суспільства [2, с. 172].

У рамках єдиного суспільства можна розглядати змістовне й суттєве розмежування держави та громадянського суспільства. Кожне суспільство має певні прикмети громадянського і кожна держава має прикмети правової та соціальної. Як держава немислима без відповідного їй суспільства, так і суспільство немислиме без відповідної йому держави. Громадянське суспільство – це соціальний фундамент держави й водночас соціальне середовище, в якому вона функціонує [6, с. 8].

Взаємовідносини держави та громадянського суспільства на сучасному етапі характеризуються тим, що: по-перше, у громадянському суспільстві саме суспільство виступає як основа і зміст держави; остання є формою його організації; по-друге, громадянське суспільство виникає на тому етапі розвитку, коли його громадяни й держава виступають як вільні та рівноправні партнери; по-третє, право формується громадянським суспільством, а держава лише закріплює його законами, гарантує і захищає від порушень з боку будь-яких суб'єктів; по-четверте, взаємовідносини держави та громадянського суспільства здійснюються на основі права, що є рівним і справедливим масштабом свободи, а не засобом нав'язування державної волі [9, с. 212].

Громадянське суспільство в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку, але вже нині маємо приклади формування провідних рис та інститутів громадянського суспільства. Так, український вчений А. Кваша дещо конкретизував цю думку: «Помаранчева революція була лише прототипом громадянського суспільства. Громадянське суспільство в Україні – попереду» [4, с. 93].

Важливою проблемою на шляху становлення соціально-правової державності в Україні є незадовільне вирішення питань утвердження соціальної справедливості, що є інструментом оновлення та стабілізації суспільства. Як складне багатогранне соціальне явище, ідея соціальної справедливості відіграє провідну роль у процесі розбудови соціальної, правової держави.

Для формування демократичної, соціальної, правової держави в Україні необхідно:

По-перше, забезпечення справжнього демократизму й відкритості нормотворчих функцій представницьких органів влади усіх рівнів, їхньої власної надійної фінансової і матеріальної бази.

По-друге, щорічні звіти про діяльність виконавчо-розпорядчих органів перед представницькими органами, громадський контроль за діяльністю виконавчих органів влади.

По-третє, гарантовані Конституцією незалежність суду і прокуратури, підвищення їхнього статусу в суспільстві, удосконалення процесуального законодавства, суворе дотримання презумпції невинності, норм правосуддя та права на захист.

По-четверте, створення динамічного, відданого справі народу, сучасного державного апарату, який формується на конкурентній основі за широкою гласністю й цілком підконтрольний представницьким органам і народові.

По-п'яте, формування громадянського суспільства на сучасній економічній і політичній основі, забезпечення ефективного функціонування всіх його організацій та асоціацій (партій, рухів, об'єднань).

Отже, громадянське суспільство й правова держава тісно пов'язані між собою. Чим розвинутіше громадянське суспільство, тим ефективніший соціальний захист індивіда, тим ширші його можливості для самореалізації в різних сферах життєдіяльності суспільства. А це, в свою чергу, впливає зі ступеня регламентації державою суспільного життя. Характер взаємодії держави і громадянського суспільства визначає не лише правову соціальну захищеність особи, а й рівень розвитку самого громадянського суспільства, його гуманістичну спрямованість і демократизм, що передбачає, відповідно, розвинутість соціальних рухів, територіальних спільнот, культурних національних товариств та ін.

Формування громадянського суспільства і правової держави є одним із засадничих завдань сучасного суспільного життя в Україні. Зміст складних трансформаційних процесів пов'язаний з визначенням правових основ життєдіяльності громадянського суспільства і держави, розвитком громадянської свободи і соціальної активності, утвердженням демократії.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30.
2. Головащенко О. Соціальна правова держава в умовах європейської інтеграції. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. № 14. С. 167–173.
3. Заєць А. П. *Правова держава в контексті новітнього українського досвіду*. Київ, 2005. 260 с.
4. Кваша А. Розвиток громадянського суспільства в Україні та проблеми об'єктивності його дослідження. *Ефективність державного управління*. Збірка наукових праць. Вип. 44. 2015. С. 91–97.

5. Мамут Л. С. Соціальна держава з точки зору права. *Держава і право*. 2001. № 7. С. 13.
6. Матвійчук В. К., Стецюра В. В. Сучасні концепції правової держави. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 7–11.
7. Пархоменко Н. М. Сутність і зміст правової реформи: теоретичні аспекти. *Правова держава*. Вип. 29. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 35–44.
8. Соломін О. Концепція правової держави: сучасний контекст. Наукові записки НаУКМА. 2012. С. 3–6.
9. Тімашов Ю. В. Роль соціально-правової держави в забезпеченні прав і свобод людини. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 5–6. С. 210–216.
10. Юрченко Ю. Соціально-правова держава та її соціальна політика. *Управління сучасним містом*. 2005. № 1–2. С. 68–74.

КУЗНЕЦОВА ЛЮДМИЛА ВАЛЕРІЇВНА,
зав. кафедри публічного права
Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова,
канд. юрид. наук

ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

Українська правова наука переживає переломний період, викликаний докорінними змінами всієї соціально-політичної та економічної системи суспільства. Глибокі правові реформи, що здійснюються в державі, обумовлюють істотне змістовне та структурно-функціональне оновлення чинної моделі галузевої юридичної науки. У наукових колах з'являється підвищений інтерес до дослідження й переосмислення ви-токів розвитку законодавства та його співвідношення між собою.

Сучасне трудове право пройшло тривалий історичний шлях свого розвитку, починаючи від звичаєвої регламентації трудової діяльності людини до прагнення закріплення в національному законодавстві європейських стандартів праці. Становлення цієї галузі права в історичному аспекті, як відомо, «було викликане як необхідністю правового регулювання трудових процесів, так і усвідомленням праці людини не в якості звичайного товару, а в якості особливого об'єкта правовідносин, який не вкладається у традиційні уявлення про речі і не вписується в рамки традиційних цивільно-правових угод» [6, с. 149].

У 1920-ті роки, у зв'язку із запровадженням НЕПу та легалізацією договірних трудових відносин, у радянській юридичній науці було проведено низку дискусій щодо проблематики галузі трудового

права, а саме щодо предмета, джерел трудового права та його співвідношення з іншими галузями права. Саме в цей період були закладені теоретичні основи радянської науки трудового права, складовими елементами якої стали вчення про трудовий договір, оплату праці, а також наукові концепції правового регулювання відносин робочого часу та часу відпочинку [5, с. 187].

Із поступовим завершенням періоду НЕПу, утвердженням командно-адміністративних методів управління народним господарством, наука трудового права в Україні потрапила під тотальний контроль єдиної офіційно визнаної, панівної комуністичної ідеології. Трудоправа проблематика остаточно була узалежнена від ідеологічних ленінсько-сталінських настанов щодо диктатури пролетаріату, загострення класової боротьби мірою просування радянського суспільства до соціалізму, необхідності прискорення темпів розвитку соціалістичного будівництва, профспілкового руху та його взаємодії з керівною комуністичною партією тощо [3, с. 39].

З 50-х років минулого століття розпочався новий етап у розвитку радянського трудового права, що був пов'язаний з політичними змінами в житті радянської держави та із закріпленням у суспільній свідомості ідеї самостійної галузі трудового права. Саме в цей час М. Г. Александровим була розроблена теорія соціалістичного трудового правовідношення та вчення про механізм правового регулювання права на працю.

Починаючи з 1970-х років на арену науки трудового права виходять українські радянські вчені-трудовики, які зробили вагомий внесок до вирішення багатьох теоретично і практично вагомих питань інститутів трудового договору, оплати праці, часу праці і часу відпочинку. Зокрема, саме в цей період з'являються ґрунтовні дослідження теорії трудового договору, що засновані на вивченні значної джерельної бази реалізації права трудящих на працю.

В умовах ринкової економіки, коли трудові відносини набувають вартісного характеру, а робоча сила виступає в ролі особливого товару, ціна якого формується під впливом попиту та пропозиції на ринку праці, дедалі більшого значення об'єктивно набувають дослідження проблематики правового регулювання інститутів оплати праці та робочого часу і часу відпочинку.

Наразі актуальним завданням для науки трудового права стала розробка принципово нової концепції трудового права як галузі національної системи права, що, за словами В. С. Венедіктова, «потребує критичного переосмислення не тільки норм, але й усіх інститутів трудового права з метою їх відповідності новим потребам суспільного і економічного розвитку країни» [1, с. 6]. Відтак, важливим є завдання

концептуального переосмислення ролі та місця в системі трудового права її провідних інститутів та приведення інтерпретації їх змістовного наповнення, функцій, принципів, структури тощо у відповідність до вимог конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці, актів Ради Європи та Європейського Союзу в контексті реалізації стратегічного курсу держави на євроінтеграцію [1, с. 113; 143].

Адже, як слушно зауважує Т. А. Занфірова, «трудове право в сучасному світі в цілому і в Україні зокрема набуває рис уніфікованості та стандартизованості відповідно до норм міжнародного права, а також стає дедалі залежнішим від владно-політичної кон'юнктури як національного, так і наднаціонального рівня. Ця суперечність в еволюції трудового права та його окремих інститутів потребує певного переосмислення в контексті впливу різних ціннісно-нормативних систем, зокрема політики й ідеології знаходження компромісу між організуючим волевиявленням державної влади, соціальної більшості (громадянського суспільства) та міжнародно-правового досвіду нормотворення в галузі трудового права» [2, с. 3].

Список використаних джерел

1. Венедіктов С. В. Правове регулювання трудових відносин: вітчизняний та зарубіжний досвід : навч. посіб. Київ : Алерта, 2012. 367 с.
2. Занфірова Т. А. Методологічні засади трудових правовідносин у філософії права : дис... д-ра юрид. наук за спец.: 12.00.12 «Філософія права» / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 462 с.
3. Кузнецова Л. В. Особливості виникнення та розвитку основних інститутів трудового права України (XVIII – початок XXI століття) : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових наук» / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 273 с.
4. Лавріненко О. В. Інститут трудового договору за законодавством України про працю: теоретико-прикладні аспекти : монографія. Донецьк : Норд-Прес, 2007. 164 с.
5. Медушевский А. Н. Ключевые проблемы российской модернизации : курс лекций. М. : Директ-Медиа, 2014. 680 с.
6. Орловский Ю. П. Правовые вопросы использования труда рабочих и служащих на промышленных предприятиях. М. : Наука, 1966. 192 с.

ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Перманентно у державах з республіканською формою держави та обмежених монархіях проводяться вибори, на яких громадяни обирають представників в органи публічної влади. Саме тому вказана тематика перебуває в центрі уваги вчених. Так, наприклад, Метт Райан, Джеррі Стокер, Пітер Джон, Еліс Мозлі, Олівер Джеймс, Ліз Річардсон та Матія Ванноні (2018) присвятили своє дослідження проблематиці місцевої демократії на прикладі виборів та репрезентативності в англійських парафіяльних радах [1, с. 766–787].

Можна стверджувати, що в Україні традиційно основний акцент під час виборчих кампаній приділяється виборам Президента України та народних депутатів. При цьому відношення до виборів до місцевих органів влади доволі песимістичне (ще більше, ніж до виборів органів центральної влади): кого б не обирали, нічого не зміниться. Означене ураховуються виборчими штабами чи не усіма кандидатами (у тому числі й на місцевих виборах). Одним з фактів підтвердження цього є те, що програми кандидатів на місцевих виборах доволі часто виходять за межі повноважень місцевих депутатів та місцевих голів.

Доречно відзначити, що певною мірою ця проблема існує й в деяких інших державах. Так, наприклад, Лоуренс Пратчетт і Девід Вілсон зазначають, що створення у листопаді 1993 р. Комісії з місцевої демократії стало наслідком загального занепокоєння не лише щодо місцевого самоврядування, але й щодо усіх форм демократичної діяльності на субнаціональному рівні. Був острах, що «місцевий» елемент зводиться нанівець і йому загрожує зникненню. Британська політика «стала надто винятково національною» із занадто великою владою, зосередженою в Лондоні. Заключний звіт Комісії з місцевої демократії відзначав, що централістичні тенденції післявоєнних урядів стають надмірними [2, с. 1–19].

Означене обумовлює необхідність переосмислення сутності та значимості місцевих виборів для розуміння виконуваності/не виконуваності цим демократичним інститутом свого призначення.

На мою думку, важливими положеннями, які можуть бути свого роду дороговказами для розуміння поставленої проблематики, мають бути наступні.

По-перше, розуміння самої демократії та виборів як інституту демократії. Так, на сьогодні, в межах західної правової культури на фаховому рівні мало хто інтерпретує демократію як владу народу і для народу.

Зазвичай вона сприймається або як результат, або як результат і процес, що йому передував (йдеться про дотримання певних процедур). При цьому, зрозуміло, що у виборах бере участь лише частина населення, а не усе суспільство, що піднімає питання пропорційності представлення інтересів суспільства відповідним органом публічної влади; окрім цього залишається відкритим і питання впливу на виборців, маніпулювання їх вибором. Показовою у цьому аспекті є історія про давньогрецького мислителя, який запропонував провести голосування щодо того, щоб вислюків називати кіньми. До того ж, не слід забувати і про висновок Французького мислителя відносно існування демократії як «тиранії більшості». Наголошу також, що на сьогодні суспільство не є настільки чітко стратифікованим, як це було 100 років тому. У постмодерному суспільстві уже не існує невелика кількість соціальних груп з визначеними інтересами, натомість існує плюралізм інтересів та значна кількість різних соціальних груп, учасники яких можуть входити одночасно до декількох з них. Відтак, розуміння політичної партії як такого об'єднання, що відображає певний напрям розвитку суспільства, якому іманентна певна аксіологічна складова, на сьогодні потребує суттєвого уточнення та переосмислення.

По-друге, існує необхідність усвідомлення українським суспільством важливості індивідуальної відповідальності за свій вибір. В Радянському Союзі намагалися викоринити усе індивідуальне на користь колективного. На сьогодні ж цінністю визнається окрема людина, її права. А для цього необхідно усвідомити і свою свободу, відчувати себе вільним. У контексті місцевих виборів це передбачає, зокрема, відповідальність кожного члена територіальної громади за стан справ у цій громаді, за порядок в її межах. Для прикладу згадаю стан щодо видобутку бурштину та вирубки лісів у окремих регіонах України. Так, дозвіл на вирубку лісів дає явно не орган центральної влади. Як і приватизація відповідних територій, їх забудова – це питання місцевого відання. І за стан справ у цих сферах несуть місцеві депутати та місцеві голови, а не народні депутати та Президент України.

По-третє, як впливає з наведеного вище, важливою є і проблематика правової активності громадян, чітке розуміння ними власної значимості та відповідальності за стан розвитку громадянського суспільства як основного «наглядача» за діяльністю органів публічної влади.

Таким чином, наведені положення є частиною тієї парадигми, що дозволить по новому оцінити значення місцевих виборів, осмислити напрями подальшого удосконалення цього демократичного інституту.

Список використаних джерел

1. Matt Ryan, Gerry Stoker, Peter John, Alice Moseley, Oliver James, Liz Richardson & Matia Vannoni (2018) How best to open up local

democracy? A randomised experiment to encourage contested elections and greater representativeness in English parish councils, *Local Government Studies*, 44:6, 766-787, DOI: 10.1080/03003930.2018.1473769

2. Pratchett L., Wilson D. (1996) *Local Government under Siege*. In: Pratchett L., Wilson D. (eds) *Local Democracy and Local Government. Government Beyond the Centre*. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-25022-6_1

ЛАБЕНСЬКА ЛІЛІЯ ЛЕОНІДІВНА,
доц. кафедри права Дніпровського гуманітарного університету,
канд. юрид. наук, доц.

ВИБОРЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА В ДІЇ

В лютому 2019 року Верховна Рада України остаточно вирішила долю нашої держави, закріпивши на найвищому конституційному рівні європейську ідентичність і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Зазначені в Преамбулі Конституції України положення, вимагають від парламентарів привести всю систему законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Не є виключенням й виборче законодавство.

Одним з найважливіших кроків в цьому напрямку було прийняття в грудні 2019 р. довгоочікуваного Виборчого кодексу України. Незважаючи на те, що приймався цей Закон вже після внесення змін до Преамбули щодо європейської інтеграції, він, все одно, містить ряд положень, які суперечать євро стандартам в питаннях виборчого права.

Наприклад, відсутні запобіжники, які б не давали можливості законодавцям вносити зміни до виборчого законодавства напередодні кожних виборів, тим самим створюючи нестабільність виборчого процесу.

Так, на думку Громадянської мережі ОПОРА, внесені в червні та липні 2020 року зміни до Виборчого кодексу України, порушують вимоги про необхідність дотримання міжнародних стандартів базовим документам у сфері стандартів виборів (зокрема, Копенгагенському документу ОБСЄ) у частині збереження діючої виборчої системи напередодні виборів або ж щодо недопущення обмежень виборчих прав громадян через закріплення норми щодо проведення виборів лише двічі на рік, процедурних питань роботи ЦВК та інших виборчих комісій [1].

Ще один аспект виборчого права, який потребує регламентації в національному законодавстві – це можливість надання права голосу іноземцям, які постійно проживають в нашій країні.

Справа в тому, що останнім часом країни Європейського Союзу розширюють можливості реалізації виборчих прав іноземцями, які не є громадянами цих країн (на муніципальному рівні). Такі кроки є досить прогресивними та об'єктивно виправданими, саме так зазначені особи долучаються до вирішення важливих питань громади, де вони постійно проживають, володіють певним майном й відповідно сплачують податки.

Відповідно до ст. 6 Конвенції Ради Європи про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні країна, яка ратифікувала цю Конвенцію, зобов'язується надати кожному постійному мешканцю-іноземцю право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він відповідає тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам, і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі протягом п'яти років, що передують виборам. Проте в тексті Конвенції є пункт про те, що під час ратифікації будь-яка країна може заявити про те, що вона має намір обмежити застосування такого права іноземців лише правом голосу [10].

Нажаль, Україна, перебуваючи у складі Ради Європи так й не ратифікувала цього документу. Не було вирішено це питання й в новому виборчому законодавстві.

І нарешті, ще одна новела національного виборчого законодавства – гендерне квотування, яка наблизила нас до відповідних стандартів Європейського Союзу, але після практичної реалізації під час місцевих виборів 2020 року потребує певного удосконалення.

Про це свідчать опубліковані проміжні результати гендерного моніторингу місцевих виборів, які оприлюднила координаторка проєктів Українського жіночого фонду Мілена Горячковська під час круглого столу «Можливості та перешкоди для жінок-кандидаток на місцевих виборах». За її словами, чимало жінок справді вибували після реєстрації списків до міськрад великих міст. «Переважно вони вибували із першої п'ятірки. Ось один із прикладів, як це працювало на практиці. Це партія, яка пройшла до міської ради Одеси. При реєстрації було 46 % жінок у списку, потім відбулося вибуття жінок та чоловіків, у підсумку жінок залишилося 29 %. Експерти говорять, що потрібне вдосконалення законодавства» [2].

Аналізуючи виступи учасників зазначеного заходу, можна зробити невтішні висновки, що норми виборчого законодавства про гендерні квоти прописані таким чином, що виникають можливості певних маніпуляцій під час їх практичного застосування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що прийняття Виборчого кодексу України було прогресивним та вкрай необхідним заходом для сучасного етапу державного будівництва нашої країни. Разом з тим, засму-

чує те, що поза увагою законодавця залишилися вкрай актуальні питання дотримання певних європейських стандартів у змісті цього Закону, а ті, які все ж таки, були регламентовані, знову потребують свого удосконалення через внесення змін.

Список використаних джерел

1. Заява ОПОРИ щодо розгляду парламентом змін до виборчого законодавства URL: <https://www.oporaua.org/statement/vybory/mistsevi-vybory/20163-zaiava-opori-shchodo-rozgliadu-parlamentom-zmin-do-viborchogo-zakonodavstva>

2. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_318.

ЛАНДІНА АННА ВАЛЕНТИНІВНА,
ст. науковий співробітник Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України, канд. юрид. наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ (НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень)

Основною тенденцією здійснення державної політики в усіх сферах на сучасному етапі в умовах гармонізації та глобалізації є забезпечення людиноцентричного регулювання суспільних відносин. Головну роль у цьому процесі відіграють основоположні права і свободи людини, забезпечення та захист яких виходять на перший план у демократичній правовій державі.

Забезпечення вказаних прав і свобод людини, а також гарантування їх захисту від посягань здійснюється як шляхом законодавчого закріплення цих прав у національному законодавстві (конституційному, цивільному тощо), так і встановлення юридичної відповідальності за посягання на них. Найсуворішим видом відповідальності є кримінальна відповідальність, оскільки під час застосування щодо особи заходів кримінально-правового характеру здійснюється найбільше обмежень особистих прав і свобод особи у передбаченому законом порядку.

Кримінальне законодавство України містить ряд норм, які прямо передбачають відповідальність саме за порушення визначених у Конституції України та у ряді міжнародних нормативно-правових актів прав і свобод людини. До них, зокрема, відносяться кримінальні

правопорушення проти життя і здоров'я (забезпечення права на життя та здоров'я); кримінальні правопорушення проти честі, гідності та свободи (право на честь, гідність, свободу, недоторканність); кримінальні правопорушення проти виборчих трудових та інших особистих прав і свобод людини тощо.

Але КК України містить і інші норм, які хоч і опосередковано, але все ж таки здійснюють захист окремих прав людини. Йдеться, зокрема, про кримінальні правопорушення проти моральності. До них належать: наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297); незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298); знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298-1); жорстоке поводження з тваринами (ст. 299); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301); створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303); втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304). Перераховані злочини порушують цілу низку прав людини, які закріплені в Основному законі України та інших нормативно-правових актах.

Кримінальні правопорушення проти моральності порушують права людини, закріплені у ст. 23 Конституції вказується, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Злочини проти моральності перешкоджають такому розвитку, оскільки блокують певним чином можливість належного культурно-морального розвитку особистості, в першу чергу неповнолітніх. Але ця норма є більш загальною і не визначає, які конкретні права і свободи порушуються у випадку вчинення злочинів проти моральності.

Щодо ст. 28 «Кожен має право на повагу до його гідності» Конституції України, то ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Це право порушується такими кримінальними правопорушеннями, як Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301); сутенерство та втягненням чи примушування до заняття проституцією

(ст. 303 КК України). Певним чином це право порушується такими злочинами, як наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297), оскільки таке поводження із вказаними об'єктами та предметами посягає на гідність осіб, пам'ять яких оскверняється передбаченими у нормі КК вчинками, а також жорстоким поводженням з тваринами (ст. 299).

Право людини на «свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України) включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність». Порушення цього права відбувається у тому числі і вчиненням такого злочину проти моральності, як ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300), оскільки розповсюдження таких творів має на меті перешкодити сповідуванню певної релігії. Крім того, вказано норма порушує одне з основних положень – усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21).

У ст. 43 Конституції закріплене право людини на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Виходячи із змісту норм КК України, зазначених вище, вказане право людини може порушуватися діями, визначеними у ст. 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією). Ст. 54 Конституції України: «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності». Хоча, виходячи із змісту вказаної норми, це право більш за все стосується охорони культурної спадщини та об'єктів, які становлять культурну цінність, а відповідальність за злочини у цій сфері передбачена ст. 298 (Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини) та 298-1 (Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду).

Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304) посягає на право людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23), оскільки цей злочин порушує право неповнолітніх на безпечний нормальний фізичний, психічний і моральний розвиток своєї особистості, що і гарантується державою.

Таким чином, практично кожен із злочинів проти моральності посягає на декілька основоположних прав людини, закріплених у Конституції України.

За подібним принципом можна проаналізувати переважну більшість норм КК України і з'ясувати, на які права людини вони посягають. Це доводить, що кримінальне законодавство забезпечує захист прав і свобод людини, хоча це забезпечення також вимагає підвищення ефективності. Крім того, відмітимо, що передбачення кримінальної відповідальності за кримінальні посягання на окремі права і свободи людини є дієвим засобом, оскільки велика кількість людей не вчинює кримінальні правопорушення саме під страхом покарання. Тим самим забезпечується захист кримінально-правовими засобами основоположних прав і свобод людини.

ЛОГІНОВА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА,

ст. викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності,
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, канд. пед. наук, доц.

ГАРАНТІЯ ПРАВИЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В силу нераціональної організації кримінально-процесуальної діяльності не вдається вести успішну боротьбу зі злочинністю. За даними МВС України в 2019–2020 роках майже половина тільки зареєстрованих кримінальних правопорушень залишилося нерозкритими, особи які їх вчинили непокараними, конституційне право громадян на захист від злочинних посягань в більшості випадків не захищеним.

Провадження у кримінальних провадженнях ведеться, найчастіше, невинновдано довго, чим порушується закріплене в ст. 28 КПК України і в ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року право громадян на розгляд справи упродовж розумного строку. Крім того, надмірно повільне провадження ускладнює здійснення законного і справедливого правосуддя і знижує ефективність кримінального судочинства. А надмірно заформалізований характер кримінального процесу, нерідко, призводить ще й до порушення права громадян на справедливий судовий розгляд.

Відмова від тісної взаємодії з громадянами та різними громадськими інститутами, відчуженість, ізольованість системи кримінальної юстиції від громадянського суспільства не дозволяє вести на належному рівні профілактику, попередження та успішну боротьбу зі

злочинністю, створює умови для процвітання корупції в правоохоронних і судових органах.

Кошти, виділені державою на утримання і функціонування органів кримінальної юстиції витрачаються вкрай неефективно і не призводять до досягнення потрібного результату. Ні законодавство, ні практика його застосування не відповідають повною мірою реальним запитам і потребам сучасного життя яке швидко розвивається.

Все це свідчить про те, що зараз є особливо актуальними нові підходи до організації та здійснення кримінально-процесуальної діяльності, які дозволять гармонізувати взаємодію закону з реальними потребами життя суспільства і забезпечать відповідне його призначенню застосування.

Гарантії правильного застосування дискреційних повноважень в кримінальному процесі України повинні зводити до мінімуму як можливість помилки, так і можливість зловживань. Крім того, оскільки виключити прийняття незаконного, необґрунтованого або несправедливого дискреційного рішення в принципі не можна, то, звичайно ж, повинен бути передбачений і механізм його оскарження та скасування. Правильне застосування доцільності передбачає закріплення в законі цілої системи гарантій, що обмежує можливості свавілля і зловживань.

Ми вважаємо, що застосування дискреційних процедур не повинно відводити від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини з тяжкими наслідками. У таких випадках в суспільстві, як правило, виникають сумніви в дотриманні посадовими особами, що ведуть провадження по кримінальній справі, засад рівності громадян перед законом і соціальної справедливості. Вважаємо за необхідне обмежити сферу застосування інституту припинення кримінальних проваджень і звільнення від кримінальної відповідальності за дискреційними підставами тільки справи про кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, а також середньої тяжкості, які спричинили тяжкі наслідки (особливо у вигляді заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю або смерті людини). Дане застереження повинно бути закріплено у відповідних нормах КК України та КПК України.

Найбільш же виправданим і ефективним, на наш погляд, було б застосування альтернативних заходів впливу у справах про злочини економічної спрямованості, кількість яких завжди досить значна. Злочинами в сфері економіки заподіюється головним чином матеріальну, майнову шкоду, простіше інших піддається відшкодуванню, загладжування або компенсації без будь-яких моральних витрат.

Немає ніяких перешкод для припинення кримінальних проваджень по дискреційним підставам і практично по всіх злочинах проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і грома-

дянина, передбачених Розділом 5 КК України, за винятком порушення правил охорони праці, що призвело з необережності смерть людини і присвоєння авторства (плагіат), вчинене при обтяжуючих обставинах. Швидке і ефективне відновлення порушеного права і загладження заподіяної цим порушенням шкоди є більш прийнятним для потерпілого, ніж призначення порушнику незначного кримінального покарання, яке передбачено законом за вчинення більшості злочинів проти конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Цілком допустимо застосування альтернативних заходів впливу та у справах про злочини у сфері комп'ютерної інформації (Розділ 16 КК України), які не спричинили тяжких наслідків і вчинених без обтяжуючих обставин. А тому компромісне вирішення питання про кримінальну відповідальність за вчинення даних злочинів не повинно виключатися.

Таким чином, у досить значній кількості кримінальних правопорушень існує реальна можливість припинення кримінального переслідування (відмови від початку кримінального провадження) у зв'язку із застосуванням альтернативних (соціально-реабілітаційних) заходів замість дорогої процедури їх розслідування і розгляду, і застосування малоефективних заходів кримінального покарання. І нашій державі слід скористатися такою можливістю економії сил і засобів з одночасним відновленням порушених прав громадян, загладженням заподіяної кримінальними правопорушеннями шкоди і наданням соціально-виховного впливу на порушників закону осіб.

При встановленні меж застосування альтернатив кримінальному переслідуванню і кримінальної відповідальності слід мати на увазі, що суспільство зацікавлене в тому, щоб у осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, щоб не накопичувався кримінальний досвід, а вироблялася звичка і усвідомлення необхідності і неминучості відшкодування заподіяної шкоди. Тому нашим правозастосувачам необхідно навчитися відокремлювати «випадкових» порушників закону від тих, хто стійко і категорично не бажає його дотримуватися. Надмірна «криміналізація» населення веде, як відомо, до соціально-культурної та моральної деградації суспільства. Для країни з такими демографічними проблемами як у нас це особливо актуально. До того ж не слід забувати, що якщо для виправлення «випадкового» злочинця може виявитися достатнім застосування альтернативних заходів впливу і сам факт загрози притягнення його до кримінальної відповідальності, то відносно стійких злочинців навіть найсуворіші і тривалі заходи кримінального покарання виявляються неефективними.

Застосовуватися альтернативні (соціально-реабілітаційні) заходи впливу на основі принципу доцільності повинні відносно підозрюва-

них і обвинувачених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення вперше. Відмова від початку кримінального провадження по дискреційним підстав слід визнати можливим відносно особи яка вперше вчинила кримінальне правопорушення, в зв'язку з діями якого вирішується питання про початок кримінального провадження.

Види альтернативних заходів впливу повинні визначатися так, щоб їх застосування відповідало захисту прав і законних інтересів учасників кримінально-правового конфлікту, і була забезпечена суспільна користь. Обов'язковими умовами (підставами), відповідно до яких має полягати мирову угоду є примирення з потерпілим і відшкодування, загладження або компенсація заподіяної злочинному потерпілому шкоди, а в разі припинення кримінального переслідування (справи) в зв'язку з умовним відмовою (звільненням) від кримінального переслідування – відшкодування, загладження або компенсація заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди. Вибір інших запропонованих нами альтернативних заходів впливу, повинен визначатися в залежності від обставин і наслідків вчиненого кримінального правопорушення, особу підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого і ефективності застосування даних заходів з точки зору забезпечення прав і законних інтересів громадян, інтересів суспільства і держави.

Названі альтернативні заходи повинні виконуватися до припинення кримінального провадження, тільки після цього кримінально-правовий конфлікт може вважатися вичерпаним. Застосування до обвинуваченого таких заходів впливу неминуче вимагатиме певного часу, протягом якого і стане остаточно ясно, чи слід припинити кримінальне провадження (переслідування) чи ні. По суті, тут мова йде про тимчасове умовне припинення провадження у кримінальному провадженні, що в принципі вимагає тимчасової перерви у кримінальному провадженні. У зв'язку з чим, в подібних випадках, очевидно доцільніше і розумніше було б спочатку припинити на певний термін провадження у справі, а потім вже в залежності від виконання або невиконання поставлених умов або відновлювати і продовжувати провадження в загальному порядку, або остаточно його припинити.

У зв'язку з цим, чинний КПК України можна було б доповнити статтею, яка регламентує підстави, порядок та строки призупинення досудового розслідування в зв'язку із застосуванням медіації (посередництва) або умовного припинення кримінального переслідування. Підставою для зупинення провадження у справі в даному випадку має бути наявність передбачених кримінальним та кримінально-процесуальним законом умов і підстав для застосування даних процедур, згода на їх застосування підозрюваного, обвинуваченого, а також потерпілого, його законного представника.

ЛОГІНОВА СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА,
ст. викладач кафедри права
Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Ратифікувавши у 1997 р. Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини, Україна наблизилась до створення судової практики, узгодженої з європейською правовою системою в подібних правовідносинах, тобто почався початок перенесення європейських правничих цінностей на український правничий ґрунт.

Серед вчених-юристів, які досліджували окремі питання співвідношення міжнародного та національного права, слід вказати таких авторів, як Буроменський М. В., Буткевич В. Г., Євінтов В. І., Ізарова І. О., Васильєв С. В., Дроздов О. М., Комаров В. В., Кубко Є. Б., Мацко А. С., Казанський П. Є., Рабінович П. М. та ін.

Проблемою національного права і є саме те, що реформування національного права України надмірно заполітизовано. Система права повільно формує базові критерії, які би розбудовували тенденції та напрямки розвитку національного права.

В даній статті розглядаються тільки ті процесуальні права, які, по суті, і свідчать про початок перенесення європейських правничих цінностей на український правничий ґрунт.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

В ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, закріплені загальні принципи судочинства, серед яких наступні: доступ до суду та право на виконання рішення суду, розгляд справи судом, створеним відповідно до закону, розгляд справи безстороннім і неупередженим судом, розгляд справи в розумні терміни, відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду [2]. Іншими словами, йдеться про право на справедливий судовий розгляд щодо розгляду *спору* стосовно цивільних прав і обов'язків особи.

Ключова роль у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами – учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини належить

Європейському Суду з прав людини. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасницями її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Європейський суд виносить свої рішення, керуючись нормами Конвенції і практикою застосування своїх попередніх рішень.

Ст. 6 Конвенції гарантує передусім *доступ до суду*. Право доступу до суду є одним з аспектів «права на суд». Так, в справі Горнсбі проти Греції (Hornsby V. Greece judgment, 19 March 1997, Reports of Judgments and Decisions, 1997-11, p. 510–511, para. 40) Суд зазначив, що ст. 6 гарантує не тільки право ініціювати судовий розгляд справи, але й є право на виконання рішення, винесеного на користь особи. В своєму рішенні по цій справі Суд зазначив таке: «Відповідно до прецедентної практики параграф 1 ст. 6 захищає право кожного подавати позови до суду щодо своїх цивільних прав та обов'язків» [3].

Право доступу до суду має не тільки існувати, але й бути ефективним. Просте існування права доступу не є достатнім. Такий підхід був продемонстрований в рішенні по справі Airey v. Ireland (Series A no. 32). Заявниця – жінка, яка не могла сплатити правову допомогу, – була по суті позбавлена доступу до суду, оскільки відповідно до національного порядку не могла сама подати скаргу до суду вищої інстанції. Проаналізувавши обставини справи Європейський суд визнав, що для ефективного розгляду справи необхідною була участь юридичного представника, яку не могла оплатити незможна особа, при цьому Європейський суд підкреслив, що в цивільному процесі надання правової допомоги не є абсолютно обов'язковим, як в кримінальному процесі, однак, на думку Суду, надання правової допомоги є необхідним у випадках, коли особа сама не може представляти свої інтереси або в разі, коли національний закон визнає юридичне представництво обов'язковим [4].

Гарантії доступу до суду закріплено у ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України що кожна особа має право, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів.

Відповідно до вимог ст.ст. 1, 2, 19 Цивільного процесуального кодексу України суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, а також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами [1].

У рішенні у справі Шмалько проти України від 20 липня 2004 р., ЄСПЛ зазначив, що право на суд було б ілюзією, якщо б держави допускали такий стан речей, коли остаточні рішення національних судів залишалися б невиконаними [7].

Обов'язковість виконання судових рішень закріплено у ст. 18 Цивільного процесуального кодексу України [1].

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду за-слуговує на звання «суд» орган, який відповідає ряду вимог: здійснення компетенції на основі принципу верховенства права та можливість видавати обов'язкові для виконання накази після закінчення процесу розгляду справи; незалежність по відношенню як до виконавчої влади, так і до сторін в процесі; тривалість мандата членів суду; гарантії судової процедури – багато з цих вимог фігурують в тексті ст. 6 Конвенції.

Окрім цього, здатність винести рішення є невід'ємною частиною поняття «суд» в сенсі Конвенції. Це означає, що суд повинен бути компетентним розглянути та визначити питання щодо фактів та щодо права. З позиції Європейського суду, параграф 1 ст. 6 зобов'язує суди надати обґрунтування свого рішення.

Відповідно до вимог ч.ч. 1, 2, 3 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним та обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права та відповідати завданню цивільного судочинства [1].

Неупередженість суду з точки зору Суду, ґрунтується на основі персонального переконання окремого судді в даній справі, а також відповідно до об'єктивного тесту, яким перевіряється, чи має суддя достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів в цьому питанні та чи може орган вважатися «незалежним» – особливо від виконавчої влади та від сторін в справі.

Отже, право на суд є комплексним і відповідно до роз'яснень Європейського суду з прав людини містить у собі три елементи: а) наявність самого суду, що створений на підставі закону і відповідає критеріям незалежності та неупередженості; б) достатньо широкі повноваження суддів для прийняття рішень щодо всіх аспектів спору чи обвинувачення; в) право особи на доступ до суду [7].

Європейський Суд виходить з того, що поняття «неупереджений суд» включає об'єктивні та суб'єктивні елементи.

Об'єктивним критерієм неупередженості є встановлення того, чи мали місце під час розгляду справи реальні факти, які ставлять під сумнів незалежність судді. У демократичному суспільстві судді повинні викликати довіру в учасників процесу.

Суб'єктивний критерій неупередженості судів пов'язаний із суб'єктивним ставленням судді до справи і потребує розроблення спеціальних правових механізмів для недопущення будь-яких можливих випадків особистої зацікавленості судді в розгляді справи. За загальним правилом, є презумпція особистої неупередженості суддів, тобто вони вважаються неупередженими доти, доки в установленому законодавством порядку не буде доведено протилежне.

Гарантії неупередженості судів передбачені у чинному законодавстві України про судоустрій та цивільному процесуальному кодексу України. Зокрема, закріплені положення, які регламентують підстави для відводу судді, недопустимість повторної участі судді в розгляді справи, порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу, наслідки відводу суду (судді), передбачені ст.ст. 36, 39, 41 ЦПК України.

Параграф 1 ст. 6 передбачає розгляд справи судом в розумний термін. Європейський суд надав такі критерії поняття «розумності» терміну провадження: «Розумність» терміну провадження ... має бути визначена в кожній справі відповідно до конкретних обставин... Суд має розцінити, крім іншого, складність фактичної або правової сторони справи, поведінку заявника та компетентних органів... (див. the Konig judgment of 28 June 1978, Series A no. 27, pp. 34–40, paras. 99, 102–105) [6].

З перебігу часу зазвичай викидається термін проведення експертиз, якщо вони проведені в «розумні» терміни, а також розгляд клопотань, порушених сторонами в процесі.

Відповідно до п. 10 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України розумність строків розгляду справи судом виділено законодавцем у якості однієї з основних засад (принципів) цивільного судочинства, однак норми кодексу не розкривають зміст поняття «розумний строк». Тому поняття «розумний строк» провадження можливе за допомогою відповідної практики Євросуду, який визначає його за наступними критеріями: складність справи, поведінка заявника, компетентних державних органів, а також важливість справи для заявника.

В Україні із прийняттям Цивільного процесуального кодексу України визначена можливість розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, що проводиться у відповідності до вимоги глави 10 ЦПК України, що сприяло скороченню термінів судового розгляду певних категорій справ. Також визначено строки розгляду справи по суті, що передбачено ст. 210 ЦПК України [1].

Остання процесуальна вимога ст. 6 Конвенції в цивільному процесі стосується публічності (відкритості) слухань та оголошення рішення суду. Наприклад, в рішенні по справі *Pretto and Others v. Italy* (8 December 1983, Series A no. 71, pp. 11–12, paras. 21–22) Європейський суд зазначив своє ставлення до відкритості судових слухань:

«Публічний характер процедури розгляду судовими органами відповідно до параграфу 1 ст. 6 захищає сторони в судовому процесі; це один із засобів, за допомогою якого підтримується довіра до суду» [5].

Необхідно також зазначити, що Конвенція не передбачає, що цей принцип є абсолютним. Текст Конвенції передбачає, що публіка і преса можуть не допускатися на частину судового засідання або взагалі до судового засідання в інтересах моралі, коли цього вимагає захист приватного життя сторін, або в разі, коли це є необхідним на думку суду при певних обставинах, коли публічність перекривається інтересом захисту правосуддя. Крім того, на думку Європейського суду, принцип публічності може бути обмеженим в касаційній або в апеляційній інстанції в залежності від вимог національної правової системи. В такому випадку необхідною умовою має бути відкритість і публічність слухань в суді першої інстанції.

Принцип гласності є одним із фундаментальних принципів цивільного судочинства, закріплений у ст. 7 ЦПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 7 ЦПК України розгляд справ у судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, або за клопотанням учасників справи з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність, а також в інших випадках, установлених законом [1].

Для системи судочинства, важливими є декілька міжнародно-правових стандартів: стандарт справедливого й однакового відношення, стандарт мінімального відношення, стандарт ефективності використання засобів захисту і так само стандарт стабільності й визначеності юридичних зв'язків [7].

Формування правової системи України у відповідності з міжнародними, зокрема, європейськими правовими стандартами, є процесом складним та багатофункціональним.

Підвищення ефективності судочинства й покращення всієї судово-правової роботи вимагає певної орієнтації на міжнародні правові стандарти в галузі як судоустрою, так і судочинства. Розвиток стандартів судочинства відбувається, як ми спостерігаємо, на тлі глибоких економічних, політичних, ідеологічних і соціальних подій, які не можуть не впливати на сучасну систему в цілому.

Разом з тим в країні існують власні національні стандарти судочинства, які формуються під впливом багатьох факторів, включаючи й історичне минуле країни, ментальність суспільства, політичні й національні нашарування тощо. Тому проблема полягає у визначенні

співвідношення між національними і міжнародними стандартами та можливості їх застосування у практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р. зі змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Рішення ЄСПЛ у справі Горнсбі проти Греції від 19.03.1997 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.* Український центр правничих студій. Київ, 1999. № 3. С. 133.
4. Рішення ЄСПЛ у справі Ейрі проти Ірландії від 09.10.1979 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.* Український центр правничих студій. Київ, 1999. № 4. С. 133.
5. Рішення ЄСПЛ у справі Претто та інші проти Італії від 09.10.1979 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.* Український центр правничих студій. Київ, 2005. № 1. С. 215.
6. Рішення ЄСПЛ у справі Кьоніг проти Федеративної республіки Німеччини від 28.06.1997 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.* Український центр правничих студій. Київ, 1999. № 2. С. 135.
7. Ізарова І., Ханик-Посполітак Р. Цивільний процес України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти. Київ : ВД «Дакор», 2019. 274 с.

ЛУЧКОВСЬКА СВІТЛАНА ІГОРІВНА,

доц. кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, доц.;

ПРИСЯЖНЮК МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ,

доц. кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Історично важливим кроком для України стало підписання 21 березня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода), якою передбачається створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, що є європейським вибором України.

Водночас захоплення Російською Федерацією Кримського півострову та поширення гібридної війни на схід України загальмували позитивні перетворення від запровадження Угоди. Не сприяла швидкому впровадженню інституційних змін у законодавство України також світова економічна криза, пов'язана з поширенням коронавірусної інфекції COVID-19. В Україні негативні економічні явища об'єдналися у так званий «ідеальний шторм», який поєднав зниження попиту на світових сировинних ринках, встановлення карантину і запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою стримування поширення захворюваності на COVID-19 та продовження збройної агресії Російської Федерації проти України. Найбільш вразливими серед суб'єктів господарювання за таких складних соціально-економічних умов є саме суб'єкти малого підприємництва.

Відповідно до частини 2 ст. 3 Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Українська держава в умовах кризи зобов'язана забезпечити надійний правовий захист інтересів малого бізнесу, використовуючи свої владні повноваження як регулятора господарських та фінансових відносин. При цьому, Україна змушена, з одного боку, дотримуватись власних міжнародних зобов'язань щодо продовження реформи дерегуляції у сфері підприємницької діяльності, а, з іншого боку, повинна віднайти шляхи оптимізації можливостей для збільшення бюджетних надходжень, не посилюючи при цьому податкове навантаження на суб'єктів господарювання. Наразі одним із шляхів вирішення такого завдання є запровадження ефективного правового регулювання використання реєстраторів розрахункових операцій (далі – РРО) у діяльності суб'єктів господарювання.

Так, 28 грудня 2014 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 р. № 71-VIII, яким було передбачено, що платники єдиного податку другої і третьої (фізичні особи – підприємці) груп, крім тих, які здійснюють діяльність на ринках, продаж товарів дрібно-роздрібною торговельною мережі через засоби пересувної мережі, зобов'язані застосовувати у власній господарській діяльності зареєстровані, опломбовані у встановленому порядку та переведені у фіскальний режим роботи РРО [2]. При цьому вказані суб'єкти господарювання до 01 січня 2017 року звільняються від проведення перевірок з питань дотримання порядку застосування РРО. Не зважаючи на досить поступове та ліберальне

впровадження норм щодо застосування РРО, це спричинило досить серйозний супротив як з боку підприємців, так і з боку частини народних депутатів, що підтримують їх.

Зважаючи на фактичне блокування впровадження РРО, є потреба звернути увагу на міжнародний досвід з цього питання. Так, станом на 2010 рік 43 % країн Європейського Союзу вже мали законодавчі вимоги щодо обов'язкового застосування РРО, які були сертифіковані виробниками та найчастіше мають захист від несанкціонованого втручання (так звану «чорну скриньку») і обов'язкову вимогу щодо надання фіскальних чеків споживачу при здійсненні всіх покупок [3, с. 5–6].

Можна сказати, що саме цим послуговувались автори Законів № 128-IX та № 129-IX. 20 вересня 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закони України № 128-IX «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» (далі – Закон № 128) [4] та № 129-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» (далі – Закон № 129) [5]. Вказані Закони стосуються вдосконалення правового регулювання реєстраторів розрахункових операцій та передбачають:

1. Використання у діяльності суб'єктів господарювання програмних РРО, тобто їм дозволено при здійсненні готівкових розрахунків із споживачами використовувати смартфони, планшети, комп'ютери тощо з спеціальним програмним РРО. При цьому фіскалізація відбувається розрахункових операцій на сервері ДПС України.

2. Впровадження механізму «кешбек» – компенсації споживачу коштів, сплачених за придбаний товар або отриману послугу, якщо такому споживачу було надано розрахунковий документ, інформація про який відсутня у базах даних ДПС України.

3. Запровадження терміну «ризикові види діяльності» – це види діяльності фізичних осіб-підприємців, де, на думку законодавця, найбільш поширені випадки порушення вимог чинного законодавства щодо РРО. Зокрема, до «ризикових видів діяльності» були віднесені: продаж товарів або надання послуг через мережу Інтернет, торгівля ювелірними виробами та побутовими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, готелів тощо.

4. Збільшення розміру штрафних санкцій за незастосування РРО або застосування із порушенням встановлених вимог законодавства.

5. Закріплення обов'язку суб'єктів господарювання проводити розрахункові касові операції через РРО та програмні РРО з використанням режиму попереднього програмування найменування та цін

товарів або послуг із зазначенням коду товарної підкатегорії згідно з УКТ ЗЕД для підакцизних товарів.

В той же час впровадження РРО вкотре зіткнулось із значним супротивом суб'єктів господарювання, в першу чергу фізичних осіб - підприємців. Як наслідок, 17 березня 2020 року був прийнятий Закон України № 533-IX [6], яким було перенесено терміни набуття чинності норм Законів № 128 та № 129.

У зв'язку з цим у процесі впровадження РРО державі доцільно врахувати наступне:

- існуючі заходи з боротьби з пандемією суттєво обмежують фінансові можливості фізичних осіб-підприємців, а тому впровадження РРО має відбуватись за рахунок державних дотацій з повною або частковою компенсацією фінансових втрат суб'єктів господарювання;
- всі операції з реєстрації, проведення та обліку РРО мають бути максимально спрощені, доступні та автоматизовані;
- ефективність впровадження РРО напряму залежить від дієвості непрямих контрольних функцій, що будуть зосереджені в руках громадян України як споживачів товарів та послуг;
- держава має культивувати та підтримувати стимулюючими заходами культуру отримання фіскального чека споживачем від суб'єкта господарювання за отриманні товари та/або надані послуги;
- потрібно зменшувати вплив людського фактору у сфері проведення перевірок контролюючими органами та масово запроваджувати дистанційні та електронні форми податкового контролю.

Також важливим безальтернативним напрямком впровадження РРО в сучасних умовах є використання інноваційних цифрових технологій обміну інформацією в парадигмі: суб'єкт господарювання – споживач – контролюючий орган.

Отже впровадження РРО, на нашу думку, є вірним шляхом з покращення існуючої ситуації з детінізацією економіки України, збільшення надходжень у бюджети всіх рівнів за рахунок оптимізації (удосконалення) механізмів уточнення доходів суб'єктів господарювання та дієвим інструментом захисту прав споживачів. При цьому механізм впровадження РРО мають передбачати чіткий комплекс заходів, які б, з одного боку заохочували до застосування РРО самих суб'єктів господарювання, а, з іншого боку, мали би ефективні контролюючі можливості перевірки їх добросовісності виконання вимог чинного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України 28.12.2014 р. № 71-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 7–8, № 9. Ст. 55.

3. Аналітична робота щодо шляхів лібералізації ринку РРО через впровадження технології «інноваційний (цифровий) РРО» (або «сервер розрахункових операцій»). Експерти групи Податкова та бюджетна реформа Реанімаційного пакету реформ. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Analitchna-robota-schodo-shlyahiv-liberalizatsiji-gynku-RRO-eksperty-RPR.pdf.pdf> (дата звернення: 15.04.2021 року).

4. Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» : Закон України від 20 вересня 2019 року № 128-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 46. Ст. 296.

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг : Закон України від 20.09.2019 р. № 129-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 46. Ст. 297.

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 р. № 533-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 17. Ст. 106.

МЕЛЕХ БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ,

доц. кафедри права Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнології імені С. З. Гжицького,
канд. наук з держ. управління, доц.;

ГЛУШКО РОМАН,

студент ФВГЕП Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнології

РЕЦИДИВ, ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОВТОРЮВАНOSTІ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

На сьогоднішній день в нашому суспільстві трапляється все більше і більше випадків рецидиву кримінальних правопорушень. Цьому слугує, насамперед неякісна система закладів відбування покарання. В Україні умови утримання в'язнів є набагато гіршими, ніж в інших європейських країнах, на відміну від інших європейських держав, в нашій державі надають у закладах відбування покарання неякісну медичну допомогу (насамперед психічну). Рецидив злочинів часто виникає через психічний розлад, а руйнуванню психіки слугує якраз система закладів відбування покарання. Ще однією причиною виникнення

рецидиву кримінальних правопорушень є також і сама особа, що вчиняє кримінальне правопорушення.

В сучасному світі, якщо Україна та українське суспільство прагне дійсно вступити в ЄС, необхідно забезпечити умови запобігання виникнення рецидивів кримінальних правопорушень. Для цього необхідно забезпечити більш людяні умови відбування покарання, які не зламують людську психіку та й людину в цілому [1].

Слово «рецидив» латинського походження й у перекладі означає «що відновлюється», «повторюється». Поняття рецидиву злочинів наведено в ст. 34 КК, відповідно до якої рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Причинами та умовами рецидивної злочинності – є комплекс взаємодіючих детермінант, пов'язаних з несприятливим зовнішнім середовищем і особою злочинця, які обумовлюють продовження злочинної діяльності.

Специфічні причини та умови (детермінанти) рецидивної злочинності можна поділити на три групи:

- пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою;
- обумовлені процесом відбування покарання, особливо покарання у вигляді позбавлення волі;
- які впливають на постпенітенціарну адаптацію.

Рецидив – це повторність злочинів, пов'язана з засудженням за попередній злочин, йому, насамперед, властиві ознаки, характерні для повторності. Це такі ознаки:

- 1) рецидив має місце там, де особою вчинено два або більше самостійних і тільки умисних злочини;
- 2) при рецидиві кожен з вчинених злочинів утворює собою одиничний злочин (різні його види);
- 3) злочини, що створюють рецидив, обов'язково віддалені один від одного певним проміжком часу, іноді дуже тривалим (так званий рецидив, віддалений у часі).

Проте, рецидив має і свою, тільки йому властиву ознаку, що відрізняє його від фактичної повторності. Такою ознакою є судимість;

- 4) факт судимості створюється обвинувальним вироком суду, що вступив в законну силу із призначенням винному певного покарання. Протягом строку покарання, а в ряді випадків і протягом певного проміжку часу після відбуття покарання, існує судимість як певний правовий стан.

У КК України, як і в кримінальних кодексах країн СНД, прямо дається визначення рецидиву злочинів, під яким слід розуміти вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

У кримінальному законодавстві країн другої групи замість термінів «рецидив злочинів» та «рецидивіст» вживаються такі словосполучення, як звичний злочинець.

Окремо можна виділити кримінальне законодавство Швейцарії, в якому поряд з терміном «рецидив» вживається й термін «звичний злочинець». При цьому між ними проводиться відмінність. Якщо під рецидивом, за КК Швейцарії мається на увазі за наявності певних умов вчинення умисного чи необережного злочину лише вдруге, то до звичних злочинців належать особи, котрі умисно вчинили багаторазові злочинні діяння.

Ще один спільний момент, притаманний кримінальному законодавству як України, так і зарубіжних країн, полягає в тому, що рецидив злочинів має місце тільки у випадках, якщо до вчинення нового злочину стосовно винної особи вже застосовувалося покарання за попередній злочин і при цьому не сплинула давність рецидиву (певний строк між фактом засудження чи відбуттям покарання і вчиненням нового злочину).

У КК КНР у ст. 65 прямо вказує, що рецидивістами визнаються особи, які вчинили новий умисний злочин протягом п'яти років після відбуття строку покарання або амністування. Таким чином, давність рецидиву злочинів дорівнює п'яти рокам, а її строк починає спливати тільки після відбуття покарання або амністування.

Згідно ст. 67 ч. 1 п. 1 КК України, рецидив є обтяжуючою обставиною при винесенні покарання за кримінальне правопорушення.

За ступенем суспільної небезпечності виділяють пенітенціарний рецидив і рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів:

1. Пенітенціарний рецидив має місце там, де особа, яка була засуджена до позбавлення волі, знову вчиняє протягом строку судимості новий злочин, за який знову засуджується до позбавлення волі.

2. Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів – це рецидив, при якому особа, маючи судимість за один з таких злочинів, знову вчиняє, незалежно від їх послідовності, новий такий же злочин. Такий рецидив впливає на кваліфікацію злочинів. Наприклад, особа, яка була раніше засуджена за розбій, і знову, до погашення судимості, засуджена за новий розбій або бандитизм, відповідає за ч. 2 ст. 187. Рецидив особливо тяжких злочинів при сукупності вироків дає можливість призначити остаточне покарання в межах до 25 років позбавлення волі.

Залежно від характеру злочинів, що входять у рецидив, він поділяється на такі два види:

1. Загальний рецидив – це такий рецидив, у який входять різні злочини, тобто не тотожні за родовим або безпосереднім об'єктом і ті, що мають різні форми вини. Це, наприклад, випадок, коли особа має судимість за заподіяння умисного тілесного ушкодження і протягом строку судимості вчиняє шахрайство, або коли особа, маючи

судимість за крадіжку, вчиняє хуліганство тощо. Загальний рецидив не впливає на кваліфікацію злочину, але розглядається за п. 1 ст. 67 як обставина, яка обтяжує покарання[2].

2. Спеціальним називається рецидив, у який входять тотожні або однорідні злочини, тобто однакові за складом або такі, що мають тотожні або подібні безпосередні об'єкти і вчинені при одній і тій же формі вини. Наприклад, особа, раніше засуджена за хуліганство, знову вчиняє хуліганство або, маючи судимість за шахрайство, вчиняє крадіжку або вимагання.

Залежно від кількості судимостей:

а) простий (одноразовий) рецидив – це рецидив, при якому новий умисний злочин вчиняється особою, яка має одну судимість за раніше вчинений умисний злочин. Наприклад, особа, яка має судимість за раніше вчинену крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК), вчиняє умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК);

б) складний (багаторазовий) рецидив – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має дві чи більше судимості за раніше вчинені умисні злочини. Наприклад, те саме умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК) вчиняє особа, яка має судимість за крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК) та грабіж (ч. 2 ст. 185 КК) [3].

За ступенем суспільної небезпечності особи:

а) пенітенціарний рецидив – має місце там, де новий умисний злочин вчиняється особою, яка за раніше вчинений умисний злочин відбуває або відбула покарання у виді позбавлення волі;

б) непенітенціарний рецидив – має місце там, де новий умисний злочин вчиняється особою, яка за раніше вчинений злочин відбуває або відбула покарання менш суворо, ніж позбавлення волі.

Рецидив злочинів має спільні риси з декількома суміжними кримінально правовими поняттями, однак найбільш актуальним є питання відмежування його від повторності злочинів.

Наприклад, вчинення умисного вбивства (ч. 1 ст. 115 КК) особою, яка має судимість за зґвалтування (ч. 1 ст. 152 КК), є рецидивом, однак не є повторністю. У той же час окремі види повторності не є рецидивом. Наприклад, вчинення двох крадіжок особою, яку за жодну з них ще не було засуджено, є повторністю, проте не є рецидивом. Точно так само вчинення нового необережного злочину, тотожного з тим, за який особа має судимість, є повторністю, але не є рецидивом.

Отож, у сучасному українському суспільстві рецидивізм є гострою проблемою, цьому звісно сприяє й сама система правосуддя, яка не є досконалою, проте, в багатьох випадках рецидивізм трапляється й через інші причини. На мою думку, для запобігання виникнення такого явища, як рецидивізм необхідно спершу шукати прогалини саме

в системі правосуддя, а саме переробити заклади відбування покарання для більш людяного перебування в них, бо як свідчить статистика, велика кількість випадків рецидивізму виникає саме через процес відбування покарання, де здебільшого надаються негуманні умови перебування.

Список використаних джерел

1. Сташис В. В., Тацій В. Я. Кримінальне право України (Загальна частина) : підручник. С. 261–265. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/UgolovPravoZag.pdf
2. Бажанов М. І. Кримінальне право України : підручник. URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/KPravo/10-15/10135.htm>
3. Кримінальний Кодекс України. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

МИХАЙЛОВ ПАВЛО СЕРГІЙОВИЧ,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р., яку ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. (далі – Угода) окреслила якісно новий формат відносин з ЄС на принципах політичної асоціації та правової інтеграції та є стратегічним орієнтиром системних правових реформ в Україні [1]. Угода є унікальним двостороннім документом, якою охоплене досить широке коло питань взаємовідносин та співпраці на основі принципу обумовленості, а також є важливим кроком, який виходить далеко за рамки про асоціацію та символізує перехід до нових етапів інтеграції. Варто підкреслити, що Угода за своїм обсягом і змістом є найважливішим міжнародно-правовим актом для України, адже, по-перше, визначає стратегію поступової інтеграції України до ЄС, а по-друге власне саму стратегію розвитку України, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного врядування, прав людини та основоположних свобод.

Гармонізація кримінального процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу має здійснюватись на підставі міжнародних і двосторонніх угод та базуватись на принципах правової визначеності й права на справедливий суд. Так, відповідно до вищевказа-

ної Угоди, сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво у кримінальних справах на основі відповідних багатосторонніх правових інструментів, зокрема Гаазької конференції з міжнародного приватного права щодо міжнародного правового співробітництва судових і адміністративних органів з питань правової допомоги, юрисдикції і визнання та виконання іноземних судових рішень. Також сторони намагатимуться посилити взаємодію щодо взаємної напрямів правової допомоги та екстрадиції [1]. Чільне місце серед таких напрямів посідає забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. З урахуванням цього, на нашу думку, істотним щодо подальшої імплементації у національне законодавство положень міжнародних договорів є створення ефективного внутрішнього правового механізму застосування таких договорів, зокрема мова йде про норми Кримінального процесуального Кодексу України [2], Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3], Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [4], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5], які покликані максимально враховувати міжнародні підходи і стандарти у регулюванні кримінальних процесуальних відносин.

Слід також зауважити, що приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів не лише покращує якість нормативно-правового регулювання, але й сприяє співпраці правоохоронних органів різних країн у розслідуванні, переслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ, підвищенні світового статусу України як європейської держави. У зв'язку з цим, ми вважаємо за необхідне підкреслити важливість ряду європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, а саме: Європейську конвенцію про видачу правопорушників 1957 р., Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., Конвенцію про передачу засуджених осіб 1983 р., Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими особами 1964 р., Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом та про фінансування тероризму 2005 р.

Також вважаємо за доцільне підкреслити, що законодавством в Україні визначено два центральних органи по виконанню зазначених міжнародних конвенцій Міністерство юстиції України (на етапі судового розгляду кримінальної справи), Генеральна прокуратура України (на етапі досудового слідства). Так, Міністерство юстиції України є центральним органом України, який звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав. Зауважимо, що функції центрального органу України з питань міжнародного співробітництва під час кримінального провадження можуть виконувати інші органи України, на які у конкретному випадку міжнародним договором України у цій сфері покладено такі повноваження. Реалізація міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах здійснюється у межах компетенції Міністерством юстиції України безпосередньо та через головні територіальні управління юстиції. Так, відповідно до статті 545 КПК України Міністерство юстиції України звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав. У свою чергу офіс Генерального прокурора звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України. Важливо те, що на сьогоднішній день обсяг повноважень цих органів значно збільшився у зв'язку з приєднанням та набуттям чинності для України таких конвенцій як Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. (набула чинності 12.06.2003 р.) та Додатковий протокол до Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. (набув чинності 01.11.2003 р.).

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Важливе значення у цьому також, окрім вищевказаних, відіграють Конвенція СНД про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах 1993 року, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Конвенція про кіберзлочинність 2001 року та ін. Зокрема, серед переліку процесуальних

дій в рамках надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, найпоширенішими є вручення судових документів та викликів на судові засідання (що мають місце як на території України, так і за кордоном), проведення допитів осіб (у т.ч. шляхом відео конференції), надання інформації, необхідної для розгляду справи по суті.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що гармонізація кримінального процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу в цілому є ефективною та здійснюється на підставі міжнародних та двосторонніх угод, базується на принципах правової визначеності й права на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р., ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Кримінальний процесуальний Кодекс України 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

МІСЯЦЬ АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ,

доц. кафедри права Хмельницького національного університету,
Голова правління ГО «Подільська правова ліга», канд. юрид. наук;

МІСЯЦЬ АНАСТАСІЯ АНДРІЙВНА,

студентка Юридичного інституту
ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Пандемія та карантинні заходи, що були введені з метою попередження поширення захворюваності, призвели до того, що зростає загроза збільшення рівня домашнього насильства. Згідно з статистикою

національної горячої лінії громадської організації «Ла Страда» від початку карантину в Україні кількість звернень зросла щонайменше в половину. У зв'язку із цим досить актуальним є дослідження практики застосування обмежувальних заходів, до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Загальні засади нормативно-правового регулювання протидії домашньому насильству визначено Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1]. Відповідно до зазначеного вище закону, домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (ч. 3 ст. 1 Закону).

Згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017 [2] загальну частину Кримінального кодексу України [3] було доповнено розділом XIII-1. Відповідно до ч. 1 ст. 91-1 Кримінального кодексу України, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені обов'язки, визначені законом.

Аналіз норм частини першої зазначеної статті дає підстави вважати, що заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства, обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності, інші заходи – спрямовані на захист прав осіб, що постраждали від домашнього насильства, а також на виправлення кривдників.

Судова практика свідчить, що суди при винесенні вироків посилаються на те, що Законом України від 06.12.2017 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набрав чинності 11.01.2019 р., було внесено зміни до ч. 2 та ч. 3 ст. 76 КК України, зокрема, вказану статтю після частини першої доповнено новою частиною такого змісту: На осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені ст. 91-1 цього Кодексу.

Аналіз рішень суду свідчить про те, що досить часто вироки, які містять обмежувальні заходи не виконуються, і органи пробації за місцем проживання засудженого, які відповідно до закону здійснюють контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи, змушені звертатись до суду з метою уточнення вироків, способів виконання обмежувальних заходів.

Вважаємо, що обмежувальні заходи є елементом захисту прав осіб, що постраждали від домашнього насильства, також застосування цих заходів сприяє протидії дискримінації за гендерною ознакою, забезпеченню додаткових гарантій захисту права на рівність між чоловіками та жінками, вилученню правових положень, які спричиняють дискримінацію.

Станом на сьогоднішній день необхідно вдосконалити процедуру виконання вироків суду, що містять обмежувальні заходи, а також забезпечити належний контроль за їх виконанням. Належне виконання обов'язків, які покладаються на кривдників відповідно до ст. 91-1 КК України, дійсно створюють умови для реального та ефективного захисту прав осіб, що постраждали від домашнього насильства та зменшують рівень латентності пов'язаних з насильством кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20200101#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20210328#Text>

МІХАЛЕЦЬ АНДРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
студент факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИХ ІНІЦІАТИВ

На сучасному етапі розвитку нашої держави досить актуальною проблемою, яка виникає на місцевому рівні, є розвиток локальної демократії – однієї з важливих умов побудови громадянського су-

спільства. Незважаючи на те, що існує широкий спектр форм безпосередньої локальної демократії, розвиток дієвої системи місцевого самоврядування є неможливим без належних нормативних та організаційних умов. Вважаємо за доцільне зупинитись на правовому регулюванні однієї із форм – місцевих ініціативах.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», члени територіальної громади мають право ініціювати в порядку місцевої ініціативи розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування, а порядок внесення такої ініціативи може визначатися представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади [1].

Таким чином, відповідний порядок може бути врегульований через ухвалення місцевими радами окремого Положення «Про порядок реалізації права на місцеву ініціативу», або ж у Статуті територіальної громади. Але слід зауважити, що в локальних правових актах норми, що регулюють реалізацію прав громадян через місцеві ініціативи часто є недосконалими, або взагалі відсутні.

Наприклад, статут територіальної громади міста Ужгород не згадує місцеву ініціативу в переліку механізмів участі членів територіальної громади у місцевому самоврядуванні. Положення про реалізацію права на місцеві ініціативи відсутнє. У Статуті територіальної громади м. Хмельницького, який був ухвалений 31.05.2017 р., місцевим ініціативам присвячено цілу главу (2.4), яка регламентує можливість внесення місцевих ініціатив на розгляд міської ради. Так, передбачено, що для ініціювання розгляду у міській раді цього питання, члени територіальної громади створюють ініціативну групу у складі п'яти жителів міста (не менше) і складають заяву, підписану всіма членами ініціативної групи, яка реєструється в міській раді. І не раніше ніж через 10 днів після реєстрації заяви, ініціативна група проводить збори громадян на яких визначаються конкретні питання місцевої ініціативи для внесення на розгляд ради. А вже за результатами зборів складається протокол, який у двох примірниках подається ініціативною групою до міської ради. Розгляд місцевої ініціативи здійснюється на сесії міської ради на відкритому засіданні за обов'язкової участі членів ініціативної групи [2].

Однак неприпустимим слід вважати положення, відповідно до якого рада може фактично делегувати розгляд місцевої ініціативи відповідному виконавчому органу міськради або ж посадовим особам місцевого самоврядування, тому що це фактично перетворює місцеву ініціативу на колективне звернення, яке надійшло на розгляд сесії ради.

Отже, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» регламентує право членів територіальних громад на місцеві ініціативи лише фрагментарно, містячи відсылні норми до локальних актів, якими,

в кращому випадку, є Статути територіальних громад. Але практика показує, що Закону і статуту недостатньо для того, щоб забезпечити реалізацію права на місцеву ініціативу, а отже, здійснення цього права залежить від того, чи існує у населеному пункті прийняте місцевою радою положення про місцеві ініціативи.

Слід зазначити, що свого часу, з метою гарантування прав громадян України на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні, було розроблено законопроект «Про місцеві ініціативи», яким пропонувалося запровадити єдину для рад всіх рівнів процедуру щодо порядку внесення та розгляду радою питань в порядку місцевої ініціативи. Але окремі положення даного проекту є досить спірними [3]. Так, наприклад, у ст. 5 передбачалося, що документ, підготовлений у порядку місцевої ініціативи, оформлюється у вигляді проекту рішення відповідної ради, до якого повинна додаватись пояснювальна записка з необхідними додатками, посилання на які міститься в тексті. А ст. 9 проекту надає право ініціативній групі письмово відкликати подання про місцеву ініціативу до часу включення питання до порядку денного сесії ради. Але ж це означає, що ініціативна група може відкликати місцеву ініціативу навіть після того, як на її підтримку висловились більша половина громадян, які проживають на відповідній території, що по суті нівелює саму місцеву ініціативу. Законопроект містить і ряд інших суперечливих положень [4].

Але ми вважаємо взагалі недоцільним прийняття спеціального закону про місцеві ініціативи. Достатньо внести комплексні зміни, які повинні передбачати частковий перегляд існуючих і запровадження додаткових форм участі громадян у розгляді та прийнятті рішень відповідними радами (наприклад, проведення громадського обговорення проектів найбільш важливих для населення відповідних територій правових актів тощо). Також, варто прийняти типові положення про місцеві ініціативи на рівні підзаконного нормативно-правового акту, яке носило б рекомендований характер і могло використовуватися при розробці статутів територіальних громад до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та додатків до нього.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Статут територіальної громади м. Хмельницького. Рішення п'ятнадцятої сесії № 5 від 31.05.2017 р. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/statut-terytorialnoyi-gromady-m-hmelnyckogo>.

3. Про місцеві ініціативи: проект Закону України від 6 липня 2015 року. № 2296а. *Верховна Рада України. Законотворчість*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55906

4. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика : посіб. для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса, 2016. 736 с.

МІЩЕНКО ІЛОНА ВОЛОДИМИРІВНА,
доц. кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
канд. юрид. наук, доц.

СУБ'ЄКТИ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Митне законодавство України від моменту започаткування й до сьогодні перебуває в процесі перманентного реформування. Митні кодекси чи не що десять років змінюють один одного, окремі підзаконні акти навіть не встигаючи набути чинності, її втрачають. Часті зміни, окрім користі, на жаль, тягнуть за собою і певні проблеми, непорозуміння та неодноманітне тлумачення окремих законодавчих положень. В якості прикладу в цьому контексті розглянемо питання суб'єктів митного права як потенційних учасників митних правовідносин за законодавством України.

Суб'єктний склад митної справи України досить широкий, про що неодноразово писали вітчизняні науковці [4; 5]. В численних класифікаціях важко не помітити, що один і той самий суб'єкт митного права може мати приналежність до кількох класифікаційних угруповань, у т.ч. через різну його назву відповідно до положень Митного кодексу України. Декларант, підприємство, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в принципі можуть бути однією і тією самою особою за фактом, однак по-різному називатися в головному акті митного законодавства. Навряд чи така красномовність та знання широкого синонімічного ряду з боку законодавця буде оцінено самими суб'єктами, які залучені до митної справи. Загальновідомим є факт, що чим однозначніше законодавче формулювання, тим простіше його застосовувати, якщо, звісно, належного правозастосування прагнули автори МК України.

Громадянин в розумінні розробників МК України є громадянином України, іноземним громадянином або особою без громадянства [1]. Невже в українській мові не знайшлося жодного слова чи словосполучення, окрім «громадянин», яким би можна було позначити

ці три категорії людей, уникнувши оксюморона? Уявляється, що за-
позичена з цивільного права категорія «фізичні особи» все ж краще
характеризувала б зазначених осіб, адже зосереджувала увагу не на
їхній громадянській приналежності, а на специфіці правового статусу.

Невдалим вважаємо й дефініцію підприємства, яка наведена у
статті 4 МК України, адже у звичному розумінні, відповідно до час-
тини 4 ст. 62 Господарського кодексу України, підприємство є юри-
дичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки
в установах банків і може мати печатки [3]. Називати підприємствами
і фізичних осіб-підприємців, як це зроблено в МК України, вважаємо
некоректним, адже це вносить плутанину та ускладнює праворозу-
міння і правозастосування. У випадках і з громадянами, і з підприємст-
вами вважаємо, що застосовувати такі ключові загальновідомі терміни,
які роками мали й продовжують мати свої незмінні визначення, для
вузьких цілей конкретного нормативного акту вкрай не доречно.

Крім того, не можна оминати увагою й таких суб'єктів, згаданих
в МК України, як «підприємство-резидент, що виконує будь-яку роль в
міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпорт-
ер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу)»
(ст. 12), «підприємства та громадяни, що переміщують товари, транс-
портні засоби комерційного призначення через митний кордон України
або провадять діяльність, контроль за якою відповідно до цього Кодексу
покладено на митні органи» (ст. 21), «особи, які переміщують товари,
транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон
України чи провадять діяльність, контроль за якою цим Кодексом по-
кладено на митні органи» (ст. 334) [1]. В наведеному переліку зазна-
чено фактично одних і тих самих суб'єктів, причому в самому узагаль-
неному варіанті. Чому законодавець вживає різні назви одних і тих самих
суб'єктів у кодифікованому акті, ніби плутаючи його з художнім твором,
де потрібно уникати повторів для милозвучності, наразі не відомо.

Якщо звернутися до МК Європейського Союзу, зокрема до
його положень, якими визначаються суб'єкти, що беруть участь у
митних правовідносинах, можемо спостерігати мінімізаційний підхід,
тобто введення у ці правовідносини мінімальної, але достатньої кіль-
кості суб'єктів, кожен з яких знаходиться на своєму місці, називається
однаково у всьому тексті і не може бути ні з ким сплутаний.

Так, МК ЄС обмежився такими суб'єктами, які є безпосеред-
німи учасниками митних правовідносин, як:

– особа – фізична особа, юридична особа та будь-яке об'єд-
нання осіб, яке не є юридичною особою, але яка визнано відповідно до
законодавства ЄС чи національним законодавством правоздатним ви-
конувати юридичні дії;

– декларант означає особу, яка подає митну декларацію, декларацію про тимчасове зберігання, загальну декларацію про виїзд, загальну декларацію про виїзд, декларацію про реекспорт або повідомлення про реекспорт на своє ім'я або особу, на ім'я якої подається така декларація або повідомлення;

– утримувач товару – це особа, яка є власником товару або яка має право розпорядження ним, або у володінні якої перебуває товар;

– особа, відповідальна за митну процедуру особа, яка подає митну декларацію або від імені якої подається ця декларація (декларант), або особа, якій передані права та обов'язки щодо митної процедури [2].

До цих суб'єктів ми умисно не віднесли митних представників, які є посередниками і беруть участь у правовідносинах від імені зазначених вище суб'єктів.

Більш детально варто зупинитися на суб'єкті, який визначений у МК ЄС, однак абсолютно проігнорований МК України, і дарма. Це – економічний оператор. МК ЄС дає наступне визначення цьому суб'єкту: особа (фізична або юридична), яка здійснює діяльність, що підпадає під регулювання митним законодавством [2]. Іншими словами, всі суб'єкти митно-правових відносин, чия діяльність регулюється Митним кодексом, а також іншими актами митного законодавства, за винятком суб'єктів митної адміністрації, підпадають під наведене вище визначення. Варто відзначити, що використання цього поняття в контексті узагальненої категорії, яка об'єднує всіх, на кого поширюються митні правила, є досить зручним. В тих випадках, коли мова йде про права, обов'язки всіх без винятку учасників митної справи, немає сенсу перелічувати всі категорії суб'єктів. Використання цього терміну дало би змогу відмовитися від довгих та складних словесних конструкцій, на кшталт «підприємства та громадяни, що переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України або провадять діяльність, контроль за якою відповідно до цього Кодексу покладено на митні органи» та його різних варіацій, що містяться у вітчизняному МК. Вважаємо, що просте і зрозуміле словосполучення «економічний оператор» має обов'язково бути введеним до МК України. тим більше, що останній оперує терміном «авторизований економічний оператор».

Підводячи підсумок, варто зазначити, що недосконалість вітчизняного митного законодавства, зокрема, в частині визначення суб'єктів митних правовідносин, на жаль стала майже звичним явищем. Законодавець систематично, в кожному Митному кодексі, робить одну й ту ж саму помилку, ухиляючись від однозначності формулювань, чіткості дефініцій та одноманітності підходів до використання загальноприйнятої та усталеної юридичної термінології. Приклади із актів митного законодавства Європейського Союзу красномовно свідчать про відсут-

ність необхідності «винаходити велосипед», ховати за складними словесними конструкціями звичні для правозастосовника речі, а також про доцільність називати все своїми іменами, без непотрібних синонімів та аналогів. Хочеться сподіватися, що у даному напрямку гармонізація митного законодавства України буде відбуватися значно активніше, і результати не змусять себе довго чекати.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
2. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02013R0952-20200101> (дата звернення: 21.03.2021).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
4. Федотова І. О. Учасники митних правовідносин: поняття і класифікація. *Вісник Академії митної служби України*. 2011. № 2 (7). URL: <http://hdl.handle.net/123456789/894> (дата звернення: 10.04.2021)
5. Прокопенко В. В. Понятие и особенности таможенных правоотношений. *Митна справа*. 2007. № 4. С. 8–13.

МУКОМЕЛА КАТЕРИНА ОЛЕГІВНА,

студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Активний розвиток інтелектуальної, творчої діяльності людей, визначає необхідність її відповідного, правового забезпечення. В Україні, для належного захисту права інтелектуальної власності, створено законодавчу базу, низку законів про інтелектуальну, творчу діяльність та інші підзаконні акти. Дані законодавчі засади спроможні забезпечити охорону права інтелектуальної власності на належному рівні, хоча сама система охорони права інтелектуальної власності не позбавлена низки істотних недоліків, суперечливих положень, окремих неузгодженостей та прогалин. Саме тому одним із фундаментальних способів захисту права інтелектуальної власності є кримінально-правовий.

Вивчення способів захисту права інтелектуальної власності у сфері кримінального права були предметом уваги провідних фахівців.

Зокрема, дослідженням цього питання займалися М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, А. І. Кубах, В. О. Жаров, І. А. Редько, О. І. Романюк та багато ін.

Незважаючи на доволі значну кількість праць з приводу кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності, це питання повною мірою не досліджене, а з огляду на те, що Україна проголосила одним із стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики інтеграцію до ЄС, сучасне прискорення адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності набуває особливого значення у зв'язку з виконанням міжнародних зобов'язань України. Саме це свідчить про актуальність та необхідність дослідження питання кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності [2, с. 70].

Так, за даними Офісу Генерального прокурора лише за перший квартал 2021 р. за порушення авторського права та суміжних прав було обліковано 16 кримінальних правопорушень у звітному періоді [4].

Аналіз матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що в Україні винесено за 2020 рік винесено всього 10 вироків за ст. 176 КК України (порушення авторського права і суміжних прав).

Чинне законодавство передбачає три види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності: цивільну, адміністративну та кримінальну. Водночас, слід зазначити, що, на нашу думку, кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності є хоч найсуворішим, проте ефективним заходом для гарантування законності. Для України поняття «правовий інститут інтелектуальної власності» є порівняно новим явищем, оскільки, на жаль, населення має недостатній рівень правової культури, що виявляється і в низькому рівні поваги до інтелектуальної власності інших.

В контексті дослідження кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності доцільно також згадати дисертацію А. С. Нерсесян, у якій автор розглянув питання кримінально-правової охорони в контексті основних соціальних та правових чинників, які впливають на стан кримінально-правової охорони цих прав.

Якщо порівняти склади злочину в сфері авторського права за попереднім Кримінальним кодексом України (мається на увазі КК України від 12 грудня 1960 року, що втратив чинність) і нині чинним, то виявляється, що такий склад злочину як випуск під своїм ім'ям або інше присвоєння авторства на чужі твори науки, літератури і мистецтва (плагіат) виключений з кримінально-правового захисту. Незаконне відтворення і розповсюдження також по-різному трактується у цих КК України. У раніше чинному КК України незаконне відтворення або розповсюдження стосувалося лише творів, які випущені у світ під чужим іменем або були присвоєні іншим чином. Відповідно до чинного КК

України незаконне відтворення і розповсюдження стосується всіх творів, комп'ютерних програм і баз даних, а також виконань, фонограм і програм мовлення.

Примітка до ст. 176 КК України розкриває поняття «матеріальна шкода у значному розмірі» і «матеріальна шкода у великому розмірі» та «матеріальна шкода в особливо великому розмірі».

У ст.ст. 176 та 177 КК України матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі – якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Як зазначено у ст. 176 КК України незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо ці дії завдали матеріальної шкоди у великому розмірі [1].

На думку Новікова О. В., в зазначеній статті визначено дії, що є кримінальними правопорушеннями: незаконне відтворення, поширення творів науки, літератури й мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних. У статті твори науки, літератури й мистецтва, комп'ютерні програми і бази даних названо об'єктами кримінально-правової охорони. Виникає питання, чому законодавець виділив серед творів науки окремо комп'ютерні програми та бази даних, адже ці об'єкти є об'єктами права інтелектуальної власності нарівні з іншими об'єктами авторського права. Може скластися враження, що кримінально-правовій охороні підлягають тільки комп'ютерні програми та бази даних, а ілюстрації, карти, схеми, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки та інші деякі об'єкти авторського права такої охорони не підлягають [5, с. 114].

Аналіз КК України у сфері захисту права інтелектуальної власності показав відсутність єдиної, цілісної, ефективної і надійної системи правового захисту інтелектуальної власності. Держава докладася зусиль для посилення захисту права інтелектуальної власності, але поки що, на превеликий жаль, значних результатів не досягнуто.

Комплексній розробці заходів запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності в Україні сприятиме дослідження зарубіжного та міжнародного досвіду боротьби з цим негативним явищем. Передові країни світу і міжнародні організації, усвідомлюючи значення

інтелектуальної власності для економічної безпеки, виробили дієві стратегії протидії піратству та поширенню контрафактної продукції як на внутрішньому ринку, так і на міжнародній арені. У результаті такої науково обгрунтованої політики зазначеним державам вдалося знизити рівень злочинності у сфері інтелектуальної власності, виробити позитивну практику правоохоронних органів у боротьбі з нею.

Важливе місце в протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності належить Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол), діяльність якої спрямована на викриття транснаціональних організованих мереж виробництва та збуту контрафактної продукції.

Починаючи з 2002 р., Інтерполом впроваджується спеціальна Програма щодо інтелектуальної власності, що має такі цілі: розробка стратегій боротьби з транснаціональною організованою злочинністю у сфері інтелектуальної власності; підвищення обізнаності серед політиків, зацікавлених сторін та громадськості про центральну роль злочинних організацій в поширенні контрафактної продукції; посилення ефективності національних та регіональних правоохоронних органів у протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності; координація правоохоронних органів у зазначеному напрямі; надання допомоги міжнародним правоохоронним органам і проведення навчання їх співробітників [3, с. 196].

На нашу думку, зарубіжний та міжнародний досвід запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності характеризується комплексним підходом до протидії цієї злочинності, а також залученням громадськості та виробників інтелектуальної продукції. Важливе місце у практиці протидії займає високий рівень професійної підготовки працівників правоохоронних органів, проведення наукових досліджень злочинності у сфері інтелектуальної власності, розробка технічних заходів виявлення досліджуваних злочинів та осіб, що їх вчинили, фіксацій доказів, які будуть використанні під час обвинувачення.

Отже, підводячи підсумок, можна дійти до висновку, що в умовах сьогодення необхідно, з одного боку, вдосконалювати кримінальне законодавство, що регулює діяльність і забезпечення належної реалізації права інтелектуальної власності, враховуючи стрімкий розвиток й широке коло відносин в сфері права інтелектуальної власності, які потребують необхідного надійного врегулювання та захисту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 374.
2. Кульчинська Ю. О. Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності. *Юридична наука*. № 9, 2013. С. 69–79.

3. Топчій В. В. Генезис основ кримінально-правового захисту права інтелектуальної власності в Україні. *Юридичний бюллетень*. Вип. 6, 2018. С. 194–200.

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. Офіційний веб-сайт «Генеральна прокуратура України». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_ (дата звернення 08.04.2021).

5. Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків, 2015. 187 с.

НАВРОЦЬКА ВІРА ВЯЧЕСЛАВІВНА,

доц. кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доц.

ПРАВО НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ «ПРОТИ» ЧИ «ЩОДО» СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

Право особи не зізнаватися в інкримінованому їй правопорушенні прямо передбачено і у вітчизняному законодавстві, і у низці міжнародних конвенцій, ратифікованих ВРУ (а, відтак, таких, що є частиною національного законодавства), і в законодавстві усіх країн Європейського Союзу

Варто звернути увагу на те, що український законодавець демонструє різний підхід щодо вирішення питання про сферу права особи на надання інформації стосовно себе й інших осіб. До прикладу, у ст. 18 КПК України («Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї») йдеться про те, що: «Жодна особа не може бути примушена визнавати свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення [тут та далі – курсив мій – В.Н.] у вчиненні кримінального правопорушення. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення *проти* неї ... Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні близькими родичами чи членами сім'ї кримінального правопорушення».

Вадою аналізованого положення КПК України 2021 р. є те, що свобода від самовикриття (й викриття близьких родичів та членів сім'ї) розуміється занадто вузько: як право не зізнаватися у вчиненні саме

кримінального правопорушення (вчиненого як нею самою, так і іншими особами, прямо названими у законі).

Водночас, згідно ст. 63 Конституції: «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення *щодо* себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом».

Використання словосполучення «щодо себе» (а не «проти себе») свідчить, що хто-небудь може відмовитися подавати у процесі як інформацію, що можливо, буде використана для формулювання підозри/обвинувачення, так і таку, яка може бути нейтральною у конкретній ситуації (наприклад, дані про місце народження, рівень освіти тощо) або ж відомості, які навпаки, дають підстави захоплюватися нею, проте які вона з певних причин (до прикладу, внаслідок скромності) не хоче робити загальним надбанням.

Отже, відповідне положення КПК суперечить й суттєво звужує зміст ст. 63 Конституції України. Аналізована норма Конституції як така, що звільняє будь-кого від обов'язку доводити не лише свою невинуватість, а й будь-які інші обставини у провадженні, має пріоритет над положеннями ст. 18 КПК України, позаяк надає більш широкі гарантії. До того ж, згідно ієрархічного колізійно-правового принципу, Конституція як акт з вищою юридичною силою має перевагу над іншими нормативно-правовими актами.

НІКІФОРОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА,

доц. кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
канд. юрид. наук, доц.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРОБАЦІЮ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Законодавство України про пробацію розроблялося у відповідності з положеннями міжнародного права, а саме низки європейських конвенцій та рекомендацій. До них, зокрема, належать Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 рік), Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS № 51, 1964 рік), Рекомендація № R (92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів. Загалом ухвалено близько 20 резолюцій, що спрямовані на розвиток у країнах – учасницях ООН або Ради Європи заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Проте основним європейським нормативно-

правовим актом у сфері регламентації пробації, на який і опиралися вітчизняні науковці та законодавці при розробці Закону України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року є Рекомендація № СМ/(2010)ІКМРС про Правила Ради Європи про пробацію, який було прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 20 січня 2010 року [1, 2].

Закон України «Про пробацію» відображає більшість принципів та загальних положень Правил Ради Європи про пробацію. Визначення поняття «пробація» в Законі та Правилах дещо різняться, проте в основному зміст цих понять співпадає. Проте мета пробації в Законі є вужча від мети, визначеної Правилами. Останні мету пробації визначають як залучення засудженого до громадського (суспільного) життя, а також забезпечення безпеки суспільства. Проте в Законі мова йде лише про забезпечення безпеки суспільства, засобами досягнення якої є виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними нових правопорушень. Проте, якщо залучення засудженого до громадського життя (або ресоціалізація) не визначена як мета пробації, то це зміщує акценти усіх засобів та методів реалізації пробації. Персонал органів пробації зосереджений на тому, щоб особа, засуджена до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі або звільнена від відбування покарання з випробуванням в майбутньому не вчиняла кримінальних правопорушень, в тому числі і шляхом здійснення соціально-виховної роботи та надання допомоги. Проте соціальна, медична, психологічна та інша допомога повинна надаватися засудженому з метою залучення особи до громадського життя. Державні та недержавні органи, громадські та релігійні організації, усі громадяни повинні бути у цьому особисто зацікавлені, тоді боротьба зі злочинністю стане справою всього суспільства і Україна зможе досягнути тих результатів, які мають європейські країни. Звичайно економічний та матеріальний рівень життя країни суттєво впливає на всі процеси, які відбуваються в державі, в тому числі і на залучення засуджених до громадського життя. Рівень соціальної допомоги, яка в Україні може бути надана суб'єктам пробації набагато нижчий від країн Європейського Союзу. Проте визначення відповідної мети в основному законі, який регулює пробацію в Україні, буде здійснювати вплив і на зміст інших нормативно-правових актів у цій галузі, а відповідно й на зміст роботи органів пробації.

Правилами Ради Європи про пробацію визначено функції, якими державам рекомендовано наділяти органи пробації. Закон про пробацію відображає більшість із цих функцій. Проте поза межами нормативного регулювання в Україні залишилися інші (тобто крім досудових) доповіді-рекомендації, робота з потерпілими від злочинів, відновне правосуддя, робота з сім'єю засудженого (в Україні така робота здійснюється лише з сім'ями засуджених-неповнолітніх), елек-

тронний моніторинг, постпенітенціарний контроль, а також робота із засудженими-громадянами інших держав та за кордоном. Крім того, з поля зору наглядової пробації в Україні випали особи умовно-дostroково звільнені від відбування покарання у виді обмеження та позбавлення волі. Щодо таких осіб після звільнення повинні застосовуватися не лише заходи соціальної адаптації, передбачені Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17 березня 2011 року, але й повноцінна наглядова пробація з урахуванням особливостей відповідного виду звільнення від відбування покарання. Крім того, координація взаємодії різних органів та інституцій щодо здійснення соціальної адаптації засуджених осіб повинна бути покладена саме на орган пробації, метою функціонування якого повинно бути залучення засуджених до суспільного життя (ресоціалізація), про що вже згадувалося вище [1, 2, 3].

Не менш важливими є функції роботи з потерпілими та сім'ями засуджених. Координація цієї роботи органом пробації цілком відповідає меті пробації, визначеній Правилами. Згідно Правил, робота з сім'ями засуджених полягає у наданні їм допомоги, консультацій та інформації. В Україні робота з сім'ями повнолітніх засуджених проводиться лише на рівні соціальної роботи із сім'ями, які опинилися в складній життєвій обстановці і лише за зверненням відповідних осіб. Проте реалізація мети залучення засудженого до суспільного життя не можлива без налагодження взаємин засуджених із їх сім'ями (якщо такі є), а також вирішення складних життєвих обставин, які часто мають місце у сім'ях засуджених. В практиці органів пробації є непоодинокі випадки, коли надання соціальної допомоги засудженим полягає саме в наданні допомоги їх сім'ям, особливо коли до співпраці органами пробації залучаються певні державні чи недержавні установи або волонтери пробації. Слід звернути особливу увагу на те, що в Правилах рекомендовано службам пробації здійснювати роботу засуджених як безпосередньо, так і через інші відомства-партнери. Вважаю, що функція органу пробації повинна полягати у виявленні потреб сімей засуджених та в координації роботи різних підприємств, установ, організацій щодо надання необхідної допомоги, консультацій та інформації сім'ям засуджених. Така функція повинна бути покладена на орган пробації Законом України «Про пробацію», а механізм її реалізації передбачений іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, гармонізація законодавства України про пробацію з правом Європейського Союзу повинна полягати у максимальному наближенні функцій органу пробації, передбачених Законом України «Про пробацію» до положень Правил Ради Європи про пробацію.

Причому згідно цих правил, а також практики здійснення пробації в країнах-членах Європейського Союзу, функції персоналу органів пробації можуть полягати в оцінці, виявленні потреб та координації роботи різних державних та недержавних установ у здійсненні соціальної та виховної роботи із засудженими, їх сім'ями та потерпілими. Саме такий алгоритм є найбільш прийнятний для України, враховуючи фінансові, матеріальні та кадрові проблеми, які мають місце в органах пробації.

Список використаних джерел

1. Правила Ради Європи про пробацію. Рекомендація CM/Rec(2010)1. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097>
2. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-19>
3. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3160-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>. doi: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.2.11>

ОБРУСНА СВІТЛАНА ЮРІВНА,
проф. кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
д-р юрид. наук, доц.;

ЛЕБІДЬ АННА ІВАНІВНА,
магістрантка Черкаського інституту
пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ВИДИ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Згідно з положеннями Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Виконання цього обов'язку покладається на спеціально уповноважені органи державної влади, одним з яких є Національна поліція України. Для виконання своїх повноважень даному органу надано право використовувати широкий інструментарій адміністративного впливу, який складають різні за значенням заходи.

Одним із таких заходів є превенція, яка відіграє значиму роль у роботі Національної поліції України, що підтверджується використанням в роботі останньої великого кола превентивних заходів різних видів.

Безпосередньо щодо видів поліцейських превентивних заходів, то в науковому середовищі останні піддавались лише аналітичним дослідженням, в свою чергу, питанням їх класифікації на сьогоднішній день ніхто не займався. Втім, окрема частина видів превентивних заходів висвітлюється у ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до цієї статті, поліція може застосовувати наступні превентивні заходи: 1) перевірку документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхневу перевірку і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимогу залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірку дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірку дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування [2].

Слід відмітити, що наведені превентивні заходи не є однорідними між собою, адже передбачають різну ступень та широту правового впливу на правові відносини. Окрім того, деякі превентивні заходи з числа вищенаведених є комплексними за своїм характером, тобто, виступають складною системою інших, більш простих.

Законодавством також визначаються основні вимоги до заходів, зокрема превентивних, яким використовуються в діяльності поліції. Так, будь-який поліцейський захід має бути: законним – тобто визначений законом, адже застосування поліцейських заходів всупереч закону так чи інакше може порушити права та обов'язки інших осіб, що зумовить настання відповідних правових наслідків; необхідним якщо виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший поліцейський захід, або його застосування було неефективним, а також якщо такий захід заподіює найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам; пропорційним – якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди; ефективним – застосування відповідного заходу повинно забезпечувати виконання повноважень поліції [3].

Зазначимо, ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» містить лише частковий перелік видів превентивних заходів, які застосовуються в діяльності поліцейських органів. Натомість в своїй роботі

останні досить часто використовують заходи, які згідно із авторським уявленням превентивних заходів, представленим у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, також мають відношення до превенції.

Наприклад, не передбачена нормами Закону України «Про Національну поліцію», але також виражає превентивну частину діяльності поліції превентивна (профілактична) робота дільничних офіцерів поліції. Остання являє собою передбачену законодавством України діяльність, спрямовану на попередження кримінальних та інших правопорушень, перевірку дотримання обмежень, установлених законом відносно осіб, які перебувають на превентивному обліку [4]. В рамках цієї роботи дільничні офіцери поліції здійснюють превентивні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліку в органах поліції, для попередження вчинення ними правопорушень із залученням до цієї роботи громадськості.

Слід наголосити на тому, що превенція включає в себе реалізацію дій інформаційно-аналітичного характеру. Вони притаманні окремій частині роботи Національної поліції, через що їх можна розглядати як окремий вид превентивних заходів. Зокрема, інформаційно-аналітичні заходи передбачають: формування баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; використання баз (банків) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснення інформаційно-пошукової та інформаційно-аналітичної роботи; здійснення інформаційної взаємодії з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями [5].

В своїй роботі органи поліції використовують досить широке коло превентивних заходів, які відрізняються між собою за характером правового впливу, механізмом реалізації та ступенем глибини правового дозволу на їх здійснення. З метою класифікації всіх превентивних дій, запропоновано розподілити їх на дві великі групи, а саме прості, що об'єднують в собі превентивні заходи одиничного типу, виражені в якійсь конкретній дії (перевірка документів; опитування особи; зупинення транспортного засобу; поверхнева перевірка і огляд; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; проникнення до житла чи іншого володіння особи; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису) та комплексні – об'єднана певною метою система дій превентивного характеру (обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом;

поліцейське піклування; превентивна (профілактична) робота дільничних офіцерів поліції; заходи інформаційно-аналітичного характеру).

Реальне нормативне закріплення такого широкого кола превентивних заходів, які в своїй діяльності має право використовувати Національна поліція України, говорить про розвиток та удосконалення діяльності останньої, зокрема, в аспекті превентивного напрямку роботи та відходу від застарілих каральних методів, застосування яких славилась розформована на сьогоднішній день міліція.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. №72/1. ст. 2598.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. ст. 379.
3. Іванцов В. О., Чишко К. О. Характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції. Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти : колективна монографія / за заг. ред. А. С. Нестеренко. Одеса : ВД «Гельветика», 2017. 528 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ, інструкція від 28.07.2017 р. № 650. *Офіційний вісник України*. 2017. № 70. ст. 471.
5. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова КМУ від 28.10.2015 р. № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. ст. 2971.

ОБРУСНА СВІТЛАНА ЮРІЇВНА,

проф. кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
д-р юрид. наук, доц.;

РУДЬ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,

магістрант Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасному світі інформаційні технології є незамінним засобом ефективного управління, зокрема й у сфері здійснення правосуддя. Захищені інформаційні системи надають можливість особі швидкого доступу до нормативно-правових актів, документів судової практики, а

також до інформації судових і правоохоронних органів, чим забезпечується реальна доступність правосуддя.

Необхідність застосування інформаційних технологій в юридичному секторі держав-членів Ради Європи викладені в низці Рекомендацій. Як уже зазначалося, Рекомендація CM/Rec (2009) 1 KM PE державам-членам від 18 лютого 2009 р. визначає зміст поняття «електронне правосуддя» [1].

У Рекомендації Rec (2001) 3 KM PE визначено елементи електронного правосуддя: використання електронних засобів для відкриття провадження, функціонування електронного документообігу, що забезпечує здійснення певних процесуальних дій; створення судових інформаційних систем та забезпечення до них доступу як усім учасникам судового процесу, так і іншим зацікавленим особам тощо [2].

Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій є частиною Стратегії Європейського Союзу «Правосуддя для електронного уряду», що реалізується з 2016 р. до 2020 р. У вказаній Стратегії визначено зміст електронного правосуддя під яким розуміється застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у реалізації правосуддя. Основні напрямки реалізації вказаного проекту: розробка і впровадження новітніх інформаційних автоматизованих систем; синхронізація і цифрова архівація; безпечний режим роботи з інформацією та її захист; запровадження окремої технологічної платформи; обмін судовою інформацією в межах Європейської співдружності, організація комунікації між органами влади та громадянами [3].

Нині такою платформою є E-Justice – потужний Інтернет-ресурс, мета функціонування порталу якого – поліпшення доступу до правосуддя для громадян Європейського Союзу. Розміщену на порталі інформацію перекладено на 23 офіційні мови Європейського Союзу. Вона включає інформацію щодо діяльності органів судової влади, правила звернення до суду, процесуальне законодавство тощо.

Значно сприяла електронному правосуддю і практика Європейського суду з прав людини. У низці рішень суд наголошував, що суди не вправі відмовити у відкритті, залишити без руху чи повернути позов, поданий у електронній формі. Так, у рішенні у справі «Товариство партнерів-адвокатів проти Словаччини» від 16 червня 2009 р. суд наголосив, що відмова з боку судів розглянути позовні заяви призвела до непропорційного обмеження права заявника на ефективне представлення справи у суді, що порушує ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4].

Названі міжнародно-правові акти спонукають як працівників суду, так і інших користувачів юридичних інформаційних систем до вивчення та використання нових можливостей, що стають доступними

завдяки новітнім технологіям, для того, щоб модернізація судових процесів дозволяла краще враховувати вимоги користувачів, зміцнювати суспільну довіру й гарантувати дотримання інтересів правосуддя. Міжнародний досвід інформатизації системи судочинства свідчить, що протягом останніх років у різних країнах світу активно впроваджується в практику електронний суд.

Як зазначено нідерландським експертом Дорі Рейлінгом, в Європейському Союзі розроблено чотири рівні взаємодії між громадянами та владою: онлайнова інформація про загальнодоступні послуги; одностороння взаємодія, що передбачає ознайомлення з інформацією на сайтах, завантаження із них форм документів; двостороння взаємодія: обробка форм, процесуальні дії в цифровій формі; транзакція: робота зі справою, прийняття та оголошення рішення, оплата, тощо [5, с. 4].

У багатьох зарубіжних країнах уже апробовані і ефективно працюють системи електронного правосуддя, що відповідають усім вказаним рівням. У країнах Європи впровадженню електронного суду сприяли як прийняття низки нормативно-правових актів Ради Європи, так і прагнення реформування судової системи.

Так, у Великобританії окремі елементи електронного судочинства почали вводитись у практику ще у 80-х роках минулого століття. А у 2016 році було анонсовано проведення цифрової реформи судочинства. Після модернізації судів, на яку було виділено значне фінансування, досить розвиненим напрямом є проведення дистанційних засідань за допомогою онлайн-зв'язку.

У Європі одним із лідерів у використанні технологій безпаперового документообігу в судочинстві є Фінляндія. Цьому сприяли низька щільність населення, віддаленість правоохоронних органів один від одного, ну і, безумовно, розвиток телекомунікаційних технологій. У 2003 році було створено інтегровану інформаційну систему правоохоронних органів, головним координатором якої стало міністерство юстиції. Нині вона забезпечує функціонування всієї судової системи: 63 судових округів, 6 апеляційних судів і Верховного суду Фінляндії.

У Німеччині прийнято «Electronic File Management Act», що забезпечує можливість роботи з електронними копіями необхідних документів, сприяє взаємодії між судами та зацікавленими сторонами, доступності до необхідних документів.

У Бельгії створено комплексні системи електронного документообігу державних структур: e-Justice, Tax-on-Web, Police-on-Web. Із 2005 р. реалізується проект «e-Justice», що дає змогу судам, іншим інститутам судової влади, суб'єктам правових відносин здійснювати електронний обмін документами або взаємодіяти за допомогою Інтернет-технологій.

Відповідно, сервіси Tax-on-Web і Police-on-Web надають можливість автоматизувати процеси взаємодії між державними органами [6].

Позитивним із погляду ефективності правосуддя є досвід Польщі. Так, електронний суд м. Любліна розпочав свою роботу 1 січня 2010 р. Справи (окрім кримінальних) розглядаються в режимі електронних процедур. До компетенції електронного суду входить переважно розгляд справ про стягнення грошових коштів. За регламентом суду, рух всієї документації в суді здійснюється в режимі он-лайн, з можливістю оформлення електронних витягів з документів для передачі їх сторонам процесу. Для цього діє спеціальна електронна адреса суду. Завдяки електронним процедурам судовий розгляд став більш ефективним, а сам процес – значно швидшим [6].

Заслугове уваги спільний проект Австрії, Чеської Республіки та Португалії щодо створення www.infovictims.com (Портал жертв), який сприяє отриманню інформації широким колом громадян доступною мовою, забезпечує певний юридичний всеобуч. Мова йде про кримінальне судочинство.

Вказаний портал має досить незвичну побудову: у порталі використовується привабливий дизайн із анімованими картинками. Уся інформація викладена легкою для сприймання мовою, що спонукає громадян цікавитися інформацією й отримувати необхідні для себе знання. У Нідерландах пропонується подальше спрощення порталу та розроблений анімаційний відео-кліп, де жертвам роз'яснюються їхні права у ще більш короткій і доступній формі [7].

Як бачимо, у зарубіжних країнах впровадження електронного суду перебуває на різних рівнях і залежить від низки причин, тому під поняттям «електронний суд» розуміють різні технології, що застосовуються в судочинстві. Але електронні нововведення виправдовують своє існування, адже спрощують роботу судової системи та пропонують модель електронного діалогу між громадянином і державою.

Очевидними позитивними результатами електронного судочинства є економія матеріальних ресурсів і часу, зручність і підвищення прозорості правосуддя, забезпечення його доступності. Успішному впровадженню електронного суду сприяють рівень розвитку інформаційних технологій, значне державне фінансування, розроблення відповідної правової бази, системний підхід до впровадження проєктів, що, безумовно, має враховуватися й Україною.

Наша держава робить перші кроки щодо впровадження електронного суду, тому варто активно вивчати і використовувати позитивний досвід зарубіжних країн, що потребує більш поглиблених наукових досліджень, вироблення виваженого і системного підходу до використання вказаного досвіду на практиці.

Список використаних джерел

1. Рекомендація CM/Rec (2009) 1 КМ РЄ державам-членам від 18 лютого 2009 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/994_937
2. Рекомендація Rec (2001) 3 КМ РЄ. URL: sc.gov.ua/.../rekomendaciji
3. Правосуддя для електронного уряду. Стратегія ЄС. URL: <http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/nemzetkozi/english/ejustic>
4. Товариство партнерів-адвокатів проти Словаччини: Європейський суд з прав людини. Рішення від 16 червня 2009 р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO6242.
5. Рейлинг Дори Информационные технологии в судах Европы: мнения, практика и инновации. URL: <http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information>
6. Електронне правосуддя: Україна і світовий досвід впровадження. URL: <http://loyer.com.ua/uk/elektronne-pravosuddya-ukrayina-i-svitovij-dosvid>
7. Обзор передового международного опыта и практики по внедрению электронного судопроизводства и рекомендации по дальнейшему развитию информационной системы электронного судопроизводства «E-SUD» в Узбекистане. Ташкент, 2015. 92 с. URL: <http://www.undp.org/content/dam/uzbekistan/docs/>

ПЕРЕЛИГІНА РАЇСА ВОЛОДИМИРІВНА,
доц. кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права НАН України, канд. юрид. наук;
СЕМЕНЮК ПРИНА МИКОЛАЇВНА,
аспірантка Київського університету права НАН України

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС У КОНТЕКСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

На становлення такого правового інституту як звільнення від покарання упродовж багатьох століть впливали національне і зарубіжне законодавство, а також тенденції судової практики. Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, взаємна правова допомога, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання [1].

Звільнення від покарання як кримінально-правовий інститут – це зовнішньо оформлений структурний елемент галузі кримінального права (її Загальної частини), що становить систему кримінально-правових норм, покликаних цілісно регулювати певні суспільні відносини на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності засудженої особи. Ці суспільні відносини (що зумовлені специфічними юридичними фактами) виникають у зв'язку з недоцільністю призначення, реального чи повного виконання призначеного покарання, неспроможністю досягнення мети покарання, неможливістю виконання призначеного покарання, а також гуманізмом кримінального права [2]. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших законів України. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [3]. Зокрема дана норма вказує на проєвропейський курс нашої країни та дійсне проголошення того, що права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні. Варто зазначити, що дотримання норм Конвенції про захист прав і основоположних свобод суб'єктами здійснення правосуддя апіорі неможливе без урахування існуючої практики Європейського Суду [4]. Оскільки Конвенція є лише джерелом права, яка відображає статичний аспект об'єктивного права, а її норми є незмінними. Варто погодитись з тими юристами, які допускають можливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, яким це покарання в порядку помилування замінено не менше як на 25 років позбавлення волі. Так, 12 березня 2019 року ЄСПЛ прийняв рішення у справі «Петухов проти України (№ 2)». Володимира Петухова в Європейському суді представляли юристи Української Гельсінської Спілки з прав людини. Європейський суд постановив, що сьогодні в Україні кожен довічно ув'язнений страждає, не маючи «права на надію» колись вийти на свободу. Існуюча система президентського помилування не є ні прозорою, ні передбачуваною. В'язні не знають, що їм потрібно зробити, щоб сподіватися на звільнення. Контраргументи Уряду зводилися до таких положень:

- довічне позбавлення волі застосовується в Україні у виключних справах, і як альтернатива існує строкове відбування покарання;
- в інших країнах Європи (Ісландія, Литва, Мальта та Нідерланди) існує подібна до України практика щодо перегляду ув'язнення довічників;
- механізм президентського помилування є чітким та передбачуваним. Страсбурзький Суд спростував кожен з цих аргументів.

По-перше Суд відзначив, що можливість звільнення довічника за станом здоров'я еквівалентна праву «померти на волі, а не за тюремним парканом», тому що звільняють зазвичай безнадійно хворих. Тому ця процедура не є «можливістю звільнення» в розумінні Суду. Згідно з Положенням про помилування «особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин» [5]. ЄСПЛ акцентував на тому, що невідомо, що ж означають ці «виняткові випадки та надзвичайні обставини», і нічого не вказує на те, що тут береться до уваги пеналогічна (виховна, реабілітаційна) необхідність тримати когось в ув'язненні. Іншими словами, довічники не знають, як їм отримати право на звільнення. В Суду викликало питання обрахування «строку очікування» – терміну, який необхідно відбути перед тим, як звертатися за помилуванням. Положення вимагає відбути 20 років, і вже тоді отримує право клопотати перед Президентом. Смертна кара в Україні була замінена на довічне у 2000 році, а тому Уряд наполягав, що лише у 2020 році перші довічники зможуть звертатися до Президента. Суд збентежило те, що на практиці (станом на 6 липня 2016 року) більше 70 пожиттєво ув'язнених відбули 20 років в неволі, і 40 з них вже просили в Президента про звільнення, та отримали відмову. Суд відзначив неузгодженість позиції Уряду України та правозастосовної практики, назвавши це «показником відсутності прозорості та певності в застосуванні помилування». Наступним аргументом ЄСПЛ стало те, що Комісія при Президентові України у питаннях помилування не зобов'язана аргументувати відмови у застосуванні помилування, ці рішення не є публічними і не підлягають оскарженню.

Таким чином, міжнародна співпраця держав у сфері прав людини відбувається у формі запровадження певних стандартів щодо змісту правового статусу індивіда та прийняття державами зобов'язань дотримуватися цих стандартів у своєму внутрішньому законодавстві та в повсякденній діяльності. Також варто зазначити, що існують фактори, що створюють перешкоди ефективності впливу практики ЄСПЛ на здійснення національного правосуддя, зокрема, відсутність цілісного усвідомлення того, що практика ЄСПЛ є невід'ємною складовою конвенційної системи захисту прав людини і, як наслідок, некоректне сприйняття суддями її юридичної природи, а також недоліки чинного законодавства, в нормах якого передбачено різні правові механізми застосування або врахування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя. Наразі існують перспективи запровадження в національне законодавство досвіду зарубіжних держав.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 21.03. 2021 року).
2. Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / О. П. Горох ; за наук. ред. А. А. Музики. Київ : ВД «Дакор», 2019. 676 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 21.03. 2021 року).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/sh> (дата звернення 21.03.2021 р.).
5. Положення про порядок здійснення помилування. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 21.03. 2021 року).

ПЕТРИНЯК ДІАНА ІВАНІВНА,
студентка факультету бізнесу і права
Херсонського державного університету

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Державна підтримка підприємництва здійснюється на основі Закону України «Про державну підтримку і розвиток малих та середніх підприємств в Україні», в якому вказано, що з метою створення зручних економічних умов для розвитку малого та середнього підприємства держава має надавати своєчасну відповідну підтримку [1].

Можливості розвитку підприємств можуть допомогти вирішити економічні та соціальні проблеми окремих регіонів і навіть усієї країни. Саме в даній галузі працювали такі вчені як А. Базилюк, Г. Білоус, З. Ватаманюк, В. Кредісов, К. Кривенко, Кузнєцов, В. Ляшенко, Л. Мартинюк, А. Мельник, І. Михасюк та ін.

На думку підприємців, в Україні вагомими проблемами є:

1. Малий попит на продукцію. Відповідно 60 % підприємців відзначили дану проблему. Проте слід передбачити, що причиною цього можливо є низька купівельна спроможність покупців.

2. Занадто велике оподаткування. 43 % опитуваних позначили цю перешкоду. Ступінь податкового навантаження в Україні значно перевищує ступінь такого навантаження в інших країнах.

3. Згубний регуляторний клімат та значний регуляторний тиск. Ці труднощі вказали 36 % і 19 % підприємців відповідно. Так я

витрати на ведення підприємництва є дуже високими, зниження регуляторного навантаження зменшить витрати і буде сприяти заснуванню підприємництва [2, с. 17].

Гаврилук вважає, що середнє і мале підприємництва є важливою частиною та головною основою цивілізованої ринкової економіки та особливою частиною властивого йому механізму конкуренції. У порівнянні з великими підприємствами створення підприємництва середнього чи малого в Україні має багато переваг, а саме:

1. Середнє підприємництво може змінити економічну структуру (у країнах, що мають сприятливі умови для ведення бізнесу, більшу частину ВВП виробляють середні чи малі підприємства);

2. Створюють більше можливостей для працевлаштування за рахунок малого підприємництва;

3. Малі та середні підприємства забезпечують ринкову конкуренцію, допомагають наповнити ринок необхідними товарами та послугами, забезпечують швидке відновлення інвестицій, своєчасне реагування на зміни попиту та інші вигоди;

4. Середні підприємства можуть подолати галузеві монополії.

Іванілов О. С. визначає, що сьогодні український уряд визнає, що середнє підприємництво є провідною силою у подоланні негативних тенденцій у сталому економічному та соціальному розвитку. Тому з метою швидкого позбавлення від фінансово-економічної кризи та створення умов для поглиблення проведених ринкових реформ був прийнятий національний план підтримки середнього та малого бізнесу, який визначив такі напрямки реалізації плану:

– удосконалити ринкову інфраструктуру для сприяння розвитку середніх та малих підприємств, подальшого державного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу, включаючи персонал для малих та середніх підприємств;

– запровадити ефективну систему пільг та розширити діяльність на малий та середній бізнес;

– удосконалити існуючу спрощену систему оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;

– фінансова підтримка суб'єктів малого чи середнього підприємництва, особливо кредитна підтримка;

– представники середнього та малого бізнесу беруть участь у реалізації науково-технічних, соціальних та економічних планів та організують постачання продукції (машинобудування, послуги), що відповідає потребам держав та регіонів [3, с.728].

Васильєва Д. В. вважає, що пріоритетними заходами для підтримки та визначення основних перспектив розвитку середнього та малого підприємництва є:

1) державна допомога: сприяння формуванню комфортного ділового середовища (привести місцеві державні адміністративні органи та чинні закони та у відповідність з принципами національної регуляторної політики; встановити механізм для часткового погашення процентних ставок за позиками в місцевому бюджеті середніх і малих підприємств);

2) міжнародна підтримка (фінанси, технології, навчання): встановити механізм надання матеріальної допомоги малим та середнім бізнесам, які виробляють екологічно чисту сільськогосподарську продукцію та займаються переробкою та експортом [4];

А Тимченко О. І. вважає, що пріоритетними заходами для ефективної підтримки та визначення основних перспектив розвитку малого та середнього підприємництва є:

– забезпечити комплексну підтримку шляхом підряду, франчайзингу, лізингу тощо;

– співпраця малого та середнього підприємництва на основі політичних та економічних причин, а саме: профспілки, громадські об'єднання, кооперативи для стимулювання регіональної конкуренції (торгів), придбання товарів та послуг для малого та середнього підприємництва з державного та місцевих бюджетів, та підприємці беруть участь у виконанні регіональних замовлень;

– навчання та ефективне управління кваліфікованим персоналом: місцеві органи влади повинні сприяти їх самозайнятості шляхом надання одноразової грошової допомоги безробітним для початку власної кар'єри [5].

Тому уряду необхідно ще більше покращувати ситуацію в цьому плані. Створити відповідну правову базу для розвитку малого та середнього підприємництва, фінансової та кредитно-логістичної підтримки, науки та методології, інформації та консультування та кадрового забезпечення малого та середнього підприємництва.

Список використаних джерел

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

2. Біла книга. Політика розвитку МСП в Україні. URL: http://radakmu.org.ua/uploads/file//whitebook_sme2015.pdf

3. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 728 с.

4. Васильєва Д. В. Актуальні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. *Механізм регулювання економіки*, 2011, № 3.

5. Тимченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. *Ефективна економіка*. № 6, 2015.

ПЕТРІВ СОФІЯ,
студентка Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ;
МЕЛЕХ ЛЮБОМИРА ВОЛОДИМИРІВНА,
проф. кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доц.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ

В Україні на захист та гарантування соціальної допомоги мало-забезпеченим сім'ям діють Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [1], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [2], Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [3], Конституція України [4].

В ст. 46 Конституції України зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [4].

На думку Лаврухін В. В соціальний захист має розглядатися як категорія, що відображає сукупність відносин, які складаються в суспільстві з приводу виробництва, розподілу і перерозподілу суспільного продукту з метою забезпечення адекватної соціальної адаптації і інтеграції індивідів, не здатних самостійно справитися з негативною дією соціальних ризиків [5].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» малозабезпечена сім'я – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї [1].

Прожитковий мінімум для сім'ї – визначена для кожної сім'ї, залежно від її складу, сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення [6].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» право на державну соціальну допомогу мають малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають на території України [1].

Призначення і виплата соціальної допомоги в Україні здійснюється управліннями соціального захисту населення за місцем реєстрації уповноваженого представника малозабезпеченої сім'ї, а у сіль-

ській місцевості заяви з необхідними документами для призначення соціальної допомоги приймають виконавчі органи сільських і селищних рад та здійснюють їх передачу відповідним органам соціального захисту населення.

Допомога малозабезпеченим сім'ям призначається на півроку і через шість місяців сім'я знову має підтвердити своє право на виплати.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» у 2021 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги відповідно до Закону у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб – 35 відсотків, для дітей: 130 відсотків; для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю – 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму [7].

Станом на 2021 рік в Україні надаються такі пільги малозабезпеченим сім'ям, як:

1. Діти із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», забезпечуються безоплатними обідами у загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок коштів з місцевого бюджету [1].

2. Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, щорічно надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів ст. 19 Закону України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року [8].

3. Батьки, у яких розмір коштів, що припадають на одного члена сім'ї на місяць, не перевищує розміру мінімальної заробітної плати звільняються від плати за навчання у державних школах естетичного виховання дітей. Постанова Кабінету Міністрів України «Про плату за навчання у державних школах естетичного виховання дітей» [9].

4. Гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей [3].

5. Грошова допомога для найменш соціально захищених сімей (розміри цієї допомоги визначаються з урахуванням забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму) [1].

6. Органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади забезпечують безкоштовним харчуванням дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей із сімей, які отримують допомогу, які навчаються в державних і комунальних дошкільних закладах [1].

На нашу думку потрібно ще додати деякі пільги малозабезпеченим сім'ям. Насамперед, безоплатний проїзд в громадському транс-

порті, безоплатне отримання ліків та щорічне медичне обстеження позачергово, дітям віком до 12 років безоплатні поїдки в табори та оздоровчі комплекси раз на рік.

Позачергове отримання житла з житлового фонду соціального призначення або земельної ділянки, якщо в сім'ї більше трьох або дітей, які визнані інвалідами з дитинства I та II груп або інвалідами I групи і проживають разом з батьками. Відповідно до вимог Земельного кодексу України кожен громадянин має право отримати у власність земельні ділянки шляхом їх безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності [10].

Платити хоча б 40–50 % вартості балонного газу і комунальних платежів, абонплати за домашній телефон. Позачергове зарахування у заклади дошкільної освіти.

Отже, на основі вище викладеного можна зробити висновок, що Україна все таки потребує змін у сфері соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, оскільки ця реформа дозволить удосконалення соціальних відносин, а також буде сприяти розвитку підвищення рівня життя малозабезпеченим сім'ям.

Список використаних джерел

1. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

2. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text>

3. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України 21.11.1992 р. № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

4. Конституція України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Лаврухін В. В. Державне управління: теорія і практика. *Соціальний захист населення: понятійно-категорійний аналіз*. 2014. № 1. С. 61–70.

6. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

7. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

8. Про відпустки : Закону України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Про плату за навчання у державних школах естетичного виховання дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.07.1992 р. № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-92-%D0%BF#Text>

10. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

ПОДЛІСНА КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА,
студентка факультету міжнародних відносин
Хмельницького Національного університету;

ВАВРИНЧУК МИКОЛА ПРОРОКОВИЧ,
зав. кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. політ. наук, доц.

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Конституційна скарга як інститут відома в європейських державах давно, в Україні дискусії щодо його запровадження ведуться з 1996 року, з часу прийняття Конституції.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 02.06.2016 р. (набув чинності 30.09.2016 р.) було засновано інститут конституційної скарги. Хоча в наведеній 151 статті Конституції відсутня її обумовленість захистом основних (конституційних) прав і свобод людини, таке конституційне формулювання не повинно тлумачитися в іншому контексті.

Конституційну скаргу потрібно розглядати не тільки як гарантію прав людини, а й як багатоаспектне явище і, також, як інститут демократії. Запровадження конституційної скарги в Україні має концентруватися не лише на правозахисній ролі останньої, а й на значенні саме цього інституту для демократичної правової соціальної держави, що є орієнтиром розвитку для України, як це передбачено ст. 1 Основного Закону.

Більшість досліджень, направлених на обґрунтування зазначеного інституту, стосуються сприйняття конституційної скарги як дієвої гарантії прав людини.

Однак необхідно розуміти, що права людини стають реальною тільки в умовах демократичної правової державності. Тут і є зв'язок демократії і прав людини. Як наголосив відомий теоретик права М. Цвік, юридичне закріплення і фактична реалізація людьми своїх прав є однією з форм демократії [1].

Вагомий вклад щодо розробки ідеї конституційної скарги внесли праці вітчизняних науковців. Вони підтримують запровадження цього

інституту в Україні, серед них: А. Селіванов, А. Головін, В. Лемак., О. Петришен, В. Шаповал, А. М. Гультай, П. Євграфов. Зокрема, В. Шаповал вважає, що в Україні «є таке повноваження Конституційного Суду, як тлумачення законів, тлумачення Конституції, у тому числі і за зверненням громадян, але це замітник конституційної скарги» [2, с. 34].

Суддя Конституційного Суду України у відставці П. Євграфов (у своїй дискусії із українським конституціоналістом А. Селівановим) зазначає, що право громадян на конституційну скаргу виглядає не тільки як «правовий інструмент захисту конституційних прав і свобод, а й як орієнтир для держави, що зобов'язана дбати про людину, сприяти формуванню громадянського суспільства і відповідати за його безпеку» [3, с. 84].

Іноді можна натрапити на думку, що, в минулому, відсутність у конституційній юрисдикції України інституту конституційної скарги не є проблемою, оскільки вона компенсується індивідуальним конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України [4, с. 129]. Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) виділила конституційне звернення фізичних та юридичних осіб щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України в окремий різновид індивідуальної конституційної скарги [5]. Так, конституційна скарга є поряд із конституційним зверненням та конституційним поданням однією із форм звернення до КСУ. Ключовими характеристиками конституційної скарги є саме те, що вона може бути подана будь-якою особою, але за її допомогою можна оскаржувати лише конституційність застосованого в остаточному судовому рішенні закону або його окремого положення.

Конституційна скарга – це засіб ініціювання фізичною особою в органи конституційної юрисдикції спеціальної процедури щодо захисту її прав, порушених актом державного органу. Конституційним судом ініціюється визнання неконституційності акта державного органу. Звичайно, предметом відповідного розгляду є певні індивідуальні акти органів виконавчої влади, або адміністративні акти. В окремих країнах звертаються у зв'язку з порушенням конституційних прав і свобод шляхом застосування нормативно-правового акта чи навіть закону [2].

В Україні це питання є досить важливим, тому, що демократичний режим лише розбудовується. Він вміщує встановлення паритетних взаємовідповідальних відносин людини й держави, потребує закріплення за приватними особами права на оскарження рішень, дій або бездіяльності носіїв публічної влади.

Головна роль інституту конституційної скарги спостерігається в її призначенні для здійснення контрольної функції демократії. Значущою формою такого контролю є конституційна скарга. Конституційний Суд України в Рішенні від 05.10.2005 р. № брп/2005 у справі про

здійснення влади народом трактував так: «Положення частини другої статті 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» потрібно усвідомлювати те, що в Україні вся влада належить народові» [6]. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та реалізується народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, сформовані за Конституцією та законами України. Маючи на увазі позицію органу конституційної юрисдикції, можна вважати, що контрольний аспект демократії (передусім конституційна скарга) має для громадян, таке ж значення, як реалізація державної влади через вибори, референдуми й інші інститути прямої демократії.

Таким чином, інститут конституційної скарги може діяти на достатньому рівні і бути складовою системи конституційного права України, а конституційна скарга має бути одним із найголовніших засобів захисту порушеного права людини. Це впливатиме не тільки на підвищення рівня захищеності прав і свобод людини, а й на реалізацію подальшого становлення демократичного суспільства в Україні.

Серед найзначніших проблемних аспектів реалізації конституційної скарги в Україні варто наголосити на проблемі значної кількості недоліків під час подання скарги й проблеми регламентації порядку виконання рішень Конституційного Суду, яка є, потрібною і невідкладною для всіх форм звернень до КСУ.

Потребує належного опрацювання питання змін у структурі Конституційного суду України, викликаних необхідністю забезпечення розгляду скарг: запровадження додаткової палати у Суді, встановлення мита при поданні скарги, визначення вимог щодо фахового оформлення скарги, правових наслідків задоволення чи незадоволення скарги. Також потребують чіткого регламентування строки подання та розгляду конституційної скарги, особливості провадження. Потребує визначеності особливості провадження за конституційною скаргою в Конституційному Суді. Норма Конституції встановлює вимогу законодавчого регулювання порядку звернення з Конституційною скаргою до Конституційного Суду, однак не встановлено таких вимог щодо провадження з цією категорією справ.

Велика кількість конкретних аспектів моделі конституційної скарги, прийнятної для нашої держави, усе ще перебувають на стадії дискусій, що свідчить про потребу подальшого осмислення зазначених проблем і окреслює поле для майбутніх досліджень у цій сфері і внесення до Верховної Ради проекту змін до Закону України «Про Конституційний суд України».

Потрібно якнайшвидше вжити певних заходів для покращення ситуації, щоб конституційна скарга запрацювала на повну силу, це неодмінно зменшить кількість поданих заяв до ЄСПЛ, значно зміцнивши національні системи судоустрою та захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка / упоряд. О. В. Петришин, С. В. Шевчук, О. Р. Дашковська та ін.; відп. за вип. О. В. Петришин. Харків : Право, 2010. С. 191.
2. Шаповал В. М. URL: http://leksika.com.ua/16711027/legal/konstitutsiyna_skarga.
3. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності. *Право України*. 2003. № 4.
4. Ткачук П., Ткачук А. Роль і місце Конституційного Суду України у захисті основних прав і свобод людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 4.
5. Доповіді Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) «Про прямиий доступ до конституційного правосуддя» (85-ге пленарне засідання, Венеція, 17–18 грудня 2010 р.). URL: <http://www.venice.coe.int>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № брп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>.
7. Гультай М. М. До питання про необхідність впровадження конституційної скарги в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 6. С. 114–123.
8. Шаптала Н. Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 6. С. 130.

ПРОНІНА ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА,

доц. кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
канд. наук з держ. управління, доц.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК НА ТЕРИТОРІЇ АРК

Згідно з Конституцією України передбачено, що земля – основне національне багатство [1]. Разом з тим Цивільний кодекс відносить земельні ділянки до нерухомого майна і гарантує право власності на землю окремих осіб. Власник земельної ділянки може використовувати і розпоряджатися ним на свій розсуд.

16 березня 2014 року на території Криму та міста Сімферополь пройшов «референдум», результати якого не були визнані ні Європейським Союзом, ні США, ні Україною. Президент Росії Володимир Путін 18 березня сповістив про «приєднання» Криму до Росії.

Міжнародні організації визнали окупацію та анексію Криму незаконною та осудили дії Росії. Всі країни сходу ввели економічні санкції проти Росії. Росія вважає, що це не анексія, а «відновлення історичної справедливості». Верховна Рада України офіційно визначила дату тимчасової окупації Криму і Севастополя Росією 20 лютого 2014 року.

20 березня 2021 року набрав чинності указ Володимира Путіна № 201 від 20.03.2020 р., в якому розширюється перелік територій, на яких земельні ділянки не можуть належати іноземцям.

У цей список, увійшли всі райони і міста в окупованому Криму, які мають вихід до моря або межують з материковою частиною України. Ця заборона не поширюється лише на три внутрішніх району Криму – Первомайський, Красногвардійський і Білогірський, а також на міста Джанкой, Сімферополь і Красноперекоськ. Також до переліку не увійшли Верхньосадівська і Терновська сільради в Севастополі.

Дія указу поширюється на громадян України, які проживали на території Криму до окупації або проживають там досі, але не отримали паспортний документ окупаційної влади та мають у власності земельні ділянки на території АР Крим та міста Севастополя. Також, громадян України, які ніколи не проживали у Криму, не мають там реєстрації, але набули у власність земельні ділянки, розташовані на території АР Крим чи міста Севастополь. Іноземних громадян (окрім громадян РФ), які набули права власності на земельні ділянки на території АР Крим чи міста Севастополь відповідно до законодавства України.

Саме указ Президента Російської Федерації № 201 спричиняє безпідставне позбавлення права власності громадян України на земельні ділянки в Криму. За попередніми підрахунками, під таку експропріацію підпадають близько 10 тисяч осіб. Прокуратура АРК та м. Севастополя кваліфікує такі дії держави-окупанта як військовий злочин, за ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни). Громадяни України, які ризикують втратити земельні ділянки на півострові, мають звернутись до прокуратури автономії.

Цей указ – продовження загальної політики Російської Федерації по відношенню до населення окупованого півострова, навіть тих, хто там не проживає. За останні шість років Російська Федерація забирала власність в Криму під назвами: «націоналізація», експропріація, та вилучення по рішенням суду. Фактично указ № 201 вдарить по тим, хто в 2014 році відмовився від російського громадянства та зберіг паспорт України. Зараз ці люди можуть втратити останню можливість і стати іноземцями на власній землі.

Окупаційна влада Російської Федерації таким чином намагається видавити з Криму людей, які будь яким чином пов'язані з Україною. Зараз проходить кардинальний перерозподіл південного узбережжя та інших ділянок, які зможуть дістатися переселенцям з Росії. Таким чином Росія колонізує Крим за рахунок надання земельної власності на півострові іншим особам з Росії. Все це направлено на подальші проблеми з поновленням державного суверенітету України.

Європейський Союз не визнає незаконної анексії Кримського півострова Росією, яка є очевидним порушенням міжнародного права. Відповідно, ЄС не визнає цей указ та вважає набуття ним чинності ще однією спробою примусової інтеграції незаконно анексованого півострова до складу Росії. Крим є частиною України. Цей указ також є порушенням міжнародного гуманітарного права, оскільки є ще одним кроком до примусового набуття жителями півострова російського громадянства. Це призводить до свавільного позбавлення права власності.

Євросоюз закликає Росію припинити всі порушення норм міжнародного права на території Кримського півострова. Європейський Союз є непохитним у своїй підтримці незалежності України, її суверенітету та територіальної цілісності у кордонах, що визнані міжнародною спільнотою, а також вітає дипломатичні зусилля України у цьому напрямку. Євросоюз продовжуватиме застосовувати свою політику невизнання незаконної анексії Криму, зокрема за допомогою застосування обмежувальних заходів.

Першим кроком у побудові захисту своїх порушених майнових прав буде зібрання всього «пакету документів» на ваше майно. Зрозуміло, що багато людей виїжджали, а деякі й по декілька разів, за межі Криму за всі роки окупації. У зв'язку з цим документи на нерухоме майно могли загубитися. Слід перевірити, а якщо потрібно, взяти нові витяги з Держгеокадастру України, витяги з реєстру речових прав на нерухоме майно та інші документи, які встановлюють ваше право власності.

Весь цей «пакет документів» знадобиться постраждалим для відновлення порушеного права під час судового захисту на національному та міжнародному рівні.

Як зазначив заступник прокурора АПК Віталій Секретар, «звертаючись до нас, ви даєте змогу державі Україна зафіксувати факт вчинення Росією кримінального правопорушення стосовно вас. Надалі Україна переслідуватиме винних у злочині. Крім цього, кримська прокуратура намагатиметься захистити таких громадян на міжнародному рівні, а саме в Міжнародному кримінальному суді. Маючи достатню кількість доказів воєнного злочину, Україна зможе просити суд у Гаазі розпочати повноцінне розслідування щодо Криму». Згідно з п. 1 ст. 2 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2]

державна реєстрація речових прав є офіційним визнанням і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних записів до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

На тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог цього Закону, інших законів України, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ч. 5 ст. 11 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [3]).

Нині органи влади в Україні пропонують єдиний спосіб захисту – звернення до прокуратури АРК із заявою про незаконні дії з боку окупаційної влади Криму. Як підсумок: швидкого захисту порушених прав з боку України та міжнародних судів не слід чекати. Захист прав громадян України на майно, зокрема, на землю в Криму, на сьогодні – декларативний. Так, прокуратура Криму збирає відомості про факти порушень закону, але реальне відновлення порушених прав чи отримання компенсації стане можливим після повернення Криму фактично в юрисдикцію України.

На практиці ж «іноземці» – власники земельних ділянок у Криму залишені сам на сам із проблемою. Варіанти, що залишились, – це або звернутися до Прокуратури Криму й очікувати невідомо на скільки віддаленого в часі захисту й відновлення права, або захищати своє майно ресурсами окупаційної влади.

Висновки. Згідно зі ст. 14 Конституції України [1], право власності на землю гарантується и повинно реалізуватися громадянами та юридичними особами відповідно до Закону. Зараз виникла необхідність створення спеціального реєстру по жертвам порушення прав власності в Криму. Це допоможуть державним органам України краще розуміти реальну ситуацію на півострові, що б в подальшому враховувати це при розробці стратегії деокупації та реінтеграції окупованих територій. Але головне, що це допомогло при формуванні консолідованих вимог до Російської Федерації як до держави – окупанта.

Вилучення земельних ділянок по законодавству будь-якої країни, в тому числі і Росії, можливо тільки в судовому порядку. В разі проведення такої процедури: Порушується норма міжнародного гуманітарного права; норма 1 ст. 1 Протоколу Конвенції про права людини (в частині захисту права власності); норми законності термінів давності; неможливість зворотної сили закону, яка захищає право власності, яке виникло до введення в дію цього указу. Ні в якому разі не треба пропускати терміни оскарження рішень.

Необхідні дії: для формування повної картини бачення ситуації в Криму необхідно зробити запит інформації по землевласникам АРК станом на 2014 рік в Держгеокадастрі. Проаналізувати кадровий склад колишнього Рескомзему Криму станом на 2014 рік і їх подальше працевлаштування (за можливості). Зробити запит інформації у Держреєстрі речових прав на нерухоме майно станом на 2014 рік та інформацію про ліцензіатів (Держгеокадастр), які працювали на території АРК до окупації.

Рано чи пізно Крим повернеться до складу України, і ми повинні бути готовими до вирішення спірних питань пов'язаних з поверненням власності громадян та юридичних осіб на спірній території.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

РЕМСЬКА ОЛЕНА ЮРІВНА,
студентка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Значною частиною роботи народного депутата України, окрім роботи у виборчому окрузі та голосувань в парламенті під час пленарних засідань, є робота в комітеті. Саме там ідуть найактивніші дискусії щодо тих чи інших норм законопроектів.

Комітети Верховної Ради України повинні мати чітке, стабільне місце у державі в цілому, а українці – бачити ефективну, продуктивну роботу народних депутатів у даних комітетах.

Саме, на практиці своєї роботи, комітети є внутрішніми, робочими органами Верховної Ради України.

Вдосконалення конституційно – правового статусу комітетів Верховної Ради України, має відбуватися на конституційному, законо-

давчому та підзаконному рівнях. Звичайно, основу ефективної діяльності комітетів складатиме їх високий рівень професійних кадрів і володіння належним рівнем правосвідомості.

Найперший крок до вдосконалення комітетів Верховної Ради України – це внесення змін до ст. 89 Конституції України, яке дасть більш розгорнуте закріплення повноважень комітетів. Адже, Основний Закон визначає їх статус, як допоміжних органів Верховної Ради України. Другий крок – оновлення профільного закону про комітети, доповненням принципами діяльності комітетів, засадами утворення та припинення повноважень. Підзаконне регулювання відіграє також важливе значення у діяльності комітетів, особливо постанови про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів, обрання їх персонального складу.

Покращення статусу комітетів не можливе без врегулювання принципів їх діяльності. До основних принципів, які закріплені в профільному законі, можна додати принцип патріотичності, який сьогодні був би надто доречний. Також, широке втілення принципу гласності доречне під час роботи особливої форми роботи комітетів – комітетські слухання.

Зауважимо, що надмірно велика кількість комітетів парламенту восьмого скликання також створила цілу низку проблем, таких як нерівномірне навантаження кожного із комітетів, де велика кількість законопроектів потрапляє у сферу відання кількох комітетів; окремі комітети створені надмірно вузькоспеціалізованими з метою задоволення потреб окремих професій чи сфер діяльності приватного бізнесу, а деякі окремі комітети є абсолютно непопулярними серед депутатів Верховної Ради України, що також впливає на діяльність органів парламенту в цілому.

Тому важливим є питання щодо перегляду кількості комітетів Верховної Ради України та необхідність зменшення їх чисельності. На думку Центру політико-правових реформ України, може бути розглянута модифікація Комітету з питань закордонних справ та Комітету з питань європейської інтеграції у зв'язку із їхнім об'єднанням, а також Комітету з питань забезпечення правопорядку та Комітету з питань запобігання корупції.

Причиною і обґрунтуванням їх розділення є виконання другими комітетами в цих парах специфічних функцій – контроль за відповідністю всіх законопроектів, належно, завданням європейської інтеграції та антикорупційним стандартам. У разі об'єднання цих комітетів необхідним буде суттєве посилення секретаріатів цих новостворених комітетів.

Граничні межі кількості депутатів, згідно даних Центру політико-правових реформ, у комітетах варто встановити в межах від 20 до 25, через наступну формулу: 424 (всього депутатів) мінус 8 депу-

татів, які входять до керівництва Верховної Ради України та голови фракцій, дорівнює 416 депутатів Верховної Ради України, ділимо на 18 комітетів та як результат – 23,11 народних депутатів у кожному із комітетів парламенту [1].

Через вузькі сфери діяльності деякі комітети парламенту не відображають погляди всього органу законодавчої влади в конкретній сфері, таким чином не виконується повною мірою попередня підготовка питань, щоб бути максимально підтриманими на засіданні парламенту. Переважно у комітетах з надто вузькими сферами діяльності у складі домінують представники цих спеціальностей, де, відповідно, певна група захоплює становище «лідера», а отже, даний комітет працює в інтересах цієї групи.

Тому питання перегляду кількості комітетів з метою посилення ефективності діяльності Верховної Ради України набуло актуальності з огляду на інтенсифікацію законодавчого процесу, що посилить роль комітетів Верховної Ради у ньому. Та й сьогодні між новообраними депутатами парламенту дев'ятого скликання на першому засіданні парламенту було вирішено питання реформування комітетів Верховної Ради України щодо кількості профільних комітетів у ній, де зменшено кількість комітетів Верховної Ради України з 27 до 23.

Окрім того, попередньо було підтримано мінімальний та максимальний кількісний склад комітетів – 7 і 31 депутат. Кількість комітетів скоротили шляхом об'єднання деяких з них між собою, наприклад, Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та Комітет з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування об'єднано у Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань податкової та митної політики об'єднано з Комітетом питань фінансової політики і банківської діяльності у Комітет з питань фінансів податкової та митної політики. Комітет з питань культури і духовності було ліквідовано повністю, а колишній Комітет свободи слова та інформаційної політики було розділено на два нові комітети – Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики та Комітет з питань свободи слова, що видається недоцільним через ймовірне низьке навантаження цих двох комітетів у порівнянні з іншими, об'єднаними між собою.

Важливою є проблема поділу місць у комітетах. Так, політична партія «Слуга Народу» включає в себе 254 депутати, що становить приблизно 60 % від складу Верховної Ради України. Отже, в кожному комітеті парламенту політична партія «Слуга Народу» матиме 60 % місць. Відповідно, політична партія «Опозиційна платформа за життя»

отримає 10 % місць (від 1 до 3 місць у кожному комітеті), політична партія «Батьківщина» та «Європейська солідарність» – по 6 % (по 1–2 місця у кожному комітеті), партія «Голос» – 5 % (по 1–2 місця, проте не матиме представників у 6 комітетах). Ще 13 % місць у кожному комітеті припадає на позафракційних депутатів [2].

Це свідчить про те, що розподіл місць по різних комітетах парламенту дуже нерівномірний. Місця в комітетах Верховної Ради України діляться пропорційно до розміру фракцій, а отже, у всіх комітетах буде панувати монобільшість. Тут, на наш погляд, йдеться про політичні мотиви, зокрема прагнення правлячої парламентської коаліції забезпечити своїх ключових представників керівними позиціями в якомого більшій кількості комітетів.

Актуальним на сьогодні є питання функціонування комітетів парламенту в умовах пандемії. Народні депутати не злякались коронавірусної інфекції і знайшли можливість працювати в цей вкрай складний для держави час. Парламентаріями було опановано новітні технології для віддаленої роботи – електронний документообіг, відеоконференції, електронний підпис тощо. У більшості комітетів з'явилися офіційні канали на YouTube та активно ведуться сторінки в соціальних мережах. Однак, лише декілька Комітетів намагаються бути ближчими до молодих виборців шляхом комунікування в Instagram та Telegram.

На жаль, існують певні проблеми з оперативністю викладення офіційних документів за результатами засідань комітетів – протоколів, стенограм, порядків денних, статистики відвідуваності засідань комітету депутатами, аудіо та відеозаписів засідань. Не всі засідання вчасно анонсувались. Можливо, такі затримки відбувались через неможливість повноцінно працювати всім працівникам секретаріатів комітетів і найближчим часом всі документи з'являться на офіційних сайтах.

Список використаних джерел

1. Пропозиція щодо необхідності зміни кількості комітетів у Верховній Раді України. Дані Центру політико-правових реформ України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <http://pravo.org.ua/ua>

2. Онлайн газета «Українська правда». *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/20/7224030/>

3. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання. Постанова Верховної Ради України від 18.12.2020 р. № 1127-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: НЕДОЛІКИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Політичний плюралізм є одним з основних принципів демократичних держав, який забезпечує вираження всього різноманіття політичних і ідеологічних поглядів громадян з питань функціонування держави та державного управління.

У Конституції України основам конституційного ладу присвячено перший розділ. У свою чергу, основи конституційного ладу – це основоположні принципи устрою держави та його співвідношення з людиною і суспільством, його сутнісних характеристик, які складають впорядковану систему й які знаходять подальший розвиток в інших нормативно-правових актах [1]. Тобто, це принципи, на яких базується організація і функціонування держави й суспільства.

Одним з таких принципів є принцип політичного плюралізму. В юридичній науці досі відсутня усталена дефініція зазначеного поняття. Поняття «плюралізм» вперше було введено в науковий обіг німецьким філософом Х. Вольфом в 1712 та трактувалось як «принцип устрою правового суспільства, який стверджує необхідність різноманіття суб'єктів економічного, політичного і культурного життя суспільства» [2, с. 383].

Щодо політичної сфери даний принцип розглядається, наприклад, як «прояв різноманіття політичних інтересів, цілей, установок, цінностей різних класів, соціальних груп та прошарків, націй, окремих громадян і відповідні відображення, реалізація цього різноманіття в політичному житті, в організації та функціонуванні політичної системи» [3, с. 5]. Інші вчені стверджують, що «політичний плюралізм – це принцип, який сприяє існуванню різноманіття політичних сил з існуючою між ними конкуренцією за представництво в органах державної влади» [4, с. 16].

Аналіз думок науковців дозволяє виділити спільне, це різноманіття думок та поглядів, що виявляються в політичній сфері. Політичний плюралізм знаходить своє відображення в багатьох відносинах, які складаються між державою й суспільством, між державними органами й громадянами, між державними утвореннями й об'єднаннями громадян та нарешті, між органами державної влади, посадовими особами тощо [5].

Політичний плюралізм в представницької демократії знаходить вияв в тому, що в органах державної влади та місцевого самоврядування обрані народом представники, захищаючи його інтереси,

мають можливість вільно висловлювати свої думки, пропонувати шляхи вирішення тих чи інших актуальних питань. Це дозволяє враховувати інтереси всіх верств населення.

Безпосередній зв'язок принципу політичного плюралізму відбувається з принципом багатопартійності. Втілення принципу багатопартійності можна інтерпретувати як дію принципу політичного плюралізму.

Станом на січень 2021 р. в Україні зареєстровано 365 політичних партій [6]. Вони висувають свої політичні ідеї, як на стадії виборів, так і в подальшому, в разі обрання, беручи участь в ухваленні національних законів, бюджету, в ратифікації міжнародних договорів тощо.

Як ми бачимо, сьогодні в Україні зареєстровано значну кількість політичних партій, така їх кількість могла б дати підстави для висновку про те, що інтереси фактично всіх соціальних груп, верств і прошарків населення мають бути представлені даними інституціями. Але при аналізі їх програм, знайти між ними суттєві відмінності досить складно. Переважна більшість партій є виразниками інтересів народу загалом, усіх соціальних груп і верств. Насправді, представники цих партій стурбовані лише сьогоденними справами і завданнями, прагненням за будь яку ціну здобути перемогу на виборах або перешкодити здобуттю перемоги конкуруючої партії, так званні «одноденні партії», «технічні партії» або «віртуальні партії».

У лідери політичних партій досить часто не мають досвіду становлення демократичних засад у діяльності партії. З конституційної норми про те, що лише законами визначається порядок організації та проведення виборів, можна зробити висновок, що участь політичних партій у виборах має у повній мірі визначатися законом. Чинний Закон України «Про політичні партії в Україні» цих питань не регламентує, а Виборчий кодекс України визначає лише загальні вимоги до процесу висування кандидатів на виборах.

До проблемних аспектів необхідно також віднести конфлікти у внутрішньо організаційній діяльності політичних партій. Вони, як правило, виникають за наявності двох і більше рівносильних авторитетних лідерів чи угруповань, об'єднаних задля спільної ідеї (наприклад, виборча компанія, прийняття законодавчих рішень тощо), які у разі настання певних обставин не підтримують чи перестають підтримувати дії, рішення партійної програми, стратегії.

Внутрішньо організаційні конфлікти спричиняють розлад в партії й досить часто джерелом конфліктів стають прогалини, нечіткості, які містяться в статутах окремих партій. Внутрішній конфлікт можливо локалізувати в межах керівництва політичної партії (або її структурного територіального утворення) [7, с. 162].

Професор В. Кафарський у своїй науковій статті розглядає проблематику ситуації, коли центр прийняття політичних рішень і у державі, і в політичних партіях звузився до рівня лідерів партій та фінансово-промислових груп (окремих олігархів), що їх контролюють. Отже, партії фактично не виражають волю народу, а є інструментами впровадження рішень вузької групи людей. Також партії не приймають (або не дотримуються) стратегічних програм розвитку. Відповідно, вони не обмежені в своїй діяльності певними директивами, а діють, керуючись лише кон'юнктурними політичними та економічними інтересами [8, с. 18].

Досвід зарубіжних країн має досвід детального правового регулювання і внутрішньо організаційної діяльності політичних партій [9]. Необхідність такого регулювання виникає й у держав, в яких партії відіграють важливу роль у формуванні органів влади, фінансуються з державного бюджету та де суспільство пам'ятає сумний досвід перетворення демократичного устрою на тоталітарний через зловживання виборчими процесами.

Ще однією проблемою функціонування політичних партій в нашій державі, є те, що попри важливість політичних партій та їхній вплив на державу, в Україні створення нових політичних партій є вкрай ліберальним. Згідно з українським законодавством для реєстрації політичної партії необхідно офіційно сплатити адміністративний збір, надати підписи громадян, кількість яких має становити не менш як 10 000, та інші документи. Це призвело до того, що на виборчі посади балотуються люди, які не мають належної освіти, досвіду або навіть є соціально небезпечними.

Сучасна політична система в Україні є демократичною лише умовно за рахунок формального плюралізму, який призводить до таких тенденцій, як: низька якість висунутих кандидатур; участь у політичній боротьбі людей, які потенційно можуть спричинити загрозу громадському спокою та національній безпеці тощо.

Вважаємо, політичні партії в Україні повинні бути тим соціальним інститутом, який дає можливість досягти влади, як у західно-європейських державах, де претендент, щоб належати до еліти, повинен пройти всі сходинки партійної ієрархії. У сучасних українських реаліях партії належно не вирішили питань організаційної розбудови та зворотного зв'язку і з членами партій, і з громадськістю.

Для формування стійкої партійної системи має пройти тривалий час, застосування її програми і організаційних структур у процесі виборчих кампаній, кропітка робота із залученням до своїх прибічників широких верств населення.

Необхідно, щоб політичні партії набували політичної вагомості і сили, організаційної сталості та досвіду політичної боротьби у вибор-

чих процесах, тобто відбулась інституціоналізація політичних партій, яка повинна бути не тільки процесом, але й певною властивістю й станом.

Список використаних джерел

1. Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Харьков : Факт, 1999. 176 с.
2. Пономарева Ю. Ю. Реализация принципа политического многообразия в законодательстве о политических партиях. *Вестник государственного и муниципального управления*. 2017. № 1 (24). С. 39–45.
3. Кулиниченко В. А. Современные проблемы политического плюрализма. URL: <http://hghltd.yandex.com/yandbtm?url>
4. Мушинский В. О. К характеристике идеологии плюрализма. *Государство и идеологическая борьба* : сб. статей. М., 1986.
5. Общая и прикладная социология. М., Московский государственный социальный университет, 1997.
6. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2021 року. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561>
7. Богашева Н. В. Проблеми законодавчого регулювання внутрішньоорганізаційної діяльності політичних партій. *Вибори та демократія* : наук.-просвітн. правн. журнал. Київ : НУ «Києво-Могилянська Академія», 2010. Вип. № 2–3. С. 160–164.
8. Кафарський В. І. Політичні партії і конституційне будівництво в Україні. *Право України* : юрид. журнал. Київ : ТОВ ВД «Ін Юре», 2008. Вип. № 4. С. 13–20.
9. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

РОНЕ АНТОН ПАВЛОВИЧ,
аспірант Київського університету права НАН України

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА: СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Недоторканність житла має важливу суспільність цінність, що зумовлює її охорону засобами державного примусу. Конституцією України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Встановлення юридичної відповідальності є особливим засобом державного примусу, оскільки вона полягає у реалізації санкції правової

норми та є наслідком протиправного, винного, суспільно шкідливого діяння, яке супроводжується державним осудом винної особи [1, с. 37].

Останнім часом спостерігається збільшення фактів незаконного порушення недоторканності, у т.ч. і незаконного виселення з житла, а саме, у 2017 р. було зареєстровано 3523 кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 162 КК, у 2018 році – 3528, у 2019 р. – 4415 таких кримінальних правопорушень. Крім цього, як зазначають автори законопроекту, на цей час в Україні набуло загрозливого поширення факти незаконного виселення, які здійснюються колекторськими фірмами з залученням до цих дій значної кількості осіб, які діють за попередньою змовою та застосовують до потерпілих насильство [2].

Незважаючи на значний обсяг наукової розробки, питання вдосконалення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла не втрачає актуальності. Зокрема, про це свідчить прийняття 3 лютого 2021 р. Верховною Радою України законопроекту № 4333 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла». Цим законопроектом ст. 162 Кримінального кодексу України доповнено положеннями, які охоплюють ще одну форму діяння, яке охоплюється порушенням недоторканності житла, а саме – незаконне виселення з житла, серед іншого, його кваліфікований вид – вчинене за попередньою змовою групою осіб або службовою особою чи із застосуванням насильства або з погрозою його застосування [3]. Кримінальний закон становить результат певної кримінально-правової політики, яка в свою чергу, ґрунтується на принципах системності, розвитку, участі усіх членів суспільства, адекватного забезпечення, гуманізму. Зокрема, принцип розвитку, обумовлений необхідністю оцінки змін соціальної і кримінальної реальності, а також принцип участі усіх членів суспільства, що полягає у врахуванні суспільної думки при криміналізації / декриміналізації певних діянь. Тому перш ніж вести мову про посилення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла, необхідно дослідити соціальну обумовленість криміналізації цього діяння, складовою якої є підстави криміналізації. За визначенням О. О. Пашенка, соціальна обумовленість кримінально-правових норм визначається як сукупність обставин, яким вони мають відповідати [4]. Крім розуміння наявності житла як складової частини базових потреб людини, слід взяти до уваги такий аспект недоторканності житла як його соціальна цінність – значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості. Враховуючи різноманіття діянь, які охоплюються диспозицією норми, передбаченої ч. 1 ст. 162 КК, які включають в себе діяння, які можуть бути вчинені

як загальним суб'єктом – фізичною особою (незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян), так і спеціальним суб'єктом – службовою особою правоохоронного органу від імені держави (незаконне проведення огляду чи обшуку), під таким кутом зору недоторканність житла є соціальною цінністю, яка підлягає захисту від протиправних посягань як інших осіб, так і від держави в особі представника правоохоронного органу.

Така підстава криміналізації порушення недоторканності житла як забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України, на нашу думку, яскраво відображена у постанові Верховного Суду України від 24 березня 2016 року у справі № 5-299кз15. Зокрема, як зазначив Верховний Суд України «Недоторканність житла особи є принципом, визнаним світовою спільнотою... Виходячи з цих міжнародно-правових актів, Україна закріпила принцип недоторканності житла і поваги до особистого і сімейного життя людини у національному законодавстві, розширивши цей принцип вимогою щодо недоторканності й іншого володіння особи. Відповідно до ст. 30 Конституції передбачено, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна, чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Таким чином, кримінальна відповідальність становить найсуворіший вид юридичної відповідальності, з чого випливає висновок про те, що законодавець надає оцінку порушенню недоторканності житла як діянню, вчинення якого за своїми ознаками, веде за собою саме кримінальну відповідальність, а не менш суворі види юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Ровинський Ю. О. Поняття та види державного примусу. *Держава і право*. 2010. Вип. 49. С. 35–41.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70361 (дата звернення: 15.03.2021).

3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70361. (дата звернення: 15.03.2021).

4. Пашенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 449 с.

РЯБОВОЛ ЛІЛІЯ ТАРАСІВНА,
проф. кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка, д-р пед. наук, проф.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ В КРАЇНАХ ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У світовій практиці накопичено значний досвід побудови системи органів прокуратури, підходи до визначення їх правового статусу. Незалежно від функціональної моделі правоохоронної системи у тій чи іншій країні, органи прокуратури завжди відіграють у ній особливу роль. В умовах трансформації вітчизняної правової системи, у т.ч. прокуратури, вивчення і впровадження позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері є доцільним і необхідним. Орієнтиром наразі є положення документів Ради Європи (РЕ), які прямо визначають статус прокуратури або опосередковано стосуються його, а їх виконання є актуальним у контексті втілення євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (СКПЛ), «Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [4]. Саме діяльність прокуратури, на думку О. С. Козачука, може розглядатися як ефективний засіб правового захисту в разі порушення таких прав [3, с. 197]. У Рекомендації 1604 (2003) ПАРЕ зазначається, що в контексті виконання зобов'язань із захисту прав та свобод, що їх держави взяли на себе, приєднавшись до СКПЛ, саме органи прокуратури відіграють суттєву роль для широкого забезпечення безпеки і свободи суспільства європейських країн шляхом охорони верховенства закону, захисту громадян від кримінальних посягань, забезпечення прав та свобод осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, шляхом здійснення нагляду за діяльністю органів, на які покладені функції розслідування правопорушень або переслідування правопорушників [7].

Питанню вдосконалення статусу прокуратури значну увагу РЄ приділяє у контексті планування дій щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади. У відповідному плані дій, затвердженому Комітетом міністрів РЄ 13.04.2016, передбачено: 1) посилення незалежності прокуратури шляхом забезпечення належних правових гарантій щодо працевлаштування і строку повноважень прокурорів; 2) гарантування, що окремі прокурори не будуть піддаватися неналежному чи неправомірному зовнішньому та внутрішньому тиску, і що у своїй діяльності прокуратура загалом буде керуватися принципом верховенства права; 3) активізація заходів щодо попередження й подолання корупції в прокуратурі та посилення громадської довіри до її діяльності [5].

РЄ високо оцінює роль прокуратури як у системі кримінальної юстиції, так і поза нею, про що свідчить наявність відповідних Рекомендацій Комітету Міністрів РЄ державам-учасникам – Рекомендація 19 (2000) «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» та Рекомендація 11 (2012) «Про роль прокуратури поза сферою кримінального провадження». Відповідно до Рекомендації 19 (2000), прокурори є представниками органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства. Як зазначено у Пояснювальному меморандумі до цієї Рекомендації, в усіх державах-членах існує орган державного обвинувачення, відомий як «державний прокурор», «аторней обвинувачення», «прокурор». Відмінності у статусі прокуратури, в обсязі функцій і повноважень таких органів у різних країнах ЄС пояснюється у зазначеній Рекомендації наступним. Вказується, що європейська правова система все ще розділена на дві культури, що відображається: в організації кримінального процесу (процедура винесення обвинувачення або слідча процедура); в порушенні кримінального переслідування (нормативна або дискреційна система). Виокремлено дві моделі: французька «*ministere public*», в якій посадові особи мають монополію на кримінальне переслідування в межах слідчої системи; англосаксонська «прецедентна», в якій кримінальне переслідування може бути ініційовано як жертвою, так і поліцією [6].

Місце прокурора в системі кримінального судочинства визначається сукупністю чинників, найважливішими серед яких є характер взаємовідносин органів прокуратури з іншими органами державної влади, передусім з органами виконавчої та судової влади. У взаємовідносинах з державною виконавчою владою прокурори можуть бути як підпорядкованими їй, так і незалежними від неї. Щодо відносин із судами, прокурори можуть належати до однієї з ними фахової служби,

або – до окремої самостійної служби. Так чи інакше, всі держави-члени намагаються забезпечити відповідність своїх законів і норм до загальноєвропейських принципів, передусім положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6].

В. В. Сухонос констатує, що правовий статус прокуратури, особливо щодо переліку її функцій, суттєво відрізняється в різних країнах і це не залежить від форми державного правління (монархія чи республіка) чи форми державного устрою (унітарна держава чи федерація). Істотний вплив наразі здійснює політичний режим, конкретний вид якого (демократичний, авторитарний, тоталітарний) зумовлює наявність чи відсутність у прокуратури функції з нагляду. В країнах з давніми демократичними традиціями і високим рівнем поваги до Конституції і законів (США, Франція, Німеччина тощо) наглядові повноваження у прокуратури – незначні або взагалі відсутні, в авторитарних і тоталітарних – достатньо широкі. Разом з тим, вчений спростовує тезу, що відмова від прокурорського нагляду є майже обов'язковою передумовою формування демократичної правової держави. З іншого боку, нагляд за додержанням законів у демократичній державі жодною мірою не порушує її демократичний характер, не обмежує дію принципу верховенства права, не впливає на незалежність суду [8, с. 10–11].

У Франції прокуратура є складником структури Міністерства юстиції, що зумовило особливості її організації та функціонування при судових органах – трибуналах великої інстанції, апеляційних і касаційних судах. Основне призначення французької прокуратури – забезпечувати дотримання законів у сфері кримінального права, чим визначаються її повноваження, серед яких: порушення кримінальних справ; здійснення нагляду за органами, які проводять розслідування; підтримання обвинувачення в суді; контроль за законністю судових вироків та їх виконанням. В Англії як така прокуратура відсутня в механізмі держави. Функції, властиві для неї, виконують інші службові особи – Генеральний аторней, який очолює адвокатуру на рівні всієї держави, його представники та місцеві аторней [2, с. 131–132].

На підставі аналізу європейського досвіду та, відштовхуючись від положень Рекомендації 19 (2000), Л. Бахмайер, М. Лінгбо та Е. Сванідзе визначили принципи організації та діяльності прокуратури. Передусім вони вказали на ієрархічну структуру її побудови. «Навіть у країнах, у яких прокуратура має повну незалежність, як, наприклад, в Італії, внутрішній організації прокуратури, зазвичай, притаманна ієрархічна структура, якою передбачено, що Генеральний прокурор видає загальні інструкції та вказівки», що забезпечує однакове тлумачення і застосування норм кримінального права та загальних процесуальних стандартів. Ієрархічна підпорядкованість прокурорів, однак, не означає беззастережне виконання ними наказів керівництва [9, с. 5].

Наступний принцип стосується організації та внутрішньої роботи прокуратури. Його сутність у тому, що процеси розподілу та перерозподілу кримінальних справ мають відповідати вимогам неупередженості й незалежності, забезпечувати належну діяльність системи кримінального правосуддя, зокрема, щодо рівня юридичної кваліфікації та спеціалізації з окремих питань. Важливим, з огляду на спеціалізацію прокурорів і підрозділів прокуратури, є забезпечення їх координації. Принциповим є також відповідність діяльності прокурорів до закону і дотримання вимог неупередженості, справедливості, прозорості, рівності сторін у судовому процесі, в якому прокурори мають сприяти ефективності й оперативності судових проваджень [9, с. 5].

Незалежність прокуратури – обов'язкова вимога, що знаходить свій вияв у різних аспектах організації та діяльності цього органу в країнах ЄС. Передусім йдеться про незалежність від законодавчої та виконавчої влади, проте, не менш важливим є незалежність у взаємовідносинах прокуратури та суду, на врегулювання яких Радою Європи прийнято значну кількість документів. Так, в Бордоській декларації Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) і Консультативна рада європейських прокурорів (КРЕП) на запит Комітету Міністрів Ради Європи висловити думку щодо взаємовідносин між суддями та прокурорами, погодилися зокрема з тим, що судді та прокурори мають бути незалежними у здійсненні своїх повноважень, а також діяти незалежно один від одного. Разом з тим, зазначили, що прокуратура і суд виконують різні, але взаємодоповнюючі функції, належне виконання яких є гарантією справедливого, неупередженого та ефективного відправлення правосуддя. У розумінні «невтручання» незалежність означає, що прокурор є вільним від зовнішнього та неналежного внутрішнього тиску. Загалом, справедливе відправлення правосуддя потребує рівності у правах обвинувачення та захисту, а також поваги до незалежності суду, дотримання принципу розподілу влади та обов'язкової сили остаточних судових рішень [1].

Отже, прокуратура – важливий, переважно обов'язковий, орган у механізмі кожної держави. Для України необхідним є вивчення і впровадження позитивного зарубіжного досвіду у сфері організації та діяльності прокуратури, обов'язковим – виконання документів РС, які прямо або опосередковано стосуються статусу цих органів.

Список використаних джерел

1. Бордоська декларація : Рада Європи; Декларація, Міжнародний документ від 18.11.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a50#Text (дата звернення: 13.04.2021).

2. Заворотний Я. С. Аналоги органів прокуратури у Великобританії, Ірландії та на Мальті. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 37. 2009. С. 128–137.

3. Козачук О. С. Роль положень міжнародних документів у діяльності прокуратури у воєнній сфері поза межами кримінального провадження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 192–199.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.04.2021)

5. Рада Європи: План дій щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади: Комітет міністрів РЄ, План від 13.04.2016. URL: <http://tsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezaleznosti-su-9fc2c6af1d.pdf> (дата звернення: 13.04.2021)

6. Рекомендація 19 (2000) Комітету Міністрів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» : Рекомендація від 06.10.2000 № 19 (2000). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 15.04.2021)

7. Рекомендації 1604 (2003) ПАРЕ «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві закону» : Рекомендація від 27.05.2003. URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2003\]/Rec1604.asp](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2003]/Rec1604.asp) (дата звернення: 12.04.2021).

8. Сухонос В. В. Прокуратура в механізмі Української держави: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2009. 35 с.

9. Тематична директорія принципів до проекту закону про прокуратуру України / Л. Бахмайер, М. Лінгбо, Е. Сванідзе. URL: <https://rm.coe.int/16802e65dc>

СЕРДЕЧНА ІРИНА ЛЕОНІДІВНА,
доц. кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
канд. юрид. наук, доц.

ПАТРОНАТ НАД ДІТЬМИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Одним із головних завдань соціальної держави є вирішення питань, пов'язаних із захистом прав і законних інтересів дітей, в тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування (далі – ДПБП) та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Сімейний кодекс України (далі – СК України) виділяє основні форми улаштування дітей-сиріт та ДПБП: усиновлення, опіка та піклування над дитиною, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу [7]. Патронат як форма улаштування потребує детальної уваги, оскільки порівняно із іншими формами цей інститут має свої особливості.

Вивченням правових проблем улаштування дітей-сиріт і ДПБП, в тому числі питань щодо встановлення патронату над дітьми займались такі науковці: Н. А. Аблятіпова, М. В. Антокольська, В. І. Борисова, С. Б. Булеца, В. А. Ватрас, З. І. Вороніна, С. Д. Гринько, Л. М. Зілковська, О. І. Карпенко, Є. П. Лапіна, Л. В. Лешанич, М. В. Логвінова, В. П. Мироненко, В. Ю. Москалюк Р. Л. Мурзін, А. М. Нечаєва, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, С.Я. Фурса, Ю. С. Червоний, Ю. Ю. Черновалюк та ін.

Розвиток системи патронатного виховання має свою давню світову історію. В українському законодавстві вперше інститут патронату був запроваджений із набранням чинності Сімейним кодексом України від 01 січня 2004 року. Однак зміст, який був вкладений у розуміння цього інституту в ті часи суттєво відрізняється від сучасного бачення патронату над дітьми. Так, відповідно до норм СК України патронат встановлювався, виключно над дітьми-сиротами та ДПБП та на строк – до досягнення дитиною вісімнадцятирічного віку. Однак, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» [5] та Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення патронату над дитиною» [2] від 16.03.2017 р. патронат над дитиною визначено як: «... тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин».

Також внесені зміни щодо строку на який може бути встановлений патронат над дитиною, а саме на три місяці, за певних умов він може бути продовжений, але не більш як на шість місяців (ч. 6 ст. 252 СК України) [7].

Відповідно до норм чинного сімейного законодавства патронат виступає формою улаштування дітей в сім'ю патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин. При цьому Закон України «Про охорону дитинства» розкриває суть категорії складні життєві обставини: «... умови, що негативно впливають на життя дитини, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, насильством та жорстоким пово-

дженням у сім'ї, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини» [6].

Як зауважують деякі науковці сучасний етап становлення патронату над дітьми, розпочато в 1989 році і пов'язано з прийняттям Конвенції ООН про права дитини, яку ратифіковано Україною в 1991 році. Конвенція проголошує, що дитині для повного емоційного комфортного розвитку найкраще зростати в сім'ї, в атмосфері щастя, любові і взаєморозуміння. Як зазначає Л. В. Лешанич, саме за таких умов дитина може бути цілком підготовлена до самостійного життя в суспільстві й вихована в дусі розуміння цінності демократії, прав людини, вищих гуманістичних ідеалів та моральних цінностей [4, с. 178].

Система патронатного виховання та інститут патронатної сім'ї в нашій країні знаходяться в стадії свого формування, патронатні вихователі поки що недостатньо самостійні і потребують супроводу і допомоги фахівців.

Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, улаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя визначає механізм створення та організації діяльності сім'ї патронатного вихователя, улаштування, перебування дитини в такій сім'ї. Наприклад, станом на серпень 2020 року у Хмельницькій області було створено лише дві патронатні сім'ї. Тобто, така соціальна послуга не є популярною. При цьому як зазначають працівники соціальної сфери було б доречно, щоб на території області функціонувало хоча б 25 таких сімей [3].

У зв'язку із змінами внесеними до чинного сімейного законодавства вектор розвитку системи патронатного виховання в нашій країні, як і на Заході, полягає в професійному підході до надання послуги щодо патронатного виховання. При цьому праця патронатного вихователя має бути висококваліфікованою, спеціалізованою, перспективною в плані кар'єрного росту, престижною і високооплачуваною [1, с. 18].

Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання здійснення патронату над дитиною» окрім загального порядку створення та функціонування патронатної сім'ї, визначає додаткові вимоги до патронатного вихователя (крім тих, які передбачені ч. 4 ст. 252 СК України (тобто не підпадати під заборони, визначені у ст. 212 СК України) [2].

З аналізу наукових підходів до поняття та сутності патронату над дітьми пропонуємо виділити основні засади (принципи) на основі яких здійснюється діяльність патронатного вихователя: 1) законність влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя; 2) тимчасовий характер влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя; 3) професійність патронатного вихователя; 4) сприяння найвищим інтересам дитини.

Варто зазначити, що специфіка патронатної сім'ї дозволяє розглядати її в якості самостійної форми улаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, при цьому вона характеризується такими ознаками:

1) тимчасовий характер (строк перебування дитини у сім'ї патронатного вихователя не більше 6 місяців);

2) дитина передається патронатному вихователю на час подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин;

3) пріоритет інтересів дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах;

4) утримання дитини за рахунок державних коштів;

5) оплата праці патронатного вихователя;

6) патронатний вихователь проходить обов'язкове навчання;

7) між дитиною та патронатним вихователем не виникають близькі відносини (батьківські).

В науці існують різні підходи до визначення видів патронату над дітьми. Ми пропонуємо виділити класифікацію залежно від строку на який укладено договір про патронат: короткотривалий патронат над дитиною (договір укладений на три місяці); тривалий патронат над дитиною (договір продовжено до шести місяців). А також залежно від статусу дитини, яка влаштовується у патронатну сім'ю, виділимо: влаштування дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах; влаштування дітей, які мають статус дитини-сироти або ДПБП.

Отже, підхід запропонований в законодавстві України дає можливість стверджувати, що інститут патронату над дітьми набуває ознак форм улаштування характерних для країн з високим рівнем розвитку та характеризується професіоналізмом, оплатністю, достатнім рівнем кваліфікації патронатного вихователя. При цьому ми вважаємо, що патронат над дітьми виходить за межі сімейного влаштування дитини, на відмінну від інших форм влаштування визначених в СК України.

Список використаних джерел

1. Алексеева Э. Р. Патронатная семья как институт социализации детей-сирот : автореф. дисс. ... канд. социологических наук. 22.00.04: социальная структура, социальные институты и процессы. Екатеринбург. 2008. 21 с.

2. Деякі питання здійснення патронату над дитиною : постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 739.

3.Замість притулку: що таке патронатна сім'я і як стати патронатним вихователем. Незалежний громадський портал. Публікація від 04.08.2020р. URL: <https://ngp-ua.info/2020/08/46022>

4.Лешанич Л. В. Історія розвитку патронату над дітьми в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Право*. в 2-х ч. Ужгород : Ліра, 2011. Вип. 15. Ч. 1. С. 177–179.

5.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми : Закон України від 26.01.2016 р. № 936-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 10. Ст. 99.

6.Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

7.Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

СИСОЄВА ІННА МИКОЛАЇВНА,
доц. кафедри економіки, обліку та оподаткування
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету, канд. екон. наук, доц.

КАТЕГОРІЇ КОМПАНІЙ ТА ГРУП КРАЇН ЄС

Специфіка організації аудиторської діяльності в різних країнах світу визначається ступенем державного втручання та контролю суб'єктів аудиту. Слід зазначити, що нормативно-правовими актами всіх країн ЄС вже встановлено поділ підприємств на групи за розміром. Розгляд прийнятих у світі та у ЄС підходів дозволяє виділити існування двох принципово різних концепцій організації та регулювання аудиторської діяльності: державну і професійну. Виходячи з цього у європейській практиці успішно функціонують декілька моделей: державне регулювання, саморегулювання професії та змішана форма.

У таблиці 1 згруповано категорії компаній та груп країн-членів ЄС, що відповідають певним критеріям.

Визначення малих, середніх і великих підприємств та розмежування між ними встановлюють, виходячи з підсумку балансового звіту, чистого обороту і середньої кількості працівників протягом фінансового року, оскільки ці критерії, як правило, гарантують отримання об'єктивних даних про розмір підприємства [5].

Однак, якщо материнська компанія не складає консолідовану фінансову звітність для групи, держави-члени ЄС можуть на власний розсуд вживати необхідні заходи, які б вимагали класифікувати таке підприємство як більше за розміром підприємство, визначаючи його розмір і остаточну категорію на консолідованій або сукупній основі.

У випадках, коли держава-член ЄС застосовує одну або кілька можливостей звільнень для мікропідприємств, вони також повинні бути визначені виходячи з підсумку балансового звіту, чистого обороту і середньої кількості працівників протягом фінансового року. Національне законодавство держав-членів не повинно передбачати окремі категорії для середніх і великих підприємств, якщо на середні підприємства поширюються такі самі ж вимоги, що і на великі [5].

Таблиця 1

Категорії компаній та груп країн ЄС

Категорія компаній та груп	Основний критерій			Примітка
	загальна сума балансу, євро	чистий оборот, євро	середня чисельність працівників, осіб	
2	3	4	5	6
1. Мікропідприємства	350 тис.	700 тис.	10	–
2. Малі підприємства	4 млн	8 млн	50	Малими підприємствами вважаються підприємства, які на звітну дату не виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
3. Середні підприємства	20 млн	40 млн	250	Середніми підприємствами є підприємства, які не є мікропідприємствами чи малими підприємствами, і які на звітну дату не виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
4. Великі підприємства	20 млн	40 млн	250	Великими підприємствами вважаються підприємства, які на звітну дату виходять за межі двох з трьох наведених критеріїв
5. Малі групи	4 млн	8 млн	50	Малими групами є групи, що складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, які включаються у консолідацію та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії не виходять за межі принаймні двох з трьох наведених критеріїв

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
6. Середні групи	20 млн	40 млн	250	Середніми групами є групи, які не є малими і складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, що включені у консолідацію та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії <i>не виходять за межі</i> принаймні двох з трьох наведених критеріїв
7. Великі групи	20 млн	40 млн	259	Великими групами вважаються групи, що складаються з материнської компанії та дочірніх підприємств, які включаються у консолідацію, та які, на консолідованій основі, на звітну дату материнської компанії <i>виходять за межі</i> принаймні двох з трьох наведених критеріїв

Джерело: розробка автора, на основі джерел [1–3; 6].

Мікропідприємствам кран ЄС через обмеженість їхніх ресурсів важко дотримуватися регуляторних вимог, які потребують значних витрат ресурсів. Якщо для мікропідприємств немає конкретних правил, то до них застосовуються правила, що поширюються на малі підприємства.

Ці правила накладають на мікропідприємства адміністративний тягар, який є непропорційним розміру таких підприємств і, отже, є більш обтяжливим для них порівняно з іншими малими підприємствами. Тому держави-члени можуть звільняти мікропідприємства від деяких, що застосовуються до малих підприємств, зобов'язань, які можуть стати для них надмірним адміністративним тягарем. Проте мікропідприємства повинні виконувати всі передбачені національним законодавством обов'язкові вимоги щодо ведення обліку, що відображає їхні господарські операції та фінансовий стан. Більш того, спрощення, що застосовуються до мікропідприємств, не повинні поширюватися на інвестиційні підприємства та фінансові холдингові компанії.

Держави-члени повинні мати можливість звільнити малі підприємства від обов'язку складати звіт про управління, за умови, що ці підприємства включатимуть у примітки до фінансової звітності дані, що стосуються придбання власних акцій, передбачені у ст. 24 (2) Директиви 2012/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року про узгодження гарантій з метою забезпечення еквівалентності таких гарантій, здійснення яких держави-члени вимагають від компаній у значенні другої частини ст. 54 Договору про функціонування Європейського Союзу, щодо створення відкритих акціонерних товариств та забезпечення збереження та зміни їхнього капіталу [2].

Юридичною основою для процесу адаптації українського права до права ЄС є ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, яка декларує, що важливою умовою зміцнення економічних зв'язків між Україною і ЄС є наближення (approximation) законодавства України до *acquis communautaire*. Україна декларувала своє прагнення (*endeavour*) до поступового досягнення сумісності (*compatibility*) її законодавства із законодавством ЄС.

Список використаних джерел

1. Директива 2006/43/ЄС (зі змінами) від 17.05.2006 р. № 2006/43/ЄС. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2006. L 112. 32 с.
2. Директива 2012/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2012. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/30/oj>.
3. Директива 2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2014. L 158/1. 30 с.
4. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 9, ст. 50.
5. Сисоєва І. М. Особливості аудиту у країнах Європейського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 3. С. 26–31. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.3.26
6. ISSAI 100. Fundamental Principles of Public Sector Auditing / INTOSAI Professional Standards Committee (2013): Adopted by XXI INCOSAI 2013, Beijing, China. 16 p. URL: http://www.issai.org/media/69909/issai_100-english.pdf
7. Сисоєва І. М. Контроль якості надання аудиторських послуг. *Економіка та держава*. 2021. № 1. С. 104–107. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.1.104

СТОРОЖИЛОВА УЛЯНА ЛЕОНІДІВНА,
доц. кафедри менеджменту і адміністрування
Українського державного університету залізничного транспорту,
канд. екон. наук, доц.;

СТОРОЖИЛОВ ГЛІБ МАКСИМОВИЧ,
студент Київського коледжу будівництва, архітектури та дизайну;

СТОРОЖИЛОВ ПИЛІП МАКСИМОВИЧ,
студент Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки НАУ

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ПУБЛІЧНИМ ТА ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Головним джерелом гармонізації цінностей законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу (ЄС) є забезпечення демократизації та транспарентності, зміцнення довіри між державою та громадськістю, забезпечення гласності, доступності та прозорості інформації щодо діяльності публічної влади та державного управління.

На шляху співпраці законодавства України та Європейського Союзу необхідно запровадити:

- процес адаптації законодавства України та ЄС;
- сприяння наближенню та обміну досвідом в правовому полі України до стандартів ЄС;
- удосконалити розробку нової Концепції адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Відкритість діяльності органів влади, транспарентність законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу визначається важливою передумовою і ознакою вільного демократичного суспільства.

Демократичні цінності України в контексті гармонізації цінностей законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу та як держави нового покоління треба розглядати як:

- фактор демократичного розвитку суспільства;
- забезпечення підконтрольності та транспарентності влади;
- вільний розвиток відносин між різними учасниками демократичного процесу;
- право громадян на доступ до інформації про діяльність органів влади;
- зміцнення довіри та політичної культури;
- можливість підвищення активності та довіри громадян до органів влади;

– зрілістю національної політичної еліти та ролі, яку вона відіграє у процесах державотворення.

Зазначений підхід щодо визначення демократичних цінностей державного управління в контексті гармонізації цінностей законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу потрібно означити як комплексний.

Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу, побудова сучасних демократичних цінностей нового покоління вимагає серйозних підходів до визначення якісних характеристик прозорості функціонування держави з державами Європейського Союзу та з державами світу.

Зростання глобального інформаційного середовища та он-лайн суспільства сприяє динамічній трансформації та гармонізації цінностей законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу в сучасні прозорі та демократичні.

Демократизація – дуже тонкий процес політичної, соціальної та культурної реформації, система заходів та законів, направлених на впровадження елементів народовладдя в країні та суспільстві.

Транспарентність визначається як сучасна система роботи органів влади інформаційного вільного суспільства яка є важливими атрибутами стратегічної стабільності держави.

Транспарентність є однією з основних засад цінностей демократичного розвитку держав сучасного світу.

Тому основними принципами демократичних цінностей держави нового покоління є: прозорість; відкритість; мобільність; гласність.

Відкритість та прозорість як структурні цінності транспарентності державного управління є стратегічними елементами формування сприятливого інвестиційного клімату держави.

Для формування сильної демократичної держави потрібно враховувати історичні, національні, ментальні та релігійні особливості історії розвитку Української культури, не копіюючи зарубіжні конституційні положення, узгоджувати зміст Конституції, уникаючи беззмістовних, двояких та незрозумілих формулювань.

Отже, головними чинниками сучасного законодавства України в питаннях гармонізації цінностей здійснення демократичного та транспарентного міжнародного та приватного права мають стати наступні:

- підвищення прозорості, мобільної інформованості населення про діяльність органів державної влади та державного управління;

- вироблення переліку правових актів, чіткі критерії визначення пріоритетних напрямів адаптації законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу;

- детальне та повне висвітлення фактів зловживання в органах державної влади;

- створення інформаційних ресурсів довідкових каналів, які висвітлюють права громадян у сфері взаємодії з органами державної влади;
- згадана співпраця всіх гілок влади законодавства України з міжнародним публічним правом та приватним правом Європейського Союзу;
- вироблення електронної програми щодо висвітлення діяльності органів державної влади, що дозволить знизити суб'єктивізм прийнятих ними рішень;
- робота по чіткому графіку співпраці, залучення іноземних експертів до процесів гармонізації українського законодавства з міжнародним публічним правом та приватним правом ЄС.

СПЕСІВЦЕВ ДЕНИС СЕРГІЙОВИЧ,

ст. викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки, канд. юрид. наук

НОТАТКИ ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ГАРАНТУВАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ (№ 5091)

Інвестування та фінансування нерухомості на стадії її будівництва наразі залишається одним з найбільш поширених способів набуття права власності на нерухомі речі. По-перше, це дешевше, ніж придбання вже збудованого нерухомого майна. По-друге, в окремих випадках замовник будівництва може врахувати індивідуальні побажання інвестора при плануванні відповідного об'єкта.

Ураховуючи вказані та інші обставини юридичні моделі інвестування та фінансування нерухомості на стадії спорудження набули популярності.

Поряд із цим, поширення відповідних юридичних механізмів одержання у власність нерухомих речей приваблює недобросовісних забудовників або навіть професійних шахраїв, які використовують недосконалість чинного цивільного законодавства України для власного незаконного збагачення. На жаль, відносно частими є випадки коли майнові права на відповідний об'єкт (які за своєю правовою природою не є речовими правами) передаються замовником будівництва одночасно декільком особам за різними правовими підставами («подвійний», «потрійний продаж» тощо). При цьому це можливо як з умислу, так і в силу добросовісної помилки, допущеної замовником (замовниками) будівництва (див.: постанову Верховного Суду України від 18 листопада 2015 року у справі № 6-1858цс15) [1]. Також існує можливість передачі інвестору

майнових прав на об'єкт будівництва або на певну його частину, що вже перебувають у заставі, або ж навпаки передачі у заставу майнових прав на відповідний об'єкт після повного виконання інвестором своїх грошових зобов'язань перед замовником будівництва (див.: постанову Верховного Суду України від 25 вересня 2013 року у справі № 6-85цс13) [2].

Крім того, у цілому ринок нерухомості і сфера її інвестування та фінансування при будівництві є фінансовоємними у зв'язку з чим пов'язується з підвищеними фінансовими ризиками для інвесторів навіть при добросовісності замовника будівництва.

Ураховуючи це, законодавець періодично зосереджує свою увагу на вирішенні окремих проблем відповідної сфери, зокрема шляхом створення умов для забезпечення суб'єктивних цивільних прав учасників відповідних правовідносин, а у випадку їх порушення – для припинення такого порушення і відновлення відповідних правових можливостей особи.

На досягнення окресленої мети спрямовується законодавча ініціатива, що втілена у проекті Закону «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будують споруджені в майбутньому» (зареєстрований 17.02.2021 р. за № 5091) (далі – Проект Закону) [3]. Водночас як і будь-які серйозні законодавчі нововведення подібного масштабу пропонуваній проект пов'язується з перевагами, недоліками і ризиками, які слід осмислювати і враховувати у ході вдосконалення відповідної пропозиції та при їх втіленні у життя і застосуванні на рівні практики правореалізації і правозастосування.

Що стосується переваг, то до них слід віднести, зокрема запровадження такої конструкції як «спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості», поділ об'єктів незавершеного будівництва на подільні і неподільні, механізм обтяження гарантійної частки будівництва об'єкта нерухомого майна, що виступає способом гарантування відповідного об'єкта.

У цілому слід констатувати, що законодавча ініціатива має прогресивний характер і при її реалізації значно підвищить рівень юридичної забезпеченості суб'єктивних цивільних прав інвестора, а у випадку їх порушення – сприятиме їх ефективному захисту.

Поряд із цим Проект Закону не позбавлений окремих недоліків. В якості одного з найбільш серйозних слід розглядати неповне використання потенціалу ініціативи для вирішення проблеми практики правозастосування, пов'язаної з визнанням за інвестором права власності на об'єкт незавершеного будівництва.

Зокрема, положення Проекту Закону встановлюють можливість державної реєстрації права власності на неподільний об'єкт незавершеного будівництва за рішенням суду (абзац четвертий частини другої ст. 3) [3, ст. 3]. Наразі аналогічне положення закріплено у частині чет-

вертій статті 27-1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [4, ст. 27-1]. Проблема полягає в тому, що незважаючи на зазначене, Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 18.12.2019 р. у справі № 200/22329/14-ц вказала на те, що визнання права власності на об'єкт незавершеного будівництва, не прийнятого в експлуатацію, в судовому порядку нормами Цивільного кодексу України чи іншими нормативно-правовими актами не передбачено [5, п. 61].

Ураховуючи вказане, у положеннях Проекту Закону варто закріпити не декларативну норму про можливість реєстрації права власності на об'єкт незавершеного будівництва, а визначити безпосередньо умови та підстави застосування такого способу захисту суб'єктивних цивільних прав інвестора як визнання його права власності на об'єкт незавершеного будівництва, як це реалізовано у ст. 392 Цивільного кодексу України [6, ст. 392]. Саме такий підхід створить необхідні умови для захисту суб'єктивних цивільних прав інвестора і застосування відповідного способу досягнення цієї мети у випадку їх порушення замовником будівництва або третіми особами.

В якості можливих ризиків, пов'язаних із запровадженням відповідних нововведень, виступає інформаційна складова. Ми пам'ятаємо, як при набранні у 2004 році чинності Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» його положеннями передбачалась обов'язковість державної реєстрації права власності та похідних речових прав на нерухомість (ст. 4) [7, ст. 4]. При цьому запроваджений Реєстр прав власності на нерухоме майно не передбачав технічної можливості реєстрації будь-яких інших прав, ніж право власності. Хоча деякі винахідливі реєстратори все ж таки вносили відомості про такі права, підставу їх виникнення і суб'єкта, якому вони належать, у примітку до загальних відомостей про об'єкт, що не передбачалась безпосередньо для таких цілей. І правова природа відповідних записів й сьогодні залишається дискусійною.

Проект Закону передбачає внесення записів про спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва і на майбутній об'єкт нерухомості до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. У зв'язку з цим технічні можливості відповідної інформаційної системи повинні бути готові для нововведень. У протилежному випадку ця технічна перепона може майже повністю нівелювати весь охоронний і захисний потенціал запроваджуваних Проектом Закону нововведень.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно вказати на те, що Проект Закону виступає однією з ініціатив, яка спрямована на вирішення комплексу проблем сфери інвестування та фінансування нерухомості на стадії спорудження нерухомих речей. Його положення пропо-

нують цілу низку нововведень і, безумовно, мають прогресивний та нагальний характер, а їх втілення значно підвищить рівень юридичного забезпечення суб'єктивних цивільних прав учасників правовідносин, що складаються у відповідній сфері, а у випадку їх порушення – сприятиме припиненню протиправних проявів і ліквідації їх наслідків.

Водночас необхідно визнати, що запропонована законодавча ініціатива могла б забезпечити вирішення реальних сьогоденних проблем практики правозастосування, зокрема пов'язаних з використанням такого способу захисту суб'єктивних цивільних прав інвестора як визнання за ним права власності на об'єкт незавершеного будівництва.

Крім того, варто сподіватись на те, що при складанні відповідного документа було враховано досвід запровадження у 2004 році системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно і сучасні технічні можливості діючого Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а також юридичні і економічні можливості щодо його вдосконалення. У протилежному випадку технічні недоліки можуть виступити перешкодою для забезпечення охорони спеціальних майнових прав інвестора на майбутній об'єкт нерухомості або об'єкт незавершеного будівництва і ефективного їх захисту у випадку порушення.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду України від 18.11.2015 р., судова справа № 6-1858цс15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53660469> (дата звернення: 11.04.2021).

2. Постанова Верховного Суду України від 25.09.2013 р., судова справа № 6-85цс13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34064396> (дата звернення: 11.04.2021).

3. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будують споруджені в майбутньому : проект Закону, зареєстрований 17.02.2021 р. за № 5091. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71126 (дата звернення: 11.04.2021).

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV (в редакції Закону від 26.11.2015 р. № 834-VIII). *Відом. Верхов. Ради України*. 2016. № 1. Ст. 9 (зі змінами).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2019 р., судова справа № 200/22329/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87144991> (дата звернення: 11.04.2021).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 (із змінами).

7. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 51. Ст. 553 (зі змінами).

УРЛАПОВА ОЛЕСЯ ЯРОСЛАВІВНА,
аспірантка Київського університету права НАН України

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА ШАХРАЙСТВ З НЕРУХОМІСТЮ В УКРАЇНІ

Ринок нерухомості в Україні фактично залишається некерованим та неврегульованим. Великі обсяги готівкових коштів, які обертаються на ньому, притягують значну кількість різноманітних шахраїв та злочинців. Залишається велика кількість невирішених проблем, пов'язаних із здійсненням операцій з нерухомим майном та захистом прав громадян на ринку нерухомості. Так, щорічно в Україні реєструється понад 500 тисяч угод, пов'язаних з відчуженням об'єктів нерухомого майна, у яких бере участь біля 3 млн громадян. Жодним чином не бажає підвищити безпеку своїх громадян при проведенні трансакцій об'єктів нерухомості і держава. Поряд з цим, значне коло громадян, не маючи достатніх юридичних знань та досвіду, мимоволі довіряються різним комерційним структурам і приватним особам, професійний статус яких не визначений [1, с. 151].

Факторами, які зумовили зростання злочинності на ринку житла, стали й криміналізація економічної сфери (у т.ч. і такої, як ринок нерухомості) та комерціалізація кримінального середовища [2, с. 3]. Ринок нерухомості обрали сферою здійснення злочинної діяльності й організовані злочинні угруповання.

За даними Генеральної прокуратури України щодо стану злочинності в Україні, за останні 5 років було внесено до ЄРДР заяв та повідомлень про вчинення шахрайств у сфері нерухомості: у 2014 р. – 1024, з них до суду з обвинувальним актом направлено 46 кримінальних проваджень; 2015 р. – 1142, з них обвинувальних актів – 35; 2016 р. – 1437, з них обвинувальних актів – 32; 2017 р. – 1251, з них обвинувальних актів – 50; 2018 р. – 1464, з них обвинувальних актів – 85; 2019 р. – 1496, з них обвинувальних актів – 79. Загальна кількість направлених за 5 років обвинувальних актів склала 248, що у відсотковому відношенні до загальної кількості облікованих за цей час заяв та повідомлень про шахрайства у сфері нерухомості (6318), склала всього 3,9 %. Водночас спостерігається і зростання фактів виявлення організованих груп і злочинних організацій, кількість яких становить: у 2016 р. – 136, 2017 р. – 210, 2018 р. – 288, 2019 р. – 304 [3, с. 3].

І хоча офіційної статистики щодо шахрайств на ринку нерухомості, вчинених злочинними угрупованнями, в Україні не ведеться, аналіз судово-слідчої практики свідчить про активне їх зростання у цій сфері. Діючи пропорційно до розвитку сучасних технологій, адаптуючись до новацій у всіх сферах та змін у законодавстві, злочинні угруповання лобіюють свої інтереси в органах законодавчої й судової влади. Використовуючи корупційні зв'язки з посадовими особами органів місцевого самоврядування та державної влади, представниками нотаріату, користуючись правовою необізнаністю громадян, шахраї незаконно заволодівають низкою об'єктів нерухомості та грошима, призначеними для їх придбання або інвестованими у процес будівництва. Саме тому діяльність правоохоронних органів у цьому напрямі потребує відповідного покращення та удосконалення, адаптації до сучасних змін і новацій.

Слід відзначити, що особливістю місця вчинення шахрайств у сфері нерухомості у вузькому розумінні є те, що комплекс дій із підготовки, вчинення та приховування злочину часто відбувається в декількох місцях. При цьому, шахрайські дії щодо заволодіння нерухомістю не завжди мають чітко окреслені межі місця вчинення злочину [4, с. 20].

Отже, ринок нерухомості характеризується великою кількістю діючих на ньому суб'єктів, складними процедурами здійснення правочинів та широким спектром можливостей незаконно заволодіти об'єктами нерухомості. Характерним для ринку нерухомості є й різноманіття об'єктів, що ставить їх інтересом злочинних угруповань. Для правового тлумачення та правильної кваліфікації діяння, дуже важливо визначити статус об'єкту, з'ясувати, чи є цей об'єкт нерухомим майном і до якого саме виду він відноситься.

Список використаних джерел

1. Фесак С. Ринок нерухомості як об'єкт державного регулювання в Україні: URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/3/06.pdf> (дата звернення 12.12. 2020 року).
2. Антонов В. Н. Преступные посягательства на рынок жилья (криминологические и уголовно-правовые аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владивосток, 1998. 30 с.
3. Статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua>. (дата звернення 12.12. 2020 року).
4. Чередник К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства на ринку нерухомості: монографія. Херсон : ВД «Гельветика», 2020. 244 с.

ФІЛІПЕНКО ТЕТЯНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА

проф. кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету,
д-р наук з держ. управління, проф.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА НОРМ ЄС У ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Приведення державної служби у відповідність до міжнародних стандартів та норм ЄС є одним із ключових напрямків забезпечення її якості, результативності, ефективності та дієвості.

Європейські стандарти публічного управління це принципи та норми формування та реалізації політики, вимоги до систем управління, що спільно створюють принципи добровільного й постійного їх використання з метою наближення до сталонної моделі побудови й реалізації сучасної публічної влади, орієнтованої на людину [1].

Європейські стандарти державної служби – це вимоги до організації, функціонування, структури та управління системою державної служби держав-членів ЄС, встановлені законодавством, та є результатом неформальної співпраці, спрямованої на забезпечення реалізації місії ЄС, цілей та завдань, викладених в установчих договорах [2].

Передумовами спільного розвитку державної служби ЄС, заснованого на підходах сучасного менеджменту, стали: трансформація концепцій державного управління; Public-Private Partnerships; соціальний діалог як засіб забезпечення збалансованості розвитку публічного і приватного ринків праці в рамках ЄС; впровадження інструментарію CAF; гуманізація управлінського сектору та забезпечення його гнучкості на основі теорії New public management [2].

Розвиток української державної служби повинен відбуватися у відповідності до міжнародних та європейських стандартів праці та соціальних прав і основних свобод людини, демократичних стандартів та норм управління; стандартів електронного уряду, стандартів управління якістю, стандартів управління людськими ресурсами, стандартів безперервної освіти, стандартів щодо доброчесності.

Запорукою такому розвитку є обставина, що Україна приєдналася до основних міжнародних договорів в галузі трудових і соціальних прав, ратифікувала Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенцію Міжнародної організації праці про підтвердження ратифікації про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками, Міжнародну конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію про

захист прав і основних свобод людини, Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Також, Україна приєдналася до 20 статей при необхідних 16, а також до усіх необхідних 64 пунктів Європейської соціальної хартії. Україна ратифікувала Конвенції МОП, що регулюють право на працю [3].

Запровадження належного врядування в Україні неможливе без застосування міжнародних стандартів електронного урядування, які визначені в міжнародних актах про функціонування інформаційного суспільства та є обов'язковими для держав-членів, а саме: Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, прийнята лідерами країн G8 22 липня 2000 року [4]; Директива 1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства» від 13 грудня 1999 року [5]; Типовий закон ЮНІСІТРАЛ «Про електронні підписи», прийнятий Комісією ООН 5 липня 2001 року [6]; Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 6 травня 1999 року [7] тощо.

Належне врядування передбачає створення громадянського суспільства, соціального діалогу, розвиток державно-приватного партнерства, впровадження стандартів управління якістю та стандартів управління персоналом (Total Quality Management – TQM) «система тотального управління якістю» [8], стандарти серії ISO 9000 [9], CAF (Common Assessment Framework) [10], SA 8000 «Social Accountability» «Соціальна відповідальність» [11], «Investors in People» «Інвестори в людей» [12] та ін.).

Належне врядування в Україні можливе за умови посилення підзвітності державних службовців, створення систем освіти, підвищення кваліфікації за питаннями прав людини та належного врядування, посилення відповідальності державних службовців за корупцію та економічну злочинність та порушення прав людини.

Впровадження європейських освітніх стандартів на державній службі передбачає освіту протягом життя дорослим, підвищення функціональної грамотності населення похилого віку та їх здатності ефективно виконувати професійні та соціальні функції. Європейською комісією визначено навчання впродовж життя частиною Європейської стратегії зайнятості, як комплексну навчальну діяльність, яка постійно впроваджується з метою вдосконалення професійних знань, навичок та компетенцій. Таким чином, навчання впродовж життя стає необхідною і дедалі важливішою частиною сучасних систем освіти [13, с. 5].

З метою інтеграції України в Єдиний європейський освітній простір, прийнято низку законодавчих актів, забезпечення якості освіти дорослих та навчання впродовж життя, а саме: Національна рамка

кваліфікацій [14], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [15], закони України «Про професійний розвиток працівників» [16], «Про вищу освіту» [17] тощо.

Отже, Україна ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та затвердивши Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», визначила шлях до сталого розвитку, структурних реформ та підвищення рівня життя населення, забезпечення їх трудових та соціальних гарантій.

Узгодження законодавства про державну службу з міжнародними та європейськими стандартами є важливою умовою підтримки цінностей ЄС, наближення державної служби до європейських принципів у країнах-кандидатах, принципів належного врядування, які закріплені в рішеннях Ради Європи, які сприятимуть подальшому вступу України до ЄС [18, с. 72].

Серед міжнародних стандартів та норм ЄС, що заслуговують на першочергове запровадження в діяльність державної служби України, відзначаються стандарти:

- поваги до трудових та соціальних прав, основних свобод;
- стандарти демократичного або належного управління;
- електронного врядування, стандарти управління якістю;
- управління персоналом;
- цілісності;
- створення єдиного європейського освітнього простору;
- безперервної освіти.

Список використаних джерел

1. Шаров Ю. П., Чикаренко І. А. Європейські стандарти публічного управління: проєкція на муніципальний рівень. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (4). С. 295–304.

2. Чехоєва Н. М. Стандарти державної служби України: сучасний рівень та потреба в запозиченні європейського досвіду. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO (дата звернення 15.04.2021).

3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00> (дата звернення 15.04.2021).

4. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства : міжнародний документ від 22.07.2000. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_163 (дата звернення 15.04.2021).

5. Директива 1999/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Спів-

товариства» : міжнародний документ, Вимоги [...] від 13.12.1999 р. № 1999/93/ЄС. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_240 (дата звернення 15.04.2021).

6. Типовий закон ЮНІСІТРАЛ «Про електронні підписи» : Закон від 05.07.2001 р. URL: <http://ukraine.uapravo.net/data/base46/ukr46910.htm> (дата звернення 15.04.2021).

7. Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій : міжнародний документ від 06.05.1999.

8. TQM – Total Quality Management – філософія всеобщого управління качеством. URL: <http://www.progressive-management.com.ua/glossary-management/57-tqm-total-quality-management> (дата звернення 15.04.2021).

9. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю : (ISO 9004 : 2009, IDT) : ДСТУ ISO 9004 : 2012. на заміну ДСТУ ISO 9004 : 2001. чинний від 01.05.2013. Київ : Мінекономрозвитку, 2013 (Національний стандарт України).

10. Maslov D. Measuring Quality of Management System through Application of the Common Assessment Framework (CAF model). *Journal of international scientific researches*. 2015. Vol. 7, № 1–2 (22–23). P. 12–18.

11. Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність (SA8000). міжнародний документ від 01.10.2007 (SA8000:2001). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07> (дата звернення 15.04.2021).

12. Міжнародний стандарт. Investors in People. URL: <https://www.investorsinpeople.com/iip-standard> (дата звернення 15.04.2021).

13. Концептуальна модель служб (центрів) супроводу процесу безперервної освіти державних службовців: діагностичні, психологічні, науково-дослідні та методичні рекомендації. Київ : ПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 97 с.

14. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. Ст. 3700.

15. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. *Офіційний вісник України*. 2013. № 50. Ст. 1783.

16. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 р. № 4312-VI. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17 (дата звернення 15.04.2021).

17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 15.04.2021).

18. Прудіус Л. В. Гармонізація державної служби України з міжнародними стандартами та нормами ЄС. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 6–7. С. 66–76.

ФІЛІПШОВА ВІКТОРІЯ ДМИТРІВНА,
проф. кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
д-р наук з держ. управління, доц.

PESCO ЯК СКЛАДОВА ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Інститути, органи і структури в області забезпечення безпеки ЄС формувалися поетапно, і, відповідно в цьому процесі з'явилися норми, що дозволяють застосовувати механізми поглибленого співробітництва в окремо взятих галузях і посилити гнучкість в підходах до різних безпекових процесів. У результаті був запущений механізм Постійного структурованого співробітництва в сфері забезпечення безпеки та оборони (PESCO) – програми, що спрямована на транс-національну гармонізацію військової техніки, сприяння спільним закупівлям, навчанню і розгортанню, а також на створення єдиного європейського ринку озброєння [1]. PESCO діє на основі спеціального договору і реалізується в тому, щоб спільно розробляти доступні для військових операцій ЄС оборонні комплекси, оптимізувати наявні ресурси і підвищувати їх загальну ефективність з урахуванням норм права міжнародної безпеки.

Виходячи з питань безпеки, на початку 2018 року країни Європейського Союзу узгодили дорожню карту реалізації європейської програми Постійного структурованого оборонного співробітництва (PESCO), а саме її першу частину, що складається з 17 пріоритетних проєктів в трьох основних сферах: навчання та тренування військового персоналу, створення спільних систем командування, контролю та підтримки наземних, повітряних, морських і кібернетичних операцій, а також спільна розробка і створення відсутніх військово-технічних засобів і озброєнь. У списку запропонованих до реалізації в рамках PESCO проєктів фігурують, зокрема, створення центру кризового реагування; удосконалення системи морського спостереження; створення підводних дронів для пошуку і знищення мін; обмін інформацією та реагування на кібератаки і кібербезпеки; створення європейського логістичного хаба з периферійними мережами; спрощення та стандартизація процедур транскордонної військової мобільності; створення центру управління інструкторського місіями за кордоном; введення єдиного медичного командування і надання допомоги силами військових в умовах катастроф [2]. Важлива особливість Постійного структурованого співробітництва – його модульна структура, оскільки ініціатива передбачає добровільну участь країн ЄС, так само як і не зобов'язує кожену державу бути частиною кожного проєкту.

Трохи пізніше Єврокомісією було затверджено план підвищення пропускної здатності транспортної інфраструктури Європи для розширення можливостей передислокації військових сил і техніки. Цей проект, який ще називають «військовим шенгеном», став одним з центральних в європейській програмі Постійного структурованого оборонного співробітництва ЄС (PESCO). Єврокомісар з транспорту Віолета Булц зазначила, що це є питанням колективної безпеки і «означає більш ефективне використання державних коштів, краще оснащену транспортну систему, яка здатна забезпечити повну мобільність на континенті [3]. Разом з тим Європарламентом було ухвалено резолюцію «Про військову мобільність» щодо вдосконалення системи передислокації військ в країнах ЄС під час спільних військових операцій, виявлених гуманітарних допомог та розслідувань наслідків стихійних лих. Зазначається, що необхідна «стандартизація та забезпечення оперативної сумісності на рівні інфраструктури та будівельних параметрів інфраструктури» країн ЄС. Йдеться про інвестиції країн у транспортну інфраструктуру, які мають бути узгоджені з потребами безпеки і оборони, оскільки існує «дуже багато перешкод – фізичних, юридичних та нормативних, які часто ускладнюють переміщення техніки, що в свою чергу веде до значних затримок і тим самим загрожує ускладнити досягнення стратегічних цілей проекту» [4].

Також однією з центральних ініціатив нового підходу ЄС до безпеки в рамках PESCO є створення Європейського оборонного фонду (European Defence Fund). У цьому питанні ЄС вибрав «стратегію маленьких кроків» і реалізує її на прикладі Фонду, який західні експерти вже називають «game changer» в питанні зміцнення самостійності та ефективності ЄС.

По-перше, Фонд встановлює прямий зв'язок між фазою розробки продукту і придбанням: співфінансування ЄС буде застосовуватися тільки тоді, коли держави-члени матимуть достатні зобов'язання для закупівлі кінцевого продукту.

По-друге, Фонд може привести до створення «єдиного центру знань» (а «single knowledge hub»). Оскільки держави-члени мають значні національними знаннями і досвідом щодо того, як здійснювати закупівлі для національної оборони, об'єднання зусиль в рамках спільного проекту допоможе усунути прогалини в тому, що стосується необхідних експертних знань і інструментів для вирішення ключових завдань спільної співпраці.

По-третє, Комісія зможе підтримати спільні зусилля держав-членів з надання їм допомоги в розгортанні найбільш підходящих фінансових механізмів для спільного придбання фінансуються Фондів продуктів/технологій [5].

Нещодавно Радою ЄС був прийнятий оновлений список (другу частину), що включає ще 17 додаткових проєктів із зазначенням країн-учасниць і параметрів виконання. Серед них створення об'єднаної розвідувальної школи для навчання співробітників спецслужб європейських країн. Проєкт європейської розвідувальної школи (Joint EU Intelligence School, JEIS) «у взаємодії з державами-членами ЄС та НАТО буде забезпечувати освіту і підготовку співробітників розвідувальних органів європейських країн розвідувальними та іншими дисциплінами», – відзначається в документі [6]. Так, реалізацією проєкту займуться Греція і Кіпр; розробка безпілотних літальних апаратів і бойових вертольотів Tiger Mark III буде здійснюватися за підтримки ФРН і т.д. У прийнятому документі наголошується, що хоча членство в Постійному структурованому співпраці можливо тільки для держав-членів ЄС, треті країни можуть також брати участь в ініціативі на рівні проєктів PESCO.

Отже, Програма Постійного структурованого співробітництва (Permanent Structured Cooperation, PESCO) створена як відповідь на виклики сучасності у безпековій сфері. Відповідно сьогодні PESCO є складовою і інструментом реалізації права міжнародної безпеки. Міністерство оборони України також зацікавлене у реалізації такого права на і, відповідно, у співробітництві в рамках Програми структурованого співробітництва ЄС (PESCO). Наразі українською стороною розглядаються можливості залучення до певних проєктів Програми з метою розширення співробітництва з ЄС за всіма напрямками, зважаючи на європейські та євроатлантичні орієнтири України, закладені в Конституції. З цією метою оборонне відомство продовжує імплементацію комплексної оборонної реформи, спрямованої на посилення спроможностей ЗСУ та досягнення критеріїв членства у Північноатлантичному Альянсі.

Список використаних джерел

1. Defence cooperation: Council establishes Permanent Structured Cooperation (PESCO), with 25 member states participating. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/11/defencecooperation-pesco-25-member-states-participating/>

2. EU Global Strategy report – Year 2: a year of action to address «predictable unpredictability». URL: https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/47277/eu-global-strategy-report-year-2-year-action-address-predictableunpredictability_en/

3. Action Plan on military mobility: EU takes steps towards a Defence Union. URL: https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/news/2018-03-28-action-plan-military-mobility_en

4. The EU Parliament resolution № 2018/2156(INI) 11.12.2018 (Committee on Foreign Affairs). URL: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=694179&l=en/>

5. Jean-Pierre Maulny The European Defence Fund: challenges and opportunities for the land armament industry // The Armament Industry European Research Group. June 2018. URL: <http://www.iris-france.org/wpcontent/uploads/2018/06/Ares-26.pdf>

6. The Permanent Structured Cooperation (PESCO) updated list of PESCO projects – Overview – 19 November 2018. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/37028/table-pesco-projects.pdf>

ХОРОША МАР'ЯНА ВАЛЕРІЇВНА,
інтерн Апарату Верховної Ради України

РЕФОРМУВАННЯ ПАРЛАМЕНТУ ВІДПОВІДНО ДО ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ ПЕТА КОКСА

У Верховній Раді України з ініціативи Голови Андрія Володимировича Парубія та за підтримки Європейського парламенту здійснювалась підготовка законодавчого впровадження рекомендацій, підготовлених Місією з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса (вересень 2015 – лютий 2016). В загальному плані зміни до Регламенту, запропоновані в законопроекті «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України», № 5522, стосуються приведенню у відповідність норм Регламенту до тексту Конституції в редакції змін 2004 року, до якого повернулися після Революції Гідності у 2014 році. Цей законопроект жодним чином практично не торкається реформ, закладених у Дорожній карті Єропарламенту, відомої під назвою – «план місії Пета Кокса» [1].

Законопроект спрямовано на врегулювання частини колізій та прогалин у чинному законодавстві України щодо статусу та порядку діяльності у парламенті коаліції депутатських фракцій, а також на приведення Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» у відповідність до чинної Конституції України (зокрема, зі змінами, щодо правосуддя).

В основу зазначених рекомендацій покладено застосування повного циклу публічної політики, механізми якого докладно відпрацьовані у провідних демократіях Європи, США та Канаді.

Основними етапами повного циклу публічної політики є:

- формування Політичного порядку денного конкретної реформи;
- гонсультації з зацікавленими сторонами, провідними науковцями, фахівцями та експертами, громадськими активістами тощо;

– складання Зеленої книги проблем що врахує позиції всіх зацікавлених сторін та передбачить спротив з боку осіб та організацій, які постраждають від реформи, а також ризики, що можуть виникнути під час впровадження реформи;

– складання Білої книги рішень що включатиме зміни нормативно-правові (законодавство), адміністративні, інституційні (структури, процедури, стандарти, уміння) та бюджетні. Кожна із змін має бути сформульована у форматі «що потрібно скасувати, що потрібно змінити, що потрібно створити нове», сформульовано яким чином мінімізувати опір та уникнути ризиків;

– проведення слухань на базі парламентського комітету чи кількох комітетів;

– проведення парламентських слухань, особливо у разі масштабної реформи;

– прийняття законопроектів у Верховній Раді прийняття інших необхідних нормативно-правових актів та впровадження їх [2, с. 1].

Системна трансформація України з глибоко пострадянської держави, в якій домінують еліти, що дбають лише про свої інтереси, до відкритого, сучасного суспільства та демократії – це робота цілого покоління. Але те, що це займе час, не є приводом для самозаспокоєння. В питанні реформування України повинне існувати справжнє відчуття невідкладності, оскільки розрив між прагненнями і діями у контексті високих надій громадян ризикує призвести до кризи довіри до тих, кого наділено політичною владою. І навпаки, незворотна відданість перетворенням може вивільнити нереалізований потенціал України і запропонувати найнадійнішу позитивну реакцію на агресію сусідньої держави. Ця робота потребує хороших людей, чесної політики і політиків, надійного і пильного громадянського суспільства, вільних і чесних ЗМІ, а також відданості створенню дієвих, спроможних, незалежних і підзвітних інституцій [3, с. 5].

Нестримне бажання побудувати сильні інституції відіграє вирішальну роль у галузевій трансформації України. Модернізація і реформування Апарату Верховної Ради мають не менш важливе значення для цієї трансформації. Організаційно-кадрова реструктуризація вважається необхідною складовою будь-якої реформи. Професійна кар'єра та розвиток навичок щодо планування і роботи для парламентських державних службовців мають важливе значення і можуть бути підтримані в рамках триваючої адміністративної допомоги Європейського Парламенту, а також усіма сторонами на державному та інституційному рівні, які вже висловили зацікавленість у партнерстві з Верховною Радою.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України, від 09.12.2016 р. № 5522. *Верховна Рада України. Законотворчість*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60692
2. Довідка щодо впровадження повного циклу публічної політики. URL: <https://itd.rada.gov.ua/PublicPolicy>
3. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України за матеріалами групи з питань підтримки демократії та координації / упоряд. Т. Таштанов. Київ, 2015.

Зміст

Авсієвич А. В. Історія розвитку арбітражу як способу вирішення спорів	3
Анциферова Э. Ю. Гарантиї свободи мнєний и виражений в Європейском союзє.....	7
Байдюк І. І. Форми взаємодії державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	9
Бойко Т. А. Рєгламєнтация права на евтаназію: європейський досвід та перспективи для України.....	14
Бориславська М. В. Перспективи розвитку інституту опіки та піклування в Україні.....	17
Бригінець О. О. Актуальні аспекти боротьби з «білокомірцевою» злочинністю в Україні	21
Вавринчук М. П., Задворна В. М. Права людини та їх реалізация в Україні	23
Вальчук А. М. Роль християнства у формуванні давньоукраїнських правових ідей.....	28
Волкова С., Мєлєх Л. В. Проблема безробіття в Україні.....	31
Галус О. О. Організаційно-правові гарантії конституційного права на соціальний захист.....	33
Герц А. А. Правове регулювання репродуктивного клонування людини	37
Голдзіцький К. А. Практичні питання оскарження повідомлення про підозру.....	39
Головач О. А. Правова характеристика принципів надання публічних послуг	42
Гудель В. В. Отдельные вопросы правового регулювання трудоу отношений в Беларуси	45
Даценко О. Ф. Проблеми інтеграції та диференціяції екологічного права України	49
Довгань В. І., Пунда О. О. Правові засади здійснення відеоконтролю на митному кордоні України	53
Дурман М. О., Лінецька Я. М. Запровадження інформаційних систем в податкову сферу як результат гармонізації законодавства України та ЄС.....	56

Дурман О. Л., Грицак Л. Б. Гармонізація вітчизняного митного законодавства із законодавством ЄС в межах імплементації угоди про асоціацію	59
Заболотний Є. І. Особливості удосконалення правових норм щодо звільнення від кримінального покарання та погашення судимості неповнолітніх.....	63
Завгородня Ю. С. Необхідність переосмислення функції держави в умовах забезпечення людських прав	67
Зілінська О., Мелех Л. В. Особливості електронних доказів у господарському процесі	70
Калашлінська М. В. Приведення законодавства України щодо паліативного догляду у відповідність до стандартів Європейського Союзу	73
Кіпчарський О. М. Місце служби судової охорони в системі органів публічної влади	77
Ковальова А. С. Міжнародно-правові механізми захисту іноземних інвестицій відповідно до Вашингтонської та Сеульської конвенцій.....	79
Ковальчук А. Ю. Виховання правосвідомості у неповнолітніх в Україні в умовах євроінтеграції	82
Когут О. В. Право на свободу мирних зібрань.....	85
Корсун І. В., Охман О. В. Досвід деяких країн Європейського Союзу щодо регламентації кримінальної відповідальності за державну зраду	89
Кравчук С. Й. Формування соціально-правової держави в Україні відповідно до європейської правової системи: проблемні аспекти та шляхи їх реалізації	92
Кузнецова Л. В. Питання гармонізації українського трудового права	97
Кучук А. М. Значення місцевих виборів: українські реалії	100
Лабенська Л. Л. Виборчий кодекс України: дотримання європейських стандартів виборчого права в дії.....	102
Ландіна А. В. Забезпечення прав людини кримінально-правовими засобами (на прикладі окремих кримінальних правопорушень)	104
Логінова Н. М. Гарантія правильного викоористання дискреції у кримінальному процесі України	107

Логінова С. М. Конвенція про захист прав та основоположних прав людини і цивільний процес України	111
Лучковська С. І., Присяжнюк М. П. Особливості правового регулювання впровадження реєстраторів розрахункових операцій	116
Мелех Б. В., Глушко Р. Рецидив, як один із видів повторюваності злочинів у кримінальному праві	120
Михайлов П. С. Гармонізація кримінального процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу	124
Місяць А. П., Місяць А. А. Актуальні аспекти захисту прав осіб, що постраждали від домашнього насильства: обмежувальні заходи та проблеми їх застосування	127
Міхалець А. В. Правове регулювання місцевих ініціатив.....	129
Міщенко І. В. Суб'єкти митних правовідносин за законодавством України та Європейського Союзу: порівняльний аналіз	132
Мукомела К. О. Актуальні питання кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні.....	135
Навроцька В. В. Право не давати показання «проти» чи «щодо» себе, членів сім'ї та близьких родичів	139
Нікіфорова Т. І. Гармонізація законодавства України про пробацію з правом Європейського Союзу	140
Обрусна С. Ю., Лебідь А. І. Види превентивних заходів національної поліції України	143
Обрусна С. Ю., Рудь І. О. Впровадження електронного суду в країнах Європейського Союзу	146
Перелигіна Р. В., Семенюк І. М. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у контексті звільнення від покарання	150
Петриняк Д. І. Проблеми та можливості розвитку малого та середнього підприємництва в Україні	153
Петрів С., Мелех Л. В. Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям.....	156

Подлісна К. С., Вавринчук М. П. Конституційна скарга як інститут демократії в Україні: деякі аспекти впровадження	159
Проніна О. В. Проблеми захисту прав власників земельних ділянок на території АПК.....	162
Ремська О. Ю. Вдосконалення функціонування комітетів Верховної Ради України.....	166
Рижук І. В. Функціонування політичних партій в Україні: недоліки та шляхи удосконалення.....	170
Роне А. П. Порушення недоторканості житла: соціальна обумовленість криміналізації	173
Рябовол Л. Т. Організація прокуратури в країнах ЄС: досвід для України	176
Сердечна І. Л. Патронат над дітьми: деякі питання	180
Сисосва І. М. Категорії компаній та груп країн ЄС.....	184
Сторожилова У. Л., Сторожилів Г. М., Сторожилів П. М. Гармонізація законодавства України з міжнародним публічним та приватним правом Європейського Союзу.....	188
Спесівцев Д. С. Нотатки до проекту закону про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому (№ 5091)	190
Урлапова О. Я. Сучасний стан та динаміка шахрайств з нерухомістю в Україні	194
Філіпенко Т. В. Запровадження міжнародних стандартів та норм ЄС у діяльність державної служби України	196
Філіппова В. Д. Resco як складова права міжнародної безпеки.....	200
Хороша М. В. Реформування парламенту відповідно до дорожньої карти Пета Кокса	203

Наукове видання

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської наукової конференції
17 квітня 2021 року

Відповідальний за випуск: *Вавринчук М. П.*

Технічний редактор: *Яремчук В. С.*

Комп'ютерний набір: *Козут О. В.*

Технічне редагування, коректування і верстка: *Станіславова О. В.*

Художнє оформлення обкладинки: *Станіславова О. В.*

Підписано до друку 11.05.2021. Формат 30×42/4.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографією. Ум. друк. арк. – 12,37. Обл.-вид. арк. – 12,70.

Тираж 100. Зам. № 89/21

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі ХНУ.

29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1.

Свідоцтво про внесення в Державний реєстр, серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.